

KÕPU MURDE HÄÄLIKUTELUGU

OSKAR LOORITS

MIT EINEM REFERAT:

LAUTGESCHICHTE DES DIALEKTS VON KÕPU

TARTU 1939

Oma armsale emale

60. sünnipäevaks

Saatesõna.

Käesolevaga pääseb trükki minu magistritöö, mille esitasin kevadel 1922 tolleaegsele eesti keele professorile Jaan Jõgeverile esimese sellelaadilise tööna Tartu ülikoolis. Sobivate eeskujude puudusel pidin siis ise teerajajaks hakkama ja mingisuguse esitussüsteemi välja töötama, toetudes peamiselt prof. Lauri Kettunen'i häälikulugudele. Aastate jooksul on murdeuurimistöö Eestis rohkeid edusamme teinud, ja ka minu käsikirja on mitmel pool kasutatud. Et tsiteerimises mitte segadusi tekitada, olen trükinud nüüd käsikirja võimalikult väheste muudatustega, säilitades täielikult ms. ka algse paragrahvide-süsteemi. Eksikombel järgneb käsikirjas § 72-le kohe § 74 ja § 158-le § 160, milline komistus tsiteerimisühtluse pärast ka trükis parandamata on jäetud (s. t. § 73-t ja § 159-t pole olemaski). Kõige rohkem muudatusi on võetud ette transkriptsioonis, mida omalaljal teadlikult lihtsustada püüdsin ja mida nüüd praegumaksvatele nõuetele kohandada tuli; selle töö sooritamise eest ütlen oma südamlikku tänu dr. Mihkel Toomsele.

Kuna olen sündinud ja kuni sügiseni 1917 üles kasvanud Kõpus, siis oli mul tegemist oma kodukoha murrakuga, mida juba ise küllaldaselt tundsin. Süstemaatselt kogusin materjali septembris 1920 ja juulis-augustis 1921, kuna kontrollreisi tegin veel jaanuaris 1922. Liikusin mitmel pool taludes tuttavate juures, eriti Uial, kõige rohkem aga töötasin vaestemajas, kus kogu valla külad esindatud olid. Parimateks keelejuhtideks osutusid: 1) Jaan Tisler, Uia (ametlikus keeles Oja) talu peremees, sündinud 1851 Koolil († 1930); 2) Anu Tisler (s. Rosenberg), Uia talu perenaine, s. 1869 Kutsikal; 3) Madli Teder (s. Saks), kauaaegne valla vaene, s. 1851 Väike-Kõpu Solul († 1938); 4) Mari Piiskop (s. Glück), s. 1860 Kutsikal, elanud lühemat aega ka Pärnumaal kõrtsmiku naisena, siis lesena Kõpu vaestemajja tulnud; 5) Ann Rössler (s. Karbus), valla vaene, kes hästi lugesdagi ei osanud, s. 1855 Metsküla Saugal († 1933); 6) Johan Rinaldi, s. 1892 Kõpu mõisas, pärast Vabadussõja lõppu Viljandi linna asunud.

Aja kajastuseks lisan siia ka eessõna, mille koostasini töö valmimisel ja milles püüdsin põhjendada oma töö tolle aja kohta üsna uudset laadi:

Esitatava murdeuurimuse kokkuseadmisel on peetud silmas järgmisi põhimõtteid. — Tähtsamad eesti keele arenemise nähtused on juba enamvähem esitatud eesti ja läänemeresoome keelte üldistes häälikulugudes. Sellepärast on asjata seletada neid nähtusi põhjalikumalt igas üksikus murdeuurimuses uuesti, vaid aitaks juba teatud nähtuse konstateerimisest ja ta seletusele viitamisest. Üksik murdeuurimus eeldab juba iseenesest eesti keele üldise häälikuteloostundmist ja on sellele ainult üksikasju täiendavaks lisaks. Nõndasiis võiks tahaplaanile jätta ja ainult riivata üldnähtusi, kuna tähelepanu kogu raskus tuleks koondada just murrete vahele ja erinevustele, s. t. kohalikkude (resp. kohalikumate) häälikseaduste ja ülirohketes analoogiliste moodustuste esitamisele. Just analoogilised üldistused ja ühtlustused üksikuis rühmades eraldavad õige iseloomustavalt murdeid. See asetab murdeuurimuses häälikuloolise ülevaate kõrval ka grammatiliste kategooriate käsituse tähtsale kohale. Ja kõige selle järeldusena omandab murdeuurimus paratamatult ikka enam ja enam deskriptiivsema laadi.

Ülevaatlikkuse ja ühtluse saavutamiseks tuleks igas üksikus murdeuurimuses siiski valjult kinni pidada üldisest häälikuloolisest skeemist, tuleks läbi viia kindel süsteem ja järjekindlus. Aga just niisugune skeem on kahjuks alles veel kujunemata, mis annab end segavalt tunda ka igalpool esitatavas murdeuurimuses. Hästi läbi kaalutud üldine murdeuurimuse skeem oleks hädapärast vaja välja töötada: see hõlbustaks tunduvalt üksikute uurijate tööd ja kergendaks samuti üksikute uurimuste kasutamist.

Lõpuks olgu tähendatud, et rohkesti on esitatud ka hilisemaid lainsõnu lihtsalt sellepärast, et konstateerida nende esinemist murdes ja mугanemist häälikseadusile ja analoogiaile vastavalt muu sõnavaraga.

O. L.

Tartu, 23. IV 1922.

Lühendid.

ablat(iiv)	mdE = erza-mordva
gen(etiiiv)	nom(inatiiv)
illat(iiv)	näit(eks)
infin(itiiv)	n. ö. = nii-öelda
is(ik)	p(unkt)
jj. = ja järgmised	part(itiiv)
jm. = ja mujal	pl(uural)
jt. = ja teised	sing(ular)
karj(ala)	sm. = soome
kirjak(eele)	transl(atiiv)
kn. = kohanimi	vdj. = vadjä
lv. = liivi	vn. = vene
lvI = ida-liivi	vps. = vepsa
lvL = lääne-liivi	vrd. = võrdle
md. = mordva	vt. = vaata

Kirjanduse lühendid.

FUF = Finnisch-ugrische Forschungen. Zeitschrift für finnisch-ugrische Sprach- und Volkskunde I (1901) —.

Kettunen, Kod. I = L. Kettunen, Lautgeschichtliche Untersuchung über den Kodaferschen Dialekt. Helsinki, 1913. (Mémoires de la Société finno-ougrienne XXXIII).

Kettunen, Kod. II = L. Kettunen, Lautgeschichtliche Darstellung über den Vokalismus des Kodaferschen Dialekts mit Berücksichtigung anderer estnischen Mundarten. Helsinki, 1913 (Mémoires de la Société finno-ougrienne XXXIV).

Kettunen, VKÄH = L. Kettunen, Viron kielen äännehistorian pääpiirteet. Helsinki, 1917.

Setälä, ÄH = E. N. Setälä, Yhteissuomalainen äännehistoria. Helsinki, 1890—1.

S i s u.

	lk
I Klusiilid	9
A. Sõnaalgulised (§ 1—5)	9
B. Üksikkluusiilid sõna sees ja nende astmevaheldus.	10
<i>k</i> (§ 6—15)	10
<i>t</i> (§ 16—27)	15
<i>p</i> (§ 28—35)	25
C. Geminaatklusiilid ja nende astmevaheldus (§ 36—39)	29
D. Sõnalõpulised klusiilid (§ 40—41).	32
II Spirandid	33
<i>s</i> (§ 42—49)	33
<i>h</i> (§ 50—53)	38
III Nasaalid	40
<i>n</i> (§ 54—58)	40
<i>ŋ</i> (§ 59)	41
<i>m</i> (§ 60—68)	42
IV Liikvidad	43
<i>l</i> (§ 69—78)	43
<i>r</i> (§ 79—86)	44
V Poolvokaalid	46
<i>j</i> (§ 87—91)	46
<i>v</i> (§ 92—96)	47
VI Palatalisatsioon (§ 97—98)	51
VII Esimese silbi lühikesed vokaalid (§ 99—108)	53
VIII Pikad vokaalid (§ 109—117)	58
IX Diftongid	65
<i>i</i> -diftongid (§ 118—126)	65
<i>u</i> -diftongid (§ 127—130)	68
<i>ü</i> -diftongid (§ 131—133)	69
X Järgsilpide vokalism (§ 134—143)	71
XI Vokaalide kadumisi	77
Sisekadu (§ 144—160)	77
Lõppkadu (§ 161—165)	82
XII Vokaalide kontraktsioone	84
Samaste vokaalide ühend (§ 166)	84
Eri vokaalide ühend (§ 167—169)	84
Mitmuse partitiiv (§ 170—175)	86
Mitmuse genetiiv (§ 176)	89
Mitmuse moodustusest (§ 177)	89
XIII Lisa	91
Deklinatsioon (§ 178)	91
Nominaalsed sufiksid (§ 179)	92
Verbaalsed sufiksid (§ 180)	93
Konjugatsioon (§ 181)	93
Adverbid (§ 182)	94
Rõhk (§ 183)	95
Võõrsõnu (§ 184)	95
Lühenemisi (§ 185)	95
Referat: Lautgeschichte des Dialekts von Köpu	97

I Klusiilid.

A. Sõnaalgulised.

1. Üldiselt sõnaalgulised klusiilid on säilinud algkujulistena :

k- ≡: kaŋgas, kaštik (~ saušt), keḍu, keḥvak, kolu, koṣsul, kural, kuṛnaṭs, kisa, kiri, kile (kn.), kabi, kesine, künä;

t- ≡: taḥkud, teräv, tübil;

p- ≡: pagan, paras, purikkas, pesu, pärest.

2. Vaheldusi:

t- ~ s-: tēväs : teiväd, aga sīv: sīvā, suġ, soḡgi, sücäv (vrd. t- sugukeeltes);

t- ~ n-: tire, tirisab ~ harvem nire, nirisab (vrd. tohoḥ ~ nohoḥ);

p- ~ m-: puṭtukkas ~ sagedamini muṭtukkas.

3. Liitsõnus:

1) üldiselt klusiilid on säilinud:

k- ≡: kaṽvakaḥ, kiñnerkoñt, verikāñid, ūlikoñd, sillakohos, leṁmakañnu (kn.), leväkünä, kehelkoñd, tōnekuṛg, kâlkōgud;

t- ≡: teṛvatōñ, taēvatī, meṣatuḥ, raṣvatihane, jahutum, roṣ-sitaḥkud;

p- ≡: kiṣipāṣipū, naṣipū, koḷgispū, tănāpāēni, āvāpāivis, koṣsupelendiḥ, nahapaṛḥja, toāpoiṣ, peōpesā, ruṭpeñḥ, teṛvapelettaja, ūṭlepeñḥ, vebupūṣ;

2) rõhutus asendis esineb helitu meedia, kusjuures liidetav sõna on harilikult kulunud: *pōhāba, eṣmaba, teṣṣiba, koḷmaba, neḷlaba, laūba* (vrd. *pāē: pāēvā*); *pūldid (~ pūl tīd)*;

3) *k-, t-, p- > -kk-, -tt-, -pp-* (~ *-k-, -t-, -p-* sõna absoluutses lõpus), kui liidetav sõna on kuludes omandanud liitelise iseloomu: *ēnaṣ: ēnaṣpu, saraṣ: saraṣpu, vāllāṣpole (~ vāllāṣpōle), ūleṣpūl 'üleval pool'.*

4. Lainsõnus esineb kah ainult teenuisklusiil:

k-: *kaavel*, *kuṁ*, *kuṛk*;

t-: *tošin*, *tenšik*, *täššättine* (part. pl.);

p-: *paṭtarei*, *pudel*, *piñden*, *pal*, *paijas* ~ *paëris* (elu).

5. Mitme konsonandiga algavais sõnus

1) on säilinud ainult viimane konsonant:

kl > *l-*: *lâš*, *loppi*, *laṛnet*;

kr > *r-*: *rõnu*, *ruṭ*, *ruida*, *rûs* : *rûsa*;

tr > *r-*: *râṭ* : *raè*, *ranter*, *reṭvab* ~ *reḥviḅ*, *reljâr*, *reṭ*;

pl > *l-*: *laṭs*, *liḷjats* ~ *lenvinder*;

pr > *r-*: *rašma*, *racama*, *racu*, *reṭli*, *rûñ*, *rûṭ*, *rušsak*;

ts > *s-*: *sirusnik*, *sek*;

sk > *k-*: *ärä tî kaṇḍali*, *kûlmeister*, *kûin*;

st > *t-*: *telliḅ*, *timmima*, *tuhviḅ*, *tuṁ*, *tuñḍ*, *tûl*;

sp > *p-*: *pirits*;

str > *r-*: *reik*, *raṭv*.

2) Mõnikord on siiski sõna-alguliste konsonantide vahele tekkinud vokaal, pääasjalikult onomatopoeetiliselt sõnus: *parauḥti* 'prauhti'.

3) Teiselt poolt esineb isegi hilistekkinud sõna-alguline konsonantide ühend: *ksanäe* ~ < *kaš-sa näe* (*eks* on murdes võõras).

4) Kirjakeele mõjul hakkavad nooremad mitmeid konsonante sõna algul hääldama, asetades neid aga mõnikord ka sõnusse, mis algupäraselt algavad ühe konsonandiga: *raš-vā* kõrval ka *traš-tvā* (vn. раз-два), *lauḅe* ~ *klaūḅe* 'lehtla'.

B. Üksikkluusiilid sõna sees ja nende astmevaheldus.

k.

a. Silbialguline.

6. Vokaalide järel *-k-*: *-γ-

1) > -g- alglahtises teises silbis: *magus*, *tugev*, *jegi*, *lige*, *vägev*;

2) > ø algkinnises teises silbis¹⁾: *nūlv*, *sârm*, *pêa* (sm. pian, lv. *piġā*, vps. *piġa*), *āēštav*;

1) Paaril korral ka > h: *rahe*, *taha*.

3) > -kk- järgsilpides *h* kadumise korral sündinud kontraktsiooni mõjul, eriti illatiivides: *kokku* (< *kokohon*, vrd. ka *kokku-mašse*), (*suga*:) *sukka*, *jekke*, *sekka*, *näkku*; üksikuis sõnus: *okka* (gen. sing. < *okahan*), mis põhjal sõna on siirdunud algupäraste geminaatide sarja (*rikka* : *rikkas* = *okka* : *okkas*), samuti *rükki* : *rükkis* (seevastu aga vrd. *äçli* : *äçlid*).

4) > -g-: $\emptyset$

a: *aga*: *â(-rît)*, *jagu*: *jaòd*, *jagada*: *jaottud* ~ *jaettud*, *lagu-nab*, *laottab*, *vagu*: *vaò*, *pagu*: *paò*, *ragu*: *raò*, *taguda*: *taòb*, *laci*: *laè*;

ā: *sâg*: *saè*;

o: *kogu*: *kûs*;

õ: *ûg*: *û*, *lûg*: *lû*, *rûg*: *rû* (~ *pillirûg*);

u: *sugu*: *sû*, *sūtumas*, *lugu*: *lû*, *pugu*: *pû*, *suga*: *sòad*, *tugi*: *tòed*;

e: *jegi*: *jeè*, *negi*: *neèga*;

ē: *lēg*: *lèad*

ä: *mägi*: *mäè*, *kägu*: *käò*, *nägu*: *näò*, *nägema*: *näèb*, *vägi*: *väè*;

ā: *mâgi* (infin.): *mäèb*, *eì mäè*;

e: *tegema*: *tîb*, *segamini*: *seàs*, *regi*: *rî* ~ *rîì*;

i: *siga*: *sêä*, *iga*: *êä*, *lige*: *lèotta*, *tigu*: *tîü*;

î: *lîg*;

ü: *pügada*: *pöetse* (aga *pügan*).

5) -ig-: -lj-: *oigavan*: *oijatta*, *eige*: *eijendame*.

6) (-ik- >) -êg-: -j- (> $\emptyset$): (*aika* >) *aêg*: *aja* > *sagedamini* *a, a* > *â*, *âst*, *âl*, *poêg*: *poja*.

7) -ûg-: -ûv- ~ -ûw- (~ -û): *kaûwel* ~ *kaûvem*, *leûg*: *leûva*, *leûgab*: *leûwaſta*, *teûg*: *teû*.

8) Nõrga astme üldistusi süsteemsunduse mõjul: (*tîn*, *tîp*) *tîb*, *näèb*, *reò*: *reò*.

9) Tugeva astme üldistusi: *nagi*: *nagid*, *naga*: *nagad*, *jagada*: *jagan*, *lai*: *laistab*, *igemed*: *ige*, *segada*: *segäb*, *rõga*: *rõcastab*, *soga*: *sogad*, *pigi*: *pigiſtab*, *pigistab*, *vaga*: *vacad*, *viga*: *vigad* (~ *vèad*), *sugida*: *suciſti*, *tegi*: *tegin* (vrd. *tîn*: *tîb*), *nägi*: *nägid*.

10) *g* ~ *d* vaheldusi: *peijal*: *peidla*, *ẽẽde* ~ *ẽĩtte* (< *ẽijẽtti*).

11) *-k- > -g-* kaasrõhu järel alglahetises silbis, imperatiivi 2. ja 3. isikus: *juhtusta:ge, kañnaſta:gu*. Süsteemsunduse mõjul on sama lõpp üldistunud igale poole, ka rõhutusse asendisse: *valage, valagu*. (Imperatiivi näiteid vt. § 169²).

12) **-ɣ- > ø*, rõhutus asendis, eriti *-k* noomeneis: (*meſte:*) *meſte*, (*kaſte:*) *kaſte*, (*paſe:*) *paſe*; samuti mujal üksikuis sõnus: *vaja, ainus, eñta: eñtale*.

13) Sarjasiirdumisi: rohkearvuliste *kkas- ~ k-sõnade* eesku-jul ka *kadaſkas ~ kadaſ, arak ~ araſkas, jalaſkas ~ jalaſ, piñ-lak: piñlaſkad, palaſkas: palaſka* (*pedakas ~ pedajas* ei esine, selle asemel on *māñd*).

7. Nasaalide järel:

1) *-ŋk- (: *-ŋg-?) > -ŋg-* tavalises kvantitatiivses vahelduses: *añg: añgu: añgu, iñg: iñged, iñgab, kañgas: kañga, liñg, leñgad, pañg, sañg, soñgermā, añgerjas, tiñgune, tiñg, tiñgma*.

2) Ainult harukorral esineb klusiili kadu, olenedes häälik-ümbrusest: (*soñgi: soñgib, aga*) *soñd ~* harvem *soñgud* (vrd. § 15).

3) Kaugemal sõnas *-ŋg-: kuniñgas, tōmiñgas*.

8. Liikvidate järel *-lk-: *-lɣ-; -rk-: *-rɣ-*

1) *> -lg-: -l-, -rɣ-: -r-* tagavokaalses asendis:

l: jałg: jala, jalalised, sełg: selud (kañga pāl), sełg: sele (riñnal), alg: alu: alu, sułg: sule, ełg: ele, vełg: vela, pełgab: pełatta. r: kuřg: kured: kuřge, tuřg: turu, seřg: sera, kařgab: karatta.

2) *> -lg-: (-lj- >) -ll-, -rɣ-: -řj-* esivokaalses asendis:

l: jālğ: jällen, nālğ: nällä: nālga, telğ: telle, selğ: sellä, küłg: küllen, sülğ: süllättä, sülländ, süllätse: sülgän, sülgäb, süllättud ~ sülliittud, nülgi: nülleittud, nülletse, nüllän.

r: kārğ: kārjed ('1) mešipūs, 2) liñnud = rāñnid'), (tū) jārğ: jārjed, ārğ: ārjad, mārğ: mārjä, sārğ: sārjed.

3) **-lɣi- > -lji- > -li-: seliitti, selipidi, küliitti (-l- ~ -l- vt. § 97).*

4) Kaugemal sõnas *-lg-: „säřgi reñmelgañ“*.

5) Nõrga astme üldistusi: *ela: elad, elast, pale: pale* (ometi esineb ka *palest palgešse*), *karasin (~ kařgasin)*.

6) Tugeva astme üldistusi: *ülge: ülged*.

7) Proportsionaalanaloogiline *-lg-*: *-l-*: (*pelatta*: *pelgan* eeskujul) *salatta*: *salgan*.

9. Spirantide järel *-sk-*: **-sγ-* > *-sk-*: *-s-*: *kašk*: *kase*, *pešk*: *pese*, *vašk*: *vase*: *vaške*, *raške*: *raške*, *kišku*: *kisub*, *puške*: *pusen*, *puškis*, *niske*: *nisuŋtan*, *nisk*: *nisa*, *pišk*: *piŋuŋtab*, *sāšk*: *sāse*, *nūškan*: *nūsaŋta*, *laisk*: *laēsa*, *tuišk*: *tuēsu*, *raišk*: *raēsakul* *kisk*: *kisā*, *lasen*: *laške*: *laškis*.

Nõrga astme üldistusi: *pūs*: *pāsa*, *vīs*: *vīsu*.

Proportsionaalanaloogiline *-sk-*: *-s-*: (*kase*: *kašk* eeskujul) *kāse*: *kūšk* (aga *aiš*: *aēsa*, mitte *aišk*!), *osaŋta*: *oŋkan* (esines kord isegi infin. *oŋkada*); (*kāsen*: *kāške*: *kāškis* eeskujul) *kusen*: *kuške*: *kuškis*, *kūšin*: *kūški*: *kūškis*, *pesen*: *peške*: *peškis*. Vrd. selle kõrval: *kāšsin*, *kušsid*, *kūššime*, *peseŋda* jt. — vt. § 157^d. Samuti vrd.: *jōsen*: *jōšta*: *jūškis*, *sēšan*: *sēšta*: *seiškis*, *teūsen*: *teūšta*: *teuškis*.

Kaugemal sõnas *-sk(-)*: *linašk*, *kaniska* (kn.), *macaški* (~ *macaŋsi aiŋ*).

10. *-hk-*: **-hγ-* > *-hk-*: *-h-*: *nahk*: *naha*, *paŋklū*: *paha*, *tahilene* (sm. *tahkoinen*), *muhk*: *muhu*, *tuhk*: *tuha*, *mehk*: *mehe*, *ehkavap*: *ehatta*, *ehk*: *ehu*, *lohk*: *lohu* (enam *lomp*), *lehub* *leški*, *pūhki*: *pūhin*, *pāhkel*: *pāhkle*, *lāhkur*: *lāhkru*, *vihk*: *vihud*, „*pele riaku egā rāaku külva*“, „*mitte kiaku-kaaku*“, *tehk*: *tehu* '1) lūm 2) ~ *taŋme teru*'.

-hk- ~ *-ht-* segiminekuid ühtlase nõrga astme kaudu: „*pele vil* (~ *vīl*) *ūhategi tiāki*“, nom. *tihe* (vrd. *Holstres tiht*: *tihi*), *sihi tī*: *sihk*, *sihkma*: *sihib* (kirjak. *siht*: *sihi*, *sihtima*).

Proportsionaalanaloogiline *hk*: (*ehu*: *ehk* eeskujul) *pehu*: *pehk* (vrd. vps. *pehu* — vt. Kettunen, Lõunavepsa häälik-ajalugu § 61, 3). Selle kõrval vrd. aga *vāhe*: *vāhjā*; *vihaŋta*: *viākan*, *ūate puāku*, *puākaja*, *puākanp*, *tūl puākab*, *puākas* ~ *puhus* (tähenduses 'sich erholen' verb ei esine).

b. Silbilõpuline.

11. Poolvokaalide ees *-kj-*: **-γj-*:

1) Nõrga astme üldistusi: *lai*: *laija*, *maija*: *maijas*, *raijub*: *raiðu* (D analoogiline: vrd. *neiļjub*: *neiðu* = *raiļjub*: *raiðu* pro *raiju*, mis esineb näit. Paistus).

2) Tugeva astme üldistusi: *vaði*: *vaðja*: *vaŋja* (vrd. *Holstre vağja*: *vaķja*: *vagi*).

12. Nasaalide ees *-kn-: -*ɣn- > spirantolluse vokaliseerumine: *näend*, *läänd*, *tënd*.

13. Liikvidate ees *-kl-: -*ɣl-, *-kr-: -*ɣr- > spirantolluse vokaliseerumine ja nõrga astme üldistumine:

1) *kāla*: *kāl*, *pāla*: *pāl*, „*pāl kāla*“, *nāla*: *nāl* (*tubakst*), *tāla*: *tāl*, *nēla*: *nēl*: *nēla*, *nēlub*: *nēlu*, *nēlutse*: *nēlus*; *āre*: *ār*, *ārne*, *ēla*, *ēlatst*.

2) *nāru*: *nār*, *nāra*! *nārdā*: *nārma*, *kāra*: *kār*, *nāris*: *nāri*, *kūrā*: *küür*; *mārāb*: *mār* (sõna näikse võõram; keegi eit teadis ka „*māgrād kaēvavad*“, aga ei teadnud siis nom. sing.); *koger* — „*tuñneme kül, aga pele mebe sena*“.

14. Spirantide ees:

1) -ks-: -ks-, päärõhulises asendis, lühikese vokaalolluse järel: *maks*: *maksa*: *maksa*, *maksud*, *maksmā*, *laksub*, *laksti*, *rehepeks*, *peksan*, *vaiks*, *aļģervaksan*, *paiks*, *lēks*, *nēksud*, *rāks*, *ēkselda* *ēkslemasinaga*! *kiks*, *ūks*, *lāks*, *kaiks*, *uks*.

2) -s-, päärõhulises asendis, pika vokaalolluse järel: *jōseb*, *jūsma*, *ei jōse* (*jūškis* vt. § 9), *jōsu aēg*.

3) -s-, algupäraselt rõhutuse, kontraktsooni järel päärõhulises asendis: *jūs*: *jūsed* < **hiβukset*, *jūseļikkaja*, *kāis*: *kāisešse*: *kāisen* < **kādūkset*.

4) Kaugemal sõnas -šs- (~ -š ~ -s):

a) Üksikuis sõnus: *kahešsa*, *ūhešsa*.

b) Translatiivides: *paremašse* ~ *paremaš*, *purušse* ~ *puruš*, *mādvāšse*, *jāl erešse*, *laēsašse*, *ajavļitteš*, *ēntas*, *peļwatses*, *ullus*, *vanašse mehešse sād*, *sikkas*, *paķsemas*, *kaūges*, *uēmatšes*, *aŗvašš*, *oīmšes*, *maŗjašš*, *tasases*, *viħatšesše*, *suŗnušse*, *sojašse*, *pēnikšesše*, *ēiģešse*, *ķeverašse*, *maḍalašse*, *ōlettumašse*, *laħjašse*, *tūħjašse*, *sūttumas*, *kaņģeš*, *uīmšes* *veļņud*, *veiksemašse*, *peñmešse*, *illas* ~ *īllas*, *miū vanuš sād*, *kañdiles*, *loetse terve-arules*, *ķellatš* ~ *-tšš*.

c) Konditsionaalis: „*kuḍa ĵuntuš tulema*“, *oleš* ~ *oles*, *taħas*, *panes*, *ei tīš*, *peās*, *lūš*, „*meā tas kañ nāħā*“ (~ *tahas*), *jūs*, *sās* (mitte *sāš*!), *ei kañnaħtas*, *lāħās*, *minttas*, *maķstas* (?), *aķkas*, *tules*, *peles ta veļņud* 'ei oleks'.

d) Passiivi preesensis: *tuūvašse*, *juūvašse*, *lūļjāšse*, *mūļjāšš*, *tehašse*, *miñnašse*, *pañnašse* ~ *panttašse*, *vļittašse*. — Nende kõr-

val aga kaugelt sagedamini ja üldisemalt sisekao vormid: *müitse, tentse, minise, pantse, vītse, laštse, vētse, kušutse, kiŗjutse* jt. (näiteid vt. § 160).

5) Kaugemal sõnas -s-: -ks- noomeneis: *kaŗtus: kaŗtusad, varesad, jānesad, maŗtusad, ilvesad, nugisad, kaŗbusad, silmusad, kaŗnusad, lēhmusad, meŗtusad, keŗgusad, tarased, riŗnused, jalased, tārī peŗhjusega, lālatseŗ 'laulatused', kŗlutsed, aga kaŗnaŗtused*.

Siia sarja siirdunud on ka algupäraselt *vōsi: *vōŗen abil tuletatud abstraktsubstantiivid: *oŗjus: oŗjuse, sŗrus: sŗruse, vaēsus, aŗcused*.

c. Interkonsonantne.

15. Partitsiibi vormides on vokaalkao järgi konsonantide vahele sattunud *k* kadunud: *uŗnd, kiŗnd* (~ *kiŗkŗnd*); vrd. *soŗgŗnd* ~ *soŗnd*. Sama *k* kadu esineb ka nende verbide partitsiibis, kuhu *k* analoogiliselt tunginud: *kŗŗnd*₁ (~ *kŗŗkŗnd*). Huvitava lisandina valgustab sedasama *k* kadumise tendentsi ka vaheldus perekonnanimis: *kŗŗknār* ~ *kŗsnār* ~ *kŗslār*.

Teiselt poolt näikse algupärane interkonsonantne *k* säilinud: *koŗķs: koŗķsu, loŗķs: loŗķsu* (vrd. Kettunen, Kod. I 90).

t.

a. Silbialguline.

16. Vokaalide järel:

1) -d-, alglahtises teises silbis: *ladem, vedel, mādānema*; ainsuse ja mitmuse partitiivis: *māŗ, pāŗ, pūŗ, sūŗ, tŗŗ, ūŗ, puŗŗ, maŗŗ*.

2) > ̯, algkinnises teises silbis: *kāŗs: kāŗsed* (< *kādūk-set), *ŭttab*.

3) > -tt-, järgsilpides *h* kadumisel sündinud kontraktsiooni mõjul: *paŗta* (< *patahan*), *āŗtā, kāŗte, eŗte, veŗte, seŗta*.

4) > -d-: ̯

a: pada: pā, rada: rāŗ, jada: jāŗ, sada: ūle sā, sās 'sajas', sāne 'sajane', sadu: saōŗ, madu: maōŗ, kaduda: kaōŗ, kaottand;

o: koda: seŗpikoā, pūŗ: poē (vrd. § 113⁷);

u: kudada: kōāŗ (Pärnumaal kõneldavat kujub);

e: peŗeda: peŗēŗ, peŗettaja, seŗda: seŗāmŗs, (teŗsine:) teŗēŗti;

ä: *mädä: mändäb, käsi: kädē, sâdi: sättud;*
 e: (*lina kakmese esi:*) *î*, (*vesi:*) *vîd*, *mini mu îst* (< **eðestä*),
 (*kesi:*) *kîd*, *vidada: vëäb;*
 ü: (*süsi:*) *söëd;*
 i: *seduda: seöd, rida: rêäd.*

5) > -*id*-: -*ij*-

a) Noomenites: *aîd: aiija, rîd: rilju, laîd: laijuga, (nîs:) niije,*
 (*tâis:*) *tälje, (kôis:) kõlje, (pêis:) peijed, (eîs:) eîje, rilje: rîpe,*
 (*vîs:*) *vilje, neîd: neîja.* Mitmuse genetiivis ootaks ka: *puîje,*
pâîje, meîje (Holstres ongi nii), selle asemel esineb aga analoogi-
 liselt *puîde, päëde.*

b) Verbides: (*oëda:*) *oîjan: oîdma, (veîda:) veîjan: veîdma,*
vaîblen: vaijelda, rîplema: rîljelda. I ja II infinitiiv, samuti pas-
 siivi preesens on kujunenud eelmise rühma laadiliseks sõnus *saija*
 (< **sādak*), *jäijä, lüijä, süljā, müijä, viljā, kiljā* (< **kēdāk*), *käijä*
 (< **kāüdāk*), *käijes, saijes, lüijes, müijes, lüljāsse* (< **lōdāksen*),
müljäs(se) ~ müülse (vt. § 160), *jäljāsse, viljāsse ~ vîitse, sai-*
jasse ~ sâdašse.

6) > -*ud*-: -*üv*- ~ -*ŭv*- ~ -*üw*- ~ -*ü*

a) Noomenites: (*kûs:*) *kuüves, lûd: luüva, (ûs:) uüve ~ uŭve,*
peûd: peüva, jeûd: jeü, jeüvetu, laûd: laüva ~ laŭvad, liûd:
liüva, kiûd: kiü, raûd: raüva, aûd: aüvad.

b) Verbides: (*seûda:*) *seüvan: seüdma, (jeûda:) jeüvan,*
jeûdma, (neûda:) neüvab, neüdmene, aûdma: aüv, aüvad; I ja II
 infinitiivis, passiivi preesensis: *tuüva, puüva, (~ puüwa), tuüves,*
puüves, tuüvašse ~ tūŭvašse, puüvasse, juüvasse.

7) Üksikuid sõnu: (*ûs:*) *uüve*, illatiiv *ûde*; (*pêis:*) *peîje:*
peîde, eîmene 'esimene', eîmalt, eîine.

8) Tugeva astme üldistusi: *mädäb, ädäb, mudast, kodust,*
pîdus, sâde, mōdud ja mōbîd, udar, (korra isegi padad), sūdä, sa-
dab, tüdib, „ladub aga päle“ (~ laõb).

9) Muid analoogilisi moodustusi: mitmuse genetiivi *kalade,*
kanade (vt. p. 15^c) analoogial ka *mede, te de* (**teidän*), *puîde* (~
puîje < **puiden* — vt. p. 5^a), *päëde, mæde, sūde, tūde;* passiivi
 eitavas kõneviisis esineb: *eî sâda, eî jûda, ei jädä, eî lûdä, eî mülda ~*
eî müitta, eî vîtta (vt. § 166⁷, vrd. Kettunen, Viron kielen
 äännehistoria § 76).

10) Dentaali kadu lauserõhutus asendis: „*pele sāl ām keāsi tehā*“ ‘pole sääl enam kedagi teha’ ~ *kedāgi*, „*miš-sa seāsi jahed*“ ~ *sedasi*.

11) *D ~ G* vaheldusi: *īolane*, vrd. kn. *iļja*.

12) Kaugemal sõnas *-t- > -D(-)* kaaserõhu järel, alglahtises silbis:

a) Ainsuse partitiivis: *melemaD pidi, miļmed mīdu, parajaD aēga, ehne eātaD aīmu, paramaD, piķkemaD, ei ole tulejaD, minejaD, olejaD, kuīmagiD, miīiķkuD, pihīķkuD, kaštīķkuD, rap̄paštīD ajama, tanumaD, pōliķkuD, aiġeD, paliduD, vāhāmāD, sōniķkuD, ōdaķkuD, peranduD, muŗaķkuD*. Kaaserõhulise silbi väärtuses esinevad ka: *vārškemaD, keŗġemaD, juļġemaD, ōhešsamaD, jaluītumaD, sōlatsemaD, oīsedaD*.

b) Mitmuse partitiivis: *melemiD, tüŗruķkiD, tüŗriD, veļmiD, aīmiD, raŗviD, kaļliD* (lisanäiteid vt. § 171, 172).

c) Passiivi imperfektis: *kiŗjuītadi* jt. (vt. § 37²).

13) Kaaserõhulises algkinnises silbis ootaks häälikseaduslikult küll dentaali kadu, aga rõhutu asendi analoogial (vt. p. 15) esineb siingi meedia:

a) I infinitiivis: *kiŗjuītada, kaŗjaītada, kūlaītada, lāmāītada* jt. (Holstres *kiŗjuīta, kaŗjaīta*).

b) Mitmuse genetiivis: *kirīķkide, pōlaķķede, vaŗriķķide, mēriķķide, purāķķade, nahaparkġade, rūķķide (~ rūķķiīte)*. Teiseltpoolt on analoogia eeskujuks olnud mõnikord ka kontraheeritud tüvede mitmuse genetiiv (*kaštētte*), mis järele on moodustatud ka *sūlpiķkaīte, isānpāīte, laūsīķkaīte, paremaīte*. Ja lõpuks esineb paar korda isegi häälikseaduslik mitmuse genetiiv: *meisniķķe, kuīštniķķe*.

c) Pääle selle esineb veel ainult ühes rühmas dentaalspirandi häälikseaduslik kadu ja nimelt infinitiivis: *tūluītes, tāruītes, tuiġerde*s jt. (näiteid vt. § 169³).

14) Kaugemal sõnas **-δ- > ∅*, rõhutus asendis, kui sõna esimene silp on pikk, või kui esimese silbi lühikese olles kolmas silp lahtine ja sõna lõpul:

a) üksikuis sõnus: *ebe, vaba*;

b) **ēda-*, **ēdā-*adjektiivides: *aīġe*: *aīġe, peīīme, kaŗġeD, raškeste, elġemaD, selġele, siķķe, keŗġega, ale, ele, ere, mage, jāme, pīme, tahe, kole* (vt. § 168²);

c) ainsuse partitiivis: *poëga, ärgä, seřme, ušku, liñdu, ořgu, pütti, koitti, naba, rögä, vidu, üdi* (vt. § 168¹);

d) mitmuse partitiivis: *lapši, einu, mařju, vāñje, roñte, aise, kaile* jt. (vt. § 173), *jahu, linu, kalu, ube, mune, pühi* jt. (vt. § 174²), *kařvalesi, liñnalesi, koñpilesi, rüñsłasi, saksłasi, venelaši, vėlclaši*, jt. (vt. § 171³; -ši- ~ -si vahelduse kohta vrd. § 97);

e) mitmuse genetiivis: *pükse, piñte, kuñje, poisse, lañde, lañle, konte, jalge* jt. (vt. § 176);

f) kontraheeritud verbides: *akkama, kařgab, temmaB*;

g) I infinitiivis: *a-, ä-tüved: veřta, kłtta, peřtä, külvä, nuřta; e-tüved: leppe, ñerkke, eřtse* (vt. ka *peške, kuške* jt. § 9);

o-, u-tüved: kakku, rañdu, ñeñdu, kařsu, kálu, kiřsu, ñeñlu, leřkku, leřsu, viñtu;

i-, ü-tüved: püñki, rořsi, eřpi, sořgi, ařsti, ořsi, keññi, sādī, pakki, rāřsi, tamppi, tořpi, küri, kütti, tañsi;

h) II infinitiivis: *ořšes, tořpes* jt. (vt. § 169³);

i) *nut*-partitsiibi kõrvalkäändeis: *suřnuaiñ, suřnumařja*; siit üldistatud ka nominatiivi: *suřnu* (vrd. *suřnd* § 158);

15) Kaugemal sõnas *-ð- > -D-, rõhutus asendis, kui sõna esimene silp lühike ja ühtlasi kolmas silp, kas algkinnine, või alglahtisena sõna sees:

a) üksikuis sõnus: *labidañ, vabadus, kevādeřti, ebedast*; üldistatud ka nominatiivi: *labid* ~ *labidas, kevādi*;

b) *eđa-, *eđa-adjektiivides: *koledañ, ereda* (gen.), *kibedam, libedaš* (translat.), *ligedašše, lähedamal, ticedañ, rebedañ, jahedamal, lahedaste, tihedamašše, viludaš, ligedañ, pimedamas, toredas, merudam* (analoogilisi moodustusi vt. p. 16^a);

c) mitmuse genetiivis ja selle läbi moodustatud mitmuse kaasustes: *vanade, terāde, nisude, agade, vahede, rečidega, jėgides, eđeđele, piduđel, sigadega, mēneđele*; edasi ka analoogiliselt: *āgli-dega, ruđlade, keğeđe* (ootaks *kōike* — vt. p. 14^e), *kāřdide*;

d) I infinitiivis: *pidana, jagada, āda 'ajada', kolana, kiruna, ravada, elāda, kuluda, küšida* (~ *küşki* — vt. § 9); nende analoogial juhuslikult isegi *oškana* (~ *osařta*);

e) II infinitiivis: *sibades, jagades, āgādes, ragades 'pragades'*.

16) Analoogilisi moodustusi: vt. p. 13^a (I infin. *kiřjuřtada*), 13^b (gen. pl. *kiriķkide*), 15^a (*labidas, kevādi*), 15^c (*keğeđe*) ja 15^d (*oškana*).

a) **eða-*, **eðä-*adjektiivides dentaalita esindus on tunginud nominatiivist teistesegi käändeisse: *lige, sai ligešše, pimedad ~ pimed, sageste, laheste, taheste, toreste, ligest pärast, jäi erešše*. Häälikseadusliku partitiivi *tahedad* (vt. p. 15^b) kõrval esineb proportsionaalanaloogiline *tahet* (*vahe: vahet* eeskujul); samuti: *tumet, liget, eret, toret, jämet, tihet, ka ebeit*. Iserada on arenenud sõna *jäme*: gen. *jämme* osutab dentaali kadu ja kontraktsiooni (vt. § 65), vrd. *lähäv jämmemas, ühe jammu(t)sed*. Rohkearvuliste **eða-*, **eðä-*adjektiivide eeskujul on nende sarja siirdunud ka mõnigi muud algupära adjektiiv: *vagadam, kenadam, tublindamad mehed, otšedamad tîd*.

b) Ainsuse partitiivis ootaks rõhutus asendis *-ð- kadu; selle asemel esineb aga paljudes sõnus analoogiline -t: *kevat, paëlut, taškul, rävut, kašpit, punet, mittut, isat, emat, vagat* jt. Analoogiline esindus on tingitud tarbest tähenduslikke vahesid selgelt väljendada: häälikseaduslik esindus langeb ju kokku teiste kaasustega (nom. ja gen. sing.). Ja analoogia lähtekohaks on olnud kontraheeritud noomenid: *kaštet, lēnat, peřset, elut* (< *olut-ta*) *rahet, viřret*.

c) Mitmuse genetiivis esineb häälikseadusliku spirandi kao asemel geminaat kontraheeritud tüvede gen. pl. *kaštette* jt. eeskujul: *telce ~ tellette, säjgitte*.

d) *us*-abstraktsubstantiivides (vt. § 14⁵).

17. Nasaalide järel: -nt- : -*nd-.

1) > -ñd- : -ñn-, päärõhulise lühikese vokaali järel: *kañd: kañnu, añd: añni, iñd: iñna, kañdma: kañnan, añdma: añnan, küñdmä: küñnän, riñd: riñnus, mäñd: mäñna, mäñnik, kañnustav, küñnäp, piñd: piñnu, kañnel: kañdle ~ kañle* (vt. § 27), *kiñnas: kiñda, keñdi: keñnin*.

2) > -nn- > -n-, päärõhulise pika vokaali järel: *kāñän, kñäñp: kñäñppu, vñänän, pñnar: pñn⁽¹⁾ra, kōnal: kñnla, küñär: küñnrä* (lv. *kñndär*). Analoogilisi moodustusi: -t — vt. part. sing. § 19¹; -de — vt. gen. pl. § 19³.

3) Üksikuid erinevusi: *eñne* rõhutus asendis tihti kulunud: *eñnem, eñnist, enist, eñnemalt, eñnetst* (vrd. *eñdine*); *kiñni* kõrval esineb ka *kiñdi, kiñnem ~ kiñnitsem; neñna* < **nointaþoin* (Holstre *niñda, setu nñpa*); *miñnä* < **mendäk* (vrd. *küñdä* < **künttäk*), *pañna, kiñnerkoñt ~ kiñderkoñt* (olevat poolvõõras sõna); *süñnis* — tugeva astme üldistus; *leñnab* — nõrga astme üldistus.

4) Proportsionaalanaloogiline $-nd-$: $-ñn-$ esineb sõnas *vañdu* : *vañnun* (sm. *vanno* — vrd. Kettunen, Kod. I 125).

5) Kaugemal sõnas $-nd-$ rõhutus asendis:

a) *parandan*, *kamandama*, *kerendad*, *koľmandik*, *nelländik*, *kuüvendik*, *koşsupelendik*, *lahendikkud* 'lahingud';

b) gen. pl.: *aķkande* jt. — vt. § 19³;

c) part. sing. $-i$ — vt. § 19¹.

18. Liikvidate järel: $-lt-$: $*-ld-$, $-rt-$: $*-rd-$;

1) $>-ld-$: $-ll-$, $-rd-$: $-rr-$ päärõhulise lühikese vokaali järel: *kild*: *killu*, *peld*: *põllu*, *kuld*: *kullaitta*, *sillakohus*, *kellane*, *vallavanem*, *kořdamene*: *kořraldada*, (*pařs* :) *paře* (: *pari*), *muřdma*: *muře*, *muřrelud* (*toim*), *puře*: *puřbed*, (*teřs* :) *teře*: (illatiiv) *teřde*, *keřde* ($< *kortęhen$).

2) $>-ll->-l-$, $>-rr->-r-$ päärõhulise pika vokaali järel: *kēlan* (: *kīlma*), *kēran* (: *kīrma*), *kēruřtama*, *kērelva* (: *kīrlema*), *pōrāme* (: *pūrmā*), *pōre* (: *pūre*). Analoogilisi moodustusi: part. sing. — vt. § 19¹, gen. pl. — vt. § 19³, ablat. sing. — vt. § 19².

3) Üksikuid erinevusi: *kořruřtada* ~ *koruřtada* (Holstres ka *kōruřtada*), niisama *muřraķkud* ~ *muraķkud* (vrd. $-rr-$ ~ $-r-$ — § 85); (*ęlle*) *vīře*: *vīre* — nõrga astme üldistus. Paaris sõnas esineb dentaal ka pika vokaali järel: (*ūre* :) *ūřbed*, (*kēru* :) *kīřd*.

4) Kaugemal sõnas $-ld-$, $-rd-$, rõhutus asendis:

a) *aşkelvan*, *aşpeldada*, *eķselvama*, *ķeverdagu*, *puserdan*, *kumardada*;

b) gen. pl. (vrd. § 19³): *paştalde*, *koşpelde*, *vaņģerde* jt.;

c) I infin.: *ķenelva*, *ūřtelva*, *meřtelva*.

19. Analoogiline dentaalklusiil nasaalide ja liikvidate järel esineb päärõhulise pika vokaali järel ja rõhutus asendis, kus häälikseaduslikuks arenemiseks oleks klusiili kadumine ja spirandi assimileerumine nasaali või liikvidaga ja sellest tekkinud geminaadi lühendumine:

1) Ainsuse partitiiv: häälikseadusliku¹⁾ *sēntā* $> *sīn$ (sarnaneks nominatiiviga!) asemel *pari*, *vari*, *kastei*, *kōiti* analoogial ka *sīnti*, *sūnti*, *līnti*, *jānti*, *pūlti*, *kīlti*, *āliti*, *ūlti*, *tūlti*, *nūlti*, *mīlti*, *kūrti*,

1) Kettunen, Lõunavepsa häälik-ajalugu § 54.

nürti, vürt, sürt. Rõhutus asendis niisama: *akkant, juhant, rumalt, jumalt, nävält, sibult, tärkkelt, rübelt, peijalt, rimppelt, pücelt, kammeri, nummeri, suakuri, vaheri, külnäri, mutteri, paßperi, ämeri, oßkari, vañkkerti, paßtali*. Neist osa hilistekkinud. Teissugust seletust vt. Tunkelo, FUF XXIV 10—15.

2) Ainsuse ablatiiv: häälikseadusliku *mälta* >> **mäl* (sarnaneks adessiiviga!) asemel analoogiliselt ¹⁾ ka *mält, pält, tält, sült, tült, sält, pält, pallalt, lähemalt, koõralt, õletult, entalt, laijalt, eñnettumalt, nälläsel, arvemalt, ehuksel, lõhedalt, vèralt, kirjuftajali, eppeltajali, teramalt* (kn.), *eõimalt, eñhemalt, veiksel*. Teisiti seletab Tunkelo, FUF XXIV 11—15. Ainult mõnikord tundub lõpudentaal vähe nõrgemalt artikuleeritud, sedagi mitmesilbiliselt sõnus: *jumalalt* (aga mitte igatahes -D!), *kuravilt, õlettumalt*.

3) Mitmuse genetiiv: häälikseadusliku **sēnden* >> **sēne* (sarnaneks ainsuse genetiiviga!) asemel *kalade, kirikkide* jt. analoogial ka *sõnde, sēnde, külnde, eñde, eñnde, pälde, laüld, ärd, vèrde, põrd, koõrd, kãrd* (osa neist hilistekkinud, vrd. ka: *sĩvde, ävde, lõmde, nĩde, eĩde* jt.); järgsilpides: *akkande, paßtalde, nävdalde, karttulde, redelde, koõpelde, vañgerde, kübãrde, udarde* jm. (osa hilistekkinud); niisama ka mitmuse genetiivi abil tuletatud kaasustes: *sõñdes, eñdesse, külndest, eñndest, pãldega, kēldest, nãldest, nãldega, nõrdesse, sãrddega, kãrdest, kõrddega, põrddest, vèrddega, koõrdede, nõrddega, akkande, agandest, pasundega, paßtaldega, pupeldes, nãdaldest, karttuldega, tüdãrddega, vañgerdega, udardel*. Nagu esitatud näidetest näha, on siia sarja siirdunud ka kahesilbilised tüved, kus selle kõrval paralleelselt esineb veel teine esindus: *laüle, laülele, laülest, laülega, koõre, eñnetta* jt. (vt. näiteid § 176). Viimane esindus on algupärane ja häälikseaduslik (vt. seletus § 16¹⁴); konsonanttüvele liidetud -de on analoogiline niisama nagu mujal murdeti ja ka kirjakeeles -tte.

20. Spirantide järel:

1) -st- ≡, tavalises kvantitatiivses vahelduses; näiteid noomenitest: *kašte: kašte, mušt: mušta, vašta: vaštalest, vaštik, ište: ište, süštikkun, añgerpüšt, paßtal: paßtla, rištma, rištsev, rištikein, püšti, keştel: keştle, linavãstri, korşten, raistik, rõšte: rüşte, lãşt ~ lãştas: lãştud, lãştavad*; näiteid verbidest: *istu: istub, aštu, ošta: oştetse, pista, rüştã: rüştib ~ rüştib, paışta: paışteitan*,

1) Vrd. Kettunen, Lõunavepsa häälik-ajalugu § 57.

äestama, kaštma; elatiivis: *māšt, pūšt, tīšt, tūšt* jt. (vt. § 49); ainsuse partitiivis: *mīšt, kušt, ušt, lašt*; mitmuse genetiivis: *mēšte* (~ *mešte*), *ušte, lašte, poēšte*; I infinitiivis: *jōšta, sēšta* (*laske* — vt. § 9).

2) Üksikuid erinevusi: *vašsameiša* (kn., kirjakeeles *Vaste-mõisa*).

3) *-st-* ≡ järgsilpides; näiteid noomenitest: *rāmistik, kadas-tik, rivastikku, karistu* (kn.), *palistus, armastus*; elatiivis: *mēšest* (pl.), *keppust* (kn.), *kuradist* jt. (näiteid vt. § 49); ainsuse partitiivis: *obest, rēvast, kaštust, varest, sihukst*; mitmuse genetiivis: *obeste, sakslaste, sakste, pehjuste, ihnuste, kīduste, keđruste, laīm-maste, vareste, jānestel, vērastele*; näiteid verbidest: *pīhastand, koristame, lobistab, kañnustab, pīlvistab, purustab, aīmustab, va-rastab libistan, juštustada, ärä ūrista, aēvastagu, karastamene, ko-mistand* (vrd. *uneštama, mäleštab* jt. < *-ht-*, vt. § 52²); *stin-*adver-bides — vt. § 143⁴.

21. *-ht-*: **-hδ-* >

1) *-nt-*: *-h-*: *tānt*: *tāhe, koñt*: *kohad, kohos: koñtud, pīnt*: *pīhad, vaħer: vaħtre, pīnt*: *pīhid, viñt*: *vihad, añta*: *ahan, viñt-mene, tañtma: tahan, tañt*: *tahed, luñt*: *luhad, juñti*: *juħev, puħas: puħta, õħakkas, (toñter, leñter, lüñter), lañti, pīñta, „üñte puñku“, keñt, vañt*.

2) *ht* ~ *hk* segiminekuud ühtlase nõrga astme kaudu vt. § 10.

3) Proportsionaalanaloogiline *ht*: *toñt: toħud*.

4) *-ht-* > *-tt-* järgsilpides (vt. § 52²): *mäleštab, uneštab, va-leštab* jt. (aga *imestab* jt., kus esineb sarjasiirdumine).

b. Silbilõpuline.

22. Poolvokaalide ees:

1) *-tj-*: **-δj-* > tugeva astme üldistumine, tavalises kvantitatiivses vahelduses: *pařja: paťja: pađi, loňjađ, uťjama* (vrd. ka § 11²: *vařja: vadi* < **vakja*).

2) *-tv-*: **-δv-* > tugeva astme üldistumine, tavalises kvantitatiivses vahelduses: *lařva: laťva: lađu* (< *latva* — vt. § 95^{4d}), *leřvan: leđu* (see sõna olevat poolvõõras).

23. Nasaalide ees: $*-tn- : *-dn- > tn > nn$, tugeva astme üldistumine, tavalises kvantitatiivses vahelduses: *liñ : liñna* (sõna *voonake* puudub murdes).

24. Liikvidate ees: $-tr- : *-dr- >$ tugeva astme üldistumine, tavalises kvantitatiivses vahelduses: *aõra : aïra : ader, peõrad : peïra, puder, keõrad : keïra, teder, neber, puõraita : puïrab, vaõraita, païraja, (veõruita), (vrd. ka oõra : oïra, keõraita : keïran)*.

25. Spirantide ees:

1) *ts* $\equiv$ päräõhulises asendis, tavalises kvantitatiivses vahelduses: *meïs : meï'sik, maïs, kiï'sipäï'sipü ~ päï'spü, kiï'si (inime), luï'sud, liïs, piï'sid, päï'sid, oïs : otse, viïs, kuï'sikkas, viï'si, riï'sik, kiï'sad, kaï'su : kaï'sub, liï'su : liï'sun, piï'sittan (ka siï'si : siï'sib), (riï'seldab), sēï'se, tēï'si (kn.), ēï'sikkas, lēï'su : lēï'sub, piï's, maēï'se, tuleläiï'sed(?) , suiïs : suēï'su, tinaneliï'sittid (on eiï'sed), eiï'sma : eēï'seb*. Selge on vahe diftongi esinduses sõnus *suiïs : suiï'su* ja sellevastu *päeïs : päeï'se*¹⁾, mis osutab viimases spirantolluse kadumise järel hilistekkinud diftongi; samuti sõnus: *päiï'sed, (jāB) kaoï'ses*. Sõna *parï* kõrval esineb ka *parï's*, kus *ts* on nähtavasti hilistekkinud. Vrd. *kiï'su* ja *kakku* (sm. kitkoa-katkoa, vrd. mdE. *koï'skoms*); *iï'se : iï'smed* (vrd. Kettunen, Kod. I 75, Lõunavepsa häälik-ajalugu § 44); „*uï'su viï'm, uï'suï'tab päle*“ < ? (vrd. Holstre *uõzu* 'udu'). Täiesti *ts*-sõnade sarja on mугanenud ka *räï'sep : räï'seppad* (vrd. võru-setu *räï'sep : räï'sebä*, Mulgimaa murdeis *räï'sep : räï'seppä*). Huvitav on ka sõimunimi *viï'sik jāñ* < ?

2) Erandlikult esineb *ts* asemel *s* paaris sõnas: *iï'si* (< **iï'sek*), *ei viï'si* (~ *viï'si*), *viï'sno*; ka *laü'sik* (vrd. Holstre jm. *laü'sik*).

3) -ts- järgsilpides:

a) *ne*-adjektiivid. — Kõrvale jättes nende algupära küsimuse, tuleb konstateerida neis kahelaadilist esindust: *-ne*: 1) *-tse(-)* ~ 2) *-se(-)*, mis tihti vaheldub isegi samas sõnas: *kaï'jane : kaï'jatsed, kaï'vatsed, takkutsed, rüatsed, vihatsed, viï'matsed, peï'vatsed, viï'matsed, tänätsed, kellatsed, miï'mesugutsed, sõlatseman, „peris uēmatsešse lõno“, viï'gutse, viï'latse, poritse, täñmutse, iilitsema, siï'tatse, üle-ēlatse, eñmetse, pikkaletseman; vihatsed* kõrval vrd. *vihatst, elatst, eñnetst, kaï'jatst* jt. (vt. § 152). Aga *-tse(-)* kõrval esineb tihti ka *-se(-)*: „*punatst kaï'va*“ ~ „*venemä punased*“,

1) Kettunen, Kod. I 89.

tusasem, segased, ubasem, jämmused, vaikkased, karused, linased, vesised, „tinase tilga ahtsin“ (~ tinatse); samuti ka ebine: ebise. Iseloomustav on vahe pääärõhulises asendis: küll raudne: rauitse, kiudne: kiutse (ka nüidne: nüitse), aga ärne: ärse (mitte kunagi ärtse), pälne: pälse (isegi leunse vahe < leunase, küll aga ehtsa-põlik, kus klusiilollus on juba sõna tüves).

b) *ts-noomenid: kořbits ~ kuřvits johan, jaluts: jalutši ~ jalutse, leppets: -e, eppets, rappahts ~ rappahtsin, kuřjats ~ kuřnats, rehets, läppäts, vajuts: -e, keřgats: -i, jalatsemad, kulvatsen, akkatseš, märets, sõnetsekont, kařmits, aratse (kn., ametlikus keeles Aratsa(a)re), jalatsemed, levä jurets, lekkats, küluts, lälatsel, macatsi-aii (~ macaški), narits, keřnits: -e, ülits: -e, kuřpitsen jt. Nagu esitatud näidetest näha, esineb algupäraste ts-sõnade kategoorias ka hulk hilisemaid lainsõnu (näit. ülits, kuřpits jt.), uussõnu (näit. märets, kulvats jt.) ja eriti palju teistest sarjadest siia siirdunud sõnu (vrd. näit. kirjakeele laulatused, kuulutus, hakatus, vajutis, läpatis jt.). Küllalt iseloomustav on ka kohanime aratse siirdumine siia sõnadesarja. — See kõik osutab tuletise suurt elujõudu ja üle algupäraste piiride levimist. Et aga võimalust pole iga üksiku sõna algupära täpsalt kindlaks määrata, siis on näidetenä esitatud segamini üheskoos algupärased ja hilisemad ts-sõnad ja siia sarja siirdunud sõnad. Selle sarja mitmuse nominatiiv on harilikult keřgatst (aga ka ~ keřgatšid), kařmitst, ka külutst jne. (vt. § 152); samuti ainsuse partitiiv jurets jt. (vt. § 153); sama sisekadu esineb isegi näit. inessiivis ja elatiivis kulvatses ~ kulvats (vt. § 155).*

c) *ts-verbid: elutseb, kohitsetse, (kana) rehetseb, pakkitseb, muretses, õlitsema, tülitsema jt.*

d) *Huvitavad on ka tuletised vallatse pärast, külmetse vastu, tallitse ajas, pälerüütse põim, rabatse laivam, saevõlseti, ajavõlsete asi.*

e) *Passiivi preesensi moodustusest vt. § 160.*

26. Klusiili ees: -tk- >

1) > -kk-(-k): -kk-: pik: pikkä: pikkä, pikkem, pikkune, pikkerik, pikken, jak: jakkuu, jakkahta, jakkama, rakku: rakkuu, kakkestama, kakkahta, kakku, kakkuvam ärä, kakkahta, kařvakak, sikke: sikked, sikkuitada, sekku: sekkuitada, meřsätukkad: tuk (lv. tukām), (lakku: lakkuu seletust vt. Kettunen, Kod. I 75 < vn. lakamъ). Vanasti olnud tuttav ka ikma: ikkeb, nüüd ainult nutta; kākki olevat päris võõras, on äl, Pärnumaal olevat kiou.

2) Üksikuid erinevusi: *kätti*, *kättine* (kas palatalisatsiooni mõjul?); *koikas* olevat „uus“ sõna.

c. Interkonsonantne.

27. Algupäraselt interkonsonantne *t* on säilinud tugeval astmel, nõrgal astmel on aga selgesti märgatav tendents *t* olluse redutseerumise poole, mis harilikult on jõudnud *t* täieliku kadumiseni. Samast kalduvusest kaasa kistud on ka hilisemal ajal vokaalkao järele konsonantide vahele sattunud *t*, kuna mujal murdeti esineb otse vastupidine tendents — klusiili tekkimine kahe konsonandi vahele. Näiteid:

nts: *kints*: *kiŋsu*, *konls*: *koŋsa*, *koŋsukke*, *taŋtsi*: *taŋsib* ~ *taŋ^tsimäŋg*, *ei taŋsilta*, *tõnts*: *tõŋsem*, *känsakkaD* (kirjak. *kentsakad*), *teŋsikkaD*, *kaŋts*: *kaŋ^tsi* ~ *kaŋsi*, ka *kuŋts* (kirjak. *kunst*): *kuŋsi*, *kuŋštük*, isegi *riŋpens*, *sihunde*: *sihunse*, *mehande*: *mehanse* (murdeti *-tse*). Verbide vormidest vt. allpool eraldi.

lts: *selts*: *selsem*, *selškoŋnas*, *melsas*, (ēgelse *nēl* *ōelse*).

rts: *kõrtsik* ~ *kõrsik*, *tīrsaŋkas*.

stl: *paštal*: *paštla* ~ *pašla*, part. pl. *pašlid*, *vašlalāt*.

ndl: *külnäl*: *külnlä*, *kõnal*: *kūnla*, *kaenal*: *kaŋnla*, *kaŋnlauk*, *vaŋnlane* (Holstres *vaŋ^(v)lane*).

ndr: *tīnder*: *tīnre*, *pēnar*: *pīndra* ~ *pīnra*, *külnär*: *külnrä*.

ldr: *keller*: *kēldre*, *talorik* ~ *taller* (Holstres *taller*).

Eriti selgesti peegeldub dentaali redutseerumise tendents imperfektis: (*paŋⁿnin* ~) *paŋsin*, (murdeti *paŋtsin*), *paŋdis*, *paŋsime*, *keŋsin*, *kaŋsin*, *kāŋsin*, *leŋsin* ~ *leŋ^psin*, *aŋsin* ~ *aŋ^psin* ~ *aŋtsin*, *kūŋsin* ~ *kūŋtsin*, *kūŋsime*. Sama nähe esineb IV infinitiivis: *kūnmene*, *aŋmene*, *keŋmene* (vrd. Kettunen, Lõunavepsa häälik-ajalugu § 17, Kod. I 71—72).

p.

a. Silbialguline.

28. Vokaalide järel: *-p-*: *-*β-*

1) > *-b-*, alglahtises teises silbis: *rebane*, *labid(as)*, *vaba*, *täbär*, (*ubinad*); 3. isiku ainsuses: *sāb*, *jāb*, *jūb*, *sūb*, *kīb*.

2) > *-v-*, algkinnises teises silbis 3. isiku mitmuses: *sāvad*, *jōvad*, *jāvād*, *sōvād*, *lōvād*, *kēvād*.

3) $> \emptyset$, labiaalse vokaali mõjul, algkinnises 2. silbis: *jūs:* *jūsed* $< *hißuksæt$, *aittama* (: *aēdaſta*).

4) $> -b-: -v-: vībīb: vīvīttab, leīb: leivā$ ($\sim levā$).

5) $> -b-: -v- > \emptyset$, labiaalse vokaali mõjul: *uba:* *ôād*, *tuba:* *toād*, *taölene*, *kubu:* (*kuyē* $\sim$) *kûd*, *jūs:* *jūsed* (vt. p. 3).

6) $> -pp-$, järgsilpide *-h-* kadumise puhul sündinud kontraktsiooni mõjul, ainsuse illatiivis: *tuppa* $<$ *tupahan*, *rappa*, *appi*, „*seõ ünte kuppu*“.

7) Tugeva astme üldistusi: *abe:* *abena* (vrd. Setälä, ÄH 308), *abi:* *abis*, *abiga*, *tabad*, *sabad*, *rabad*, *nabad*, *labad*, *luba:* *lubad*, *lubaſta* (vahel siiski ka *lôād*), „*ēnā* ($\sim$ *einā*) *pebušse*“, *ei läbe:* *läbena*, *tabada:* *tabaſti*, *rabada:* *rabaſtud*, *lubada:* *luban*, *sobiſtamene*, *vebud*, *kābid*, *tobad*, *libud*, *ribud*, *tibud*, *ribad*, *teben* (sõna olevat küll võõras).

8) Nõrga astme üldistusi: *tēvās:* *teivād*, *sīv:* *sīvā*, *āv:* *āva pū*, *koiv:* *koēva*, *kaivama:* *kaivab*, *kaivand*.

9) $> -b-$ kaasrõhu järel alglahtises silbis preesensi ainsuse kolmandas isikus: *kenelab*, *lagunab*, *pärāndab*, *juſtustab*, *kaŕgab* $< *karkaða:pi$ (vrd. ka päärrõhu järel *sāb* $<$ *sāpi*, *jāb*, *jūb*, *sūb* — p. 1). Siit on süsteemsunduse mõjul *-b* üldistunud igale poole, ka rõhutusse asendisse, kus ootaks *-v* (vt. p. 10): *palub*, *leŕpeb*, *eŕpiib*, *kuŕkkuib*, *jōseb*, *leñnab*, *vēāb* ($< *vetāŕi$). Esitatud näidetest selgub ka tüve üldine nõrgaastmeline esindus 1. ja 2. isiku analoogial, kus see on häälikseaduslik.

10) $> -v-$ rõhutus asendis ja kaasrõhu järel algkinnises silbis:

a) preesensi mitmuse kolmandas isikus (vt. p. 2 — päärrõhu järel: *sāvad*, *sōvād* jt.): *pärāndavad*, *juſtustavad*, *kaŕgavad*, *māš-sāvad*, *sādavad*, *jōsevad*, *pūdavad*, *leŕguvad*, *lāštavad*, *kuŕkkuvad*, *leŕpevad*, *eŕpivad*, *leñnavad*. Tüve nõrgaastmeline esindus seletub 1. ja 2. isiku analoogiaga. Ometi aga *-vad* esindus ei ole analoogiliselt üle kandunud preesensist imperfekti, nagu mujal mõnes murdes: (*nad*) *jāib*, *tegid*, *seisid*, *palusid*, *jagasid*, *parandasid*, *juſtustasid*.

b) I partitsilbis: *ārāſtāv*, *leñdav*, *jagav*, *sāv*, *kīv:* *kēvā*. Rõhutust asendist ja rõhulisest algkinnises silbis, kus *-v* on häälikseaduslik, see esindus on üldistunud igale poole I partitsiipi, ka

rõhulisse alglahthisse asendisse (vrd. *kīv: kēvā*). Aga kogu I partitsiip esineb murdes üldiselt kaunis harva, (selle asemel tarvita-takse *ja-*, *ma-*moodustusi).

c) *va*-noomenites: *orav: orava*, *teräv: terävā*, *osav, lihav, igāv, tugev, edev, vägev, ärev*, „*elāvā lõmuga laps*“. Siia sarja on siirdunud ka mõned algupäraselt **-eða*, **-edā* tüüpi adjektiivid ja ümberpöörduvalt: *libe: libedast ~ libevas*, *kobe: kobedad* (vrd. Holstres *kobeva*), *pude: pudedam* (vrd. Holstres *pudeva*). Võimalik, et *va*-adjektiivid üldse ei põlvne algupärasest **-βa*, vaid et need kuuluvad algupärase *v* ajalukku (vt. Kettunen, Lõunavepsa häälik-ajalugu § 132), — niisugusel korral kuulusid siia vast siiski sellised partitsipiaalsed adjektiivid nagu näit. *elāv* jt.

d) Adverbides: *ärevili, kohuveli, liikvel, üleval ~ ülevel* kõrval esineb sagedasti ka *ülebāl, ülebālī < ?*

11) **-βu- > -u-* (esivokaalseis sõnus *-i-*) intransitiivverbides: *muřduda, kōpsub, veltina*.

29. Nasaali järel *-mp-*: **-mb- >*

1) *-mm-*, nõrga astme üldistumine, tavalises kvantitatiivses vahelduses, nagu algupäranegi *mm* geminaat: *aĩmmas: aĩmma*, *laĩmmas: laĩmma*, *laĩmĩd*, *saĩmmal: saĩmla*, *veĩmmal: veĩmla*, *viĩm: viĩmma* (lv. *viĩmba*), *kuĩmmas: kuĩmma* (vrd. Holstres *kuĩmmas: kuĩmba*), *teĩmmab: teĩmmaĩta*, *teĩmmasĩd*, *teĩmmas*, „*teĩmma kuĩmmacĩd pĩdĩ*“, *ẽĩmmelda: ẽĩmbleb*, *ẽĩmlĩk on ẽĩmblemas*, *ẽĩmlusega*, *ẽĩmlust*, „*kuĩ paẽlu uĩmmes oĩ vẽĩnd oĩta ?*“ (selle kõrval ka *uĩmbes* — kahtlemata lain kirjakeelest), *uĩmneĩm* (kn.), „*ĩlma āb uĩmme, on uĩmmes ~ on uĩmmuses vẽĩĩĩd*“.

2) *-m-*, sarjasiirdumisi (vrd. *mm ~ m* § 64): *umistada, umistand*, *-b*, *umilumi* (vrd. *uĩmmes, uĩmmune*), *komistada (< ?*, vrd. vps. *kombĩštuda*), *lāĩmāĩtāĩdā*, *lāĩmāĩttud* (vrd. Holstres *lāĩmi*, sm. *lā m min*, md. *lēmĩb'e*).

3) *-m(-)*, järgsilpides ja nimelt komparatiivis. Kaasrõhulises algkinnises asendis on häälikseaduslikult *-mb- > -mm- > -m-* (vrd. järgsilpide *mm* ajalugu § 66). Siit on *-m-* süsteemsunduse põhjal üldistunud ka kaasrõhulisse alglahthisse ja edasi ka rõhutusse asendisse. Teiselt poolt toetas seda veel arenemine *-mpi > -mb > -m* (absoluutses lõpus — vrd. dentaalklusiili ajalugu ja Kettunen: Lõunavepsa häälik-ajalugu § 54). Näiteid: *ilusamab: ilusam*,

„lähäb vedelamas“, jekkamad, ullemad, nōrem, vanem, alam jt. (vt. § 30).

30. Lisanäiteid komparatiivi esindusest (vt. § 29³):

a) -kke: veikke: veiksem(ašse) (vrd. veidi: veidem), lühikke: lõhem, pēnikke: pēnem, ehukke: ehem, nahtikke: nahtem, tilukke: tillem.

b) -ne: karvane: karvatsem, takkutsemašse, vihatsem, pikkaletsemaš, sõlatsemaš, ilitsem jt. aga ka tusasem, ubasem, segasem.

c) -da: tübli (tüblikkas): tüblidam(ad), pude: pudedam, tihe: tihedam, ere: eredamad, vaga: vagadam, vilu: viludam, mäge: magedam ~ magem, kibe: kibedam ~ kibem, jame: jämmem.

d) Muud näiteid: lihk: lihkim, appu: appem, paks: paksem, vaštik: vaštikkum. Komparatiivi sufiksud liituvad ka substantiividele: „ta ikki lähäb mehemas“, „meš(e)s on tulevařjem seitša“, „kaheksi ikki selsem käijä“, vrd. „sešda otšedaman tšp“.

31. Liikvidate järel: -lp- : *-lβ-, -rp- : *-rβ-.

1) Nõrga astme üldistusi:

a) > -lv(-): alv: alva, alvasti (mõnikord ka alv kirjakeele mõjul), keļvab, ei keļva: keļvaťtu.

b) > -rv(-): vařvas: vařvad, tuřvas: tuřva sš, „tuřva (kn.) teńis“ — „obesal on kah tuřv“, kuřv: kuřva, uřv, kãřvãb: kãřvãkku, keřveb, keřvend, ei keřve: keřveťtama, tařvis.

2) Tugeva astme üldistusi:

-rb-: keřbe: keřbe, ařbiťtada: ařbiťtan.

3) Vaheldusi: ařm: ařmi: ařmi ~ ařmi (sm. arpa: arvan).

b. Silbiiõpuline.

32. Poolvokaalide ees (-pj- : *-βj-) esineb tugeva astme üldistumine, tavalises kvantitatiivses vahelduses: kabja: kapja: kabi, lušja: lupja: lubi, abi-elu, (jalas: jalase analoogial) kušjas: kušjase (pro kupja — vrd. Kettunen, Kod. I 126).

33. Liikvidate ees (-pl- : *-βl-, -pr- : *-βr-) esineb tugeva astme üldistumine, tavalises kvantitatiivses vahelduses: kušlad: kuřla: kubel, kuřlane, kuřlas, appu-oblik, liblik, (tübli, rubla ~ rãbel), seřra: seřra: seřer, nařrad: nařras, kisub kãřra: kibrad, kořrutab, kober: kořra, teřras: teřra.

34. Spirantide ees esineb *p* tavalises kvantitatiivses vahelduses: *koṕs*: *koṕsud*, *koṕsub*, *loṕs*, *laṕs*: *laṕseḱke*, *liṕsulaṕn*, *küṕse*: *küṕsed*, *noṕs*: *noṕsid* (vrd. Holstres *noṕs*: *noṕsid*), *roṕsma* (Holstres *ṕ*), *roṕsitakkuḁ*, *lüṕsma*.

c. Interkonsonantne.

35. Sama esindus, mis dentaalklusiililgi (vt. § 27): *reṁṕs* (isegi *reṁslṕ*), *reṁsub*; vrd. ka *saṁmal*: *saṁla*, *āṁliḱkuḁ*, *eṁleja*; edasi vrd. veel *kaṁmer*: *kaṁre*, *kaṁres kaṁre* (illat.), *nuṁmer*: *nuṁred*).

C. Geminaatklusiilid ja nende astmevaheldus.

36. Päärõhulises asendis esineb

1) lühikese silbiolluse järel

-*kk*-: -*ḱk*-: *vaḱka*: *vaḱka*, *laḱka*: *laḱka*, *päḱkā*: *päḱkā*, *kukuma*: ei *kuḱku*, *aḱkaḁ*: *aḱkaṭta*, *tukki*: *tukkiḁ*, *käḱki*: *verikäḱkiḁ*, *nuḱka*: *nuḱkaḁ*, *niḱkaṭtaḁ*;

-*tt*-: -*ṭṭ*-: *kaṭte*: *kaṭte*, *kaṭta*: *kaṭtan*, *uṭte*: *uṭteḁ*, *räṭtiḱkuḁ*, *üṭtiḱke*, *paṭtu*: *paṭtuḁ*, *nuṭtiḁ*, *ruṭtama*, *ruṭtuga*, *raṭtaḁ*: *raṭtas*;

-*pp*-: -*ṕṕ*-: *säppi*: *säṕpine*, *aṕpu*, *taṕpa*: *taṕpetse*, *eṕpi*: *eṕpiḱkuḁ*, *liṕpu*, *liṕpuṭtama*, *koṕpaḁ*, *kaṕpaḁ*, *riṕpu*: *riṕpuṭtaḁ*;

2) pika silbiolluse järel

-*kk*-: -*g*-: *tarkka*: *taṛga*, *sṕkki*: *sōgi*, *auḱku*: *aṕgub*, *palkka*: *pälgaṭta*, *kelḱku*: *keḱgub*, *kolḱki*: *koḱgisṕuḁ*;

-*tt*-: -*d*-: *sṕtti*: *sōdi*, *sṕttä*: *sōdaḁ*, *koṭtti*: *koṭtiḁ*, *sätta*: *sādeṭtama*, *pṕttu*: *pṕduḁ*, ei *pṕdu*, *vṕtta*, *ajavṕtus*, *kṕtta*, „*sṕ mṕs oli kṕtus*“, *lṕtta*: *lōdan*, *lōtus* 'lootus' (vrd. *lṕtus* 'loodus'). Samane on esindus sõnus, kus geminaat *tt* on jõudnud päärõhulisesse asendisse alles eelmise spirantolluse kadumisel sündinud kontraktsiooni järele: *aēdasin*, *ōdasin*, *vādasin* (kirjak. *aitasin*, *ootasin*, *vaatasin*). Järjekindlasti esineb häälikseaduslik helitu meedia ka verbide mitmuse 2. isikus: *sāde*, *veēde*, (< **sāṭteḱ*, *voṭteḱ*), *vīde*, *tōde*, *sōde*, *jāde*; nende analoogial ka *tāde*, *tēde* (vrd. *aēdasin*, *ōdasin*); samuti imperfektis *saēde*, *seēde*, *teēde* (algsoome **saiḁeḱ*). Sama häälikseaduslikku esindust kohtame ka *tē-*, *te-*noomenite mitmuses, näit. *paṛde päle*, *eēnega* jm. (< **parṭten*), ja *ta-*, *tä-*verbide infinitiivis, näit. *kāṇdä* (küllap < **kāṇtāk*), *keḱdä* (< **keḱtāk*), *keṛda*

(< **kerttāk*), *põrda* (< **põrttāk*), *añda* (< **anñtak*), *küñdā*, *kañda*. Neist häälikseaduslikest keelendeist on see n. ö. nõrgaastmeline *da*-ga infinitiivitüüp analoogiliselt tunginud ka muudesse verbi-tüüpidesse, näit. *nāñda*, *õlva*, *pañda* jm. (pro **nāra*, *pañna* < **pandak*).

-pp- : -b- : *kāppi* : *kābime*, *raēbe* : *raippeliha*, *rūppämä* : *rūbi kañ*, *korppi* : *kořbid*, *kirppega* : *kiřbuga*, *pilbas* : *pilppa*, *rõbäs* : *rūppä*.

3) Tugeva astme üldistusi: *vañkre* : *vañkker* (selle kõrval esineb küll ka *vañger*), *ēñā varppud* (vrd. Holstres *vařbe* : *varppe*) <?

4) Nõrga astme üldistusi:

a) Verbide 3. isikus on geminaat lahtiseski silbis kinnissilbi-liste 1. ja 2. isiku analoogial nõrgaastmelisena esindatud: *kuķkuub*, *leřpev*, *lõdav*, *õdav* jt. (vt. § 28¹), *kuķkuvan*, *leřpevan*, *pūdūvad* jt. (vt. § 28^{10a}).

b) Genetiivist ja teistest nõrgaastmelistest kaasustest nõrgaastmeline esindus on üldistunud igalepoole: gen. *kařpi*, nom. *kařpi*, part. *kařpiñ*, samuti *oķki* : *oķki* : *oķkit*, *jaķki* : *jaķki* : *jaķkit*.

5) Sarjasiirdumisi: *rūķkis* : *rūķkid*, *oķkas* (vt. § 6³), *rāt* : *rābi* : *rātti* 'traad' kõrval esineb — ja sagedaminigi veel — nõrga astme kaudu algupäraste üksikkclusiilide sarja siirdununa ka *rāb* : *raē* : *rābi* (Holstres ainult *rāb* : *raē*). Samuti vahelduvad *pūt* : *pūda* : *pūtta* ~ *pūn* : *pūda* : *pūda* (viimases paradigmis oleks gen. *pūda* omakorda üksikkclusiili tugeva astme üldistus), ka *kāri* ~ *kārd*. Algupärasest **helppoisa* : **helppoisan* annaks häälikseaduslik arenemine murdes *elppus* : *elpsa*, kuid selle kõrval esineb ka analoogiline vaheldus *elbus* : *elpsa*. Kui kirjuks sarjade segimine-kud tihti esinduse on muutnud, iseloomustab sama sõna esinemine mitmes sarjas: *elbe* : *elpped* ~ *elbas* : *elppad* ~ *elbe* : *elpmed*, *leģgaitta* : *leikkan* ~ *leikku* : *leģgume* (Holstres ka vaheldi), *uļgatta* : *uikkab* ~ *uikku* : *uļgub* (sama vaheldus Holstres).

6) Geminaadi kadumisi dissimileerumise tungil (vt. Kettunen, Viron kielen äännehistoria § 49): *kaettud*, *kaetse*, *veetse*, *maetti*, *maetse* (aga ka ~ *maittetse* mõnikord), *jäetse*, *köetse*, *öetse* (~ *öelse*), *öetti*, *öettud* (aga ikka *üttelda*, mitte *öelda*).

7) Üsikuus sõnus: kõrva esinevad põhjaeestiline *tüttär* ja lõunaeestiline *tüdar*, *paber* ~ *pařper*, gen. *paberi* ~ *pařre*, part. *paberi* ~ *pařperi*, (*lina*) *kuķkar* : *kuķrad* (vrd. Holstres *kugar* : *ku-*

gara < ?), *keřgas*: *kerkka* < ?; esineb ka *kikkas* (tähenduses 'erk, kärmas, käbe, energiline', näit. *kikkas obene* ~ *vanamîs*).

37. Kaasrõhulises asendis on konstateeritav

1) sama esindus, mis päärrõhuliseski asendis lühikese silbiolluse järel (vt. § 36):

a) *-kk-* : *-kk-*: *išiaräli:kku*: *išiaräli:kkud*, *lahendi:kku*: *lahendi:kkušse*, *pügäli:kkušse*, *agani:kku*: *agani:kkud*, *täljeli:kkumad*, *sisa-li:kku*, *kořsupelendi:kkus*;

b) *-tt-* (vrd. § 36) esineb verbide mitmuse 2. isikus: *kirjuŧta:tte*, samuti abessiivis: *rebase:tta*, *kirveŧta*, *nägema:tta*, *tegema:tta*.

2) Meedia geminaati esindamas ja nimelt verbide mitmuse 2. isikus: *kirjuŧta:tte* kõrval ka *kirjuŧta:de*; verbide abessiivis: *nägema:tta* kõrval ka *kütmada*, *märmäda*, *lälättama:da*; verbide passiivi imperfektis *kirjuŧtadi*, *lälättadi*, *küluŧtadi*, *kařvaŧtadi*, *ni-huŧtadi*, *peleŧtadi*, *varastadi*, *kükküŧtadi* (mitte kunagi *kirjuŧtaŧti*). Meedialine esindus on olnud varem palju üldisem ja taganeb nüüd nähtavasti kirjakeelse geminaadi eest. Kahtlemata osutub meedia murde lõunaeestiliseks jooneks, kus see laiaulatuslikuma häälikseadusena esineb (vt. Kettunen, VKÄH § 50).

3) Analoogilisi moodustusi:

a) Mitmuse genetiivis esineb kirjakeeles „kastete“ jt. eeskujul geminaat ka „jumalate“ jt. tüübis; see esindus on tungimas osalt ka Kõpu murdesse: *parema:tte*, *tařgema:tte*, *išanda:tte*, *süldikkatte*, *läüsiŧkatte*. Ometi esineb veel üldiselt ka *purakka:de*, *vařriŧki:de*, *mëriŧki:de*, *kirikide*, isegi *kärdide* ja *tädrede* (vrd. *jumalde*, *pařtalde* jt. § 18, 19).

b) Proportsionaalanaloogiliselt *paikka*: *paęgaŧta* eeskujul ka *aittan*: *aędaŧta* (*aędasin* — vt. § 36²); vrd. seejuures *vättan*: *vādaŧta*, *ŧttan*: *ōdaŧta* (*vādasin*, *ōdasin* vt. § 36²).

4) Kõik esitatud rühmad käsitasid geminaadi esindust kaasrõhulises asendis lühikese silbiolluse järel. Esindus pika silbiolluse järel ei tuleks õieti küsimussegi, sest sarnased näited järgsilpides puuduvad. Ometi on olemas paar uut lainsõna pika vokaaliga kaasrõhulises asendis, ja iseloomustavalt peegeldub siin jällegi sama esindus. nagu vastaval korral ka päärrõhulises asendis ja nimelt *-tt-* : *-d-*: *ni:krū:ŧti*: *ni:krū:di* (nom. *ni:krūŧ*), *reannū:ŧti*: *reannū:di* (nom. *reannūŧ*).

38. Rõhutus asendis esineb normaalselt *-kk-*, *-tt-*, *-pp-*:

-kk-: *ehukke*, *mehakke*, *pullikke*, *poesikke*, *nuppukkas*, *leppikušse*, *kaппakku*, *vasikkav*, *kasukkad*, *rusikkas*, *muttukkas*, *alukkad*, *perakkad*, *purakkav*, *arnikkad*, *puriikkas*, *maṛnikkas*;

-tt-: *sādeittama*, *akkatta*, *iṛṇatta*, *kirjuṭṭava*, *kašvaṭṭava*, *iṛmuṭtis* (vrd. *-ts* § 25^b); verbide mitmuse 2. isikus: *oleṭte*, *tuleṭte*, *meṣṭatte* jt. (vrd. *sāde* § 36² ja *kirjuṭṭave* § 37², vrd. ka Paistus, Hallistes rõhutuski asendis *oleve*, *tuleve* jt.); verbide passiivi imperfektis: *kūliṭti*, *paluṭti*, *oṣṭeṭti*, *maṣṭeṭti* (vrd. *sādi*, *tūdi* ja *kūluṭṭavi* § 36, 37); abessiivis: *tuleṭta*, „ilma paṭṭuṭta peḷe kiṭi“, *aṣṣaṭta*, *kāṇmaṭta*, *sāmaṭta*, *jōmaṭta*;

-pp-: *kaneppi* (vrd. *saraṇṇu*, *ṇaṇṇu*).

Üksikuid erijuhte: *vasikkav*, *lušikkav* sarja siirdunud on ka *jalaṇṇav*, *araṇṇav*, *kadaṇṇav*, *palaṇṇav*, *pihlaṇṇav* (vt. § 6¹³). Üldiselt esineb küll *rāmaṭ*: *rāmaṭtu* jt., kuid paaris sõnas ometi *kuraṭ*: *kuraṭi*, *paṭi*: *paṭivu*, *kaṇṇepaḷ* 'kapital', veelgi sagedamini *paṭivu*: *paṭivu*: *paṭivu* (part. sing.) — seega täielik siirdumine üksikkluusiilide sarja (vrd. *pūḍ*: *pūḍa* § 36^b).

39. Silbi või sõna lõpus esineb

1) lühikese rõhulise silbiolluse järel

-k(-): *kukraḍ*, *kuklad*, *kaḷevav*, *vaḷ*, *pāḷ*, *kaḷ*, *nuḷ*;

-t(-): *veṭma*, *kūṭma*, *raṭsa*, *maṭ*, *paṭ*, *āṭ*, *mūṭ*, *tuṭ*;

-p(-): *taṇṇma*, *raṇṇma*, *eṇṇma*, *kāṇ*, *kaṇ*, *leṇ*, *saṇ*;

2) pika rõhulise silbiolluse järel ja järgsilpides

-k(-): *vaṇṇkrev*, *leṇṇkma*, *paṇṇ*, *sūṇ*, *jūṇ*, *niṇṇ*, *paṇṇ*, *kuṇṇ*, *kaṣṭik*, *ūmarik*, *kaberik*, *tūḍrik*, *sōlik* (: *-a*), *kasuk* (~ *-ḷkas*) *lušik* (: *-a*), *ōrik* (~ *-ḷkas*), *aṇṇu-oḷik*, *keṇṇik* (: *-u*), *tūlik*, *leṇṇik*, *kuṇṇik* (*-ik* sufiksi kõrval sagedamini esineb *-iḷkas*);

-t(-): *kūṭṭev*, *veṭṭev*, *seṭṭma*, *veṭṭ*, *seṭṭ*, *uṇṭ*, *nūṭ*, *aiṭ*, *lauṭ*, *tāṭ*, *rāṭ*, *kōṇṭ*;

-p(-): *kaṇṇev*, *kāṇṇma*, *lūṇṇma*, *kaṇṇ*, *kuṇṇ*, *kaneṇ*, *ṇaṇṇ*.

D. Sõnalõpulised klusiilid.

40. *-k > 0*:

1) **-k* noomenites: *kaṣṭe*: *kaṣṭe* (< **kaṣṭeyen*), *kaṭte*: *kaṭte*, *paṣṭe*: *paṣṭe*, *peṣṭe*: *peṣṭe*, *rōṣṭe*: *rūṣṭe*, *kolle*: *kolḷe*, *vaṇṇe*: *vaṇṇe*, *liṇṇe*: *liṇṇe*, *puṇṇe*: *puṇṇe*, *viṇṇe*, *lāṇṇe*, *vūḍi*: *vūḍi* (tugeva astme üldistus), *iṣṭe*: *iṣṭe*.

2) *-ttak abessiivis: *mättamehed*, *pesaŕta*, „*seŕdab kûrmaŕta*“, „*kêdâ kûrmaŕta*“, *tegemâta*, *nâgemaŕta*, aga ka *kûtmaða*, *mâŕmaða* (vt. § 37²). Iseloomustav abessiivile on, et teda tarvitatakse pea alati ühenduses sõnaga „ilma“.

3) *-nnik terminatiivis: *seni-kuni*, *tânâpâëni* ~ *senis*, *tânini*, *üleni*, *seni-âni*, *jûripâëni*, *sõmäni*, *õmmelseneni*, *ühešsameneni*.

4) *kansak komitatiivis: *vî* ja *mâga*, *meišaga*, *rebasega*.

5) 1. ja 2. isiku mitmuse pronoomenis: *me* ~ *meije* (üldistus genetiivist < *meiðân), *te* (< *tek) ~ *teije*.

6) I infinitiivis (*-ðak): *saŕja*, *juûva*, *lûljâ*, *jâljâ*, *vûljâ*, *teha*, *nâhâ*, *jõšta*, *sêšta*, *kêlda*, *peŕtâ*, *sâdi*, *peške*, *oŕjaŕta*, *karjaŕtava* jt. (vt. § 16, 18, 20).

7) *-k imperatiivi ainsuse 2. isikus: *jâ*, *vî*, *tû*, *lû*, *tî*, *sega*, *jaga*, *aŕna*, *ošta*, *mûl*, *meŕle*, *ûŕle*, *ûtta*, *aitta*, *kirjuŕta* (< *jâk, *seŕâk, *mettelek, *odottak, *aŕŕittak).

8) Eitavas kõneviisis: *ei jâ*, *ei tû*, *ei sŕ*, *ei veŕta*, *ei kûla*, *ei sŭda*, *ei leŕou*, *ei neŕou*, *ei peŕeŕta*, *ei lašta*, *ei tûða*, *ei taŕšŕŕta*.

9) *-mmek, *-ttek, *-mek, *-ðek-verbide mitmuse 1. ja 2. isikus: *sâme*, *kašvame*, *kaŕnaŕtame*, *saime*, *pepesime*, *kišsime*, *aêvas-tasime*; *sâde*, *veŕde* (vt. § 36²), *tahte*, *lâhte*, *tuleŕte*, *kŕuŕtatte*, *saêde*, *tullŕtte* ~ *tultte*, *veŕeŕŕtte*, *aŕŕŕŕŕtte* (mitte *aŕŕŕŕŕtte*!), *aŕmas-taŕŕŕtte*.

10) Adverbides: *siŕja*, *siŕna*, *kiŕ'ni*, *kodu* (< *kodok).

11) *-ŕik partiklis: *seâci* ~ *sinaçi*, *suguci*, *ei kiŕŕki*, *nŕŕki*, *ei kôhentki* 'ei kõhinudki'; ometi kuulukse väga sagedasti helitus asendis klusiili asemel meedia: *jâbci*, *suŕŕeradci* (kn.).

41. -t > -ð

1) Mitmuse nominatiivis: *sŭð*, *talad*, *taŕkud*, *meŕted*, *kirjuŕtajad* jt.

2) Verbide ainsuse 2. ja mitmuse 3. isikus: *sina tuled*, *tulŕlið*, *nemâð tulevad* ja *tulŕlið*.

3) -nut partitsiibis: *sând*, *nâend*, *tênd*, *aŕnd*, *tuŕnd*, *ûŕnd*, *lŕŕnd*, *viŕndund*, *kirjuŕttand* (lisanäiteid vt. § 158).

4) Mitmuse nominatiivi üldine tunnus -ð on tunginud analoogiliselt ka sõnusse *nî* ~ *nîð*, *nema* ~ *nemâð*.

5) Üksikuis sõnus: *kevädi* — nähtavasti üldistus genetiivist jt. kaasustest; *tinaneitsit*, *tinaneitsitti* *lii*, *paëlu tinaneitsittio* (< **neitsüt*: *neitsüden*); vrd. *-ð- asendust sõnas *värät*: *värätti* (kirjak. *vä r a v*, eL *värädi*, sm. *ver ä j ä*); *käkki* 'kätki' olevat täiesti võõras (on *äl*).

II Spirandid.

s.

42. Sõnaalguline *s* ≡: *sari*, *saŗv*, *soŗkki*, *sisaliņd*, *sisalik*, *secane*, *sāred*, *sarap* (vrd. lv. *tarab*). Liitsõnus *s*- on säilinud samuti: *lumesadu*, *tigesilm*, kuid on gemineerunud, kui liidetavaks sõnaks on „sepp“: *kiŗgissep*, *teŗlaŗsep*, *pŗssep*. Lain-sõnus *s*- on substitueeritud ka *z*-, *ŗ*- ja *ŗ*- asemele: *sũp*, *sŗŗ*, *siŗsi* *sŗber*, *suli*.

43. Silbialguline sõna sees:

1) *-s* (*-z*): *veŗsa*, *aŗi*, *pesŗ*, *paŗsud*, *koŗsud*.

2) Toimunud on geminatsioon järgsilpide kontraktsiooni mõjul nagu näit. illatiivis: *veŗŗsa*, *siŗŗse*, *saŗŗsi*, *taŗŗsa*; mitmuse partiivis: *sŗŗŗse*, *kŗŗŗse*; noomeneis: (*rŗŗkki*) *saŗŗsed*, aga vrd. *peŗŗsas*: *peŗŗsa* (Holstres *kŗŗŗ*: *kŗŗŗŗ*: *kŗŗŗŗŗ* jt.); vrd. ka *vaŗŗs*: *vaŗŗsa*: *vaŗŗŗsa*.

3) Illatiivide varasalgsm. *-sezen* (dopelttunnus) — vt. § 47.

44. Silbilõpuline:

1) päärõhulises asendis esineb *s* tavalises kvantitatiivses vahelduses: *raŗŗva*: *raŗŗva* (: *rasu*), *kŗŗŗN*: *kŗŗŗŗ*;

2) järgsilpides: *sk* (vt. § 9), *st* (vt. § 20, 49).

45. Geminaat:

1) Lühikese vokaalolluse järel esineb *-ŗŗ* (resp. *-ŗ*): *-ŗŗ*: *mŗŗ-sŗŗvan*: *mŗŗŗŗŗŗ*: *mŗŗ*, *pŗŗ*: *pŗŗŗŗ*: *pŗŗŗŗ*, *uŗ*: *uŗŗŗ*, *taŗ*: *taŗŗŗ*: *taŗŗŗŗ* (vt. § 49).

2) Pika vokaalolluse järel esineb *-ŗŗ* (resp. *-ŗ*): *-ŗ* (*-z*): *poŗŗ*: *poŗŗŗ*: *poŗŗŗ*, *kauŗ*: *kauŗŗ*: *kauŗŗŗ*.

3) Inessiiv — vt. § 48.

46. Sõnalõpuline:

1). -s (-z) $\equiv$: *ařmas, kiřves*;2) -s $>$ -s eelmise pika vokaali lühikeseks kulumisel: *siš*.

47. Illatiivid.

Esimese rühma moodustavad sõnad, kus lõpp on muutunud *-zen $>$ -hen $>$ -h-(n) (vokaal assimileerunud eelmise sarnaseks). Päärõhulise pika vokaali järel *h* on säilinud, vokaal selle ees lühendunud (vt. § 166): *pähä, maha, suhu*.

Järgsilpides on toimunud kadu -h- $>$ $\emptyset$ (vt. § 51), vokaalid on ühinenud pikaks vokaaliks, mis omakorda on lühendunud, kuna kõige selle mõjul on sündinud esimese silbi tugevnemine: *selā, vāllā, lēga, külimiitu, teisi sāñgi, peñja, piñta, ořsa, kořti, kořju, jaļau, aida, sañga, kappi, kople, kāla, lātta, kũkki ja kañre, keřva, sāre, kulli, lakka, vātti, juñni, kũgi, vuřsi, veittu, raiřku, vařta, ukka, jũre, sũre, āre, mĩle, vāñdi ja kārdi, kĩrdu*. Üksikuid juhte: (*ũs*: *uũve*:) *ũde*, (*peřs*: *peřje*:) *peřde*, (*keřs*: *keřre*:) *keřde, teřde, muřdu*. Nende analoogial ka *meřde* ($\sim$ *meřre* $\sim$ ka *mereřse*), *jũnde, vĩrde, ũlde* (aga *pũřti, leñdu, ulkka, umme*). Esimese silbi lühikese olles on järgsilpides sündinud kontraktsooni mõjul silbi konsonantollus isegi gemineerunud: *sekka, jeķke, nāķku, koķku, pařta, kāřte, „miñi tuřtu“* (vrd. *tuřub*), *seřta, vette, eite, kuřpu, rappa, sařpa, ařpi, veřsa, tařsa, siřse, sũlle, tulle, kũllā, tařre, meřre, peřwe* (vrd. sm. povi: povehen).

Teise rühma moodustavad sõnad, kus on toimunud muutus *-sezen $>$ -sehen $>>>$ šse, seega illatiivi tunnus redublitseeritud. Nii esineb kaheasilbistes tüvedes esimese silbi lühikese olles: *mereřse* (vrd. $\sim$ *meřre*), *tuleřse* ($\sim$ *tulle*), *kũlāřse, taluřse, kajuřse, ojařse, niñāřse, lavařse, nisuřse, kũnařse, pāřāřse*. Sama esineb kontraheeritud ja mitmesilbistes tüvedes: *kiřveřse* ($<$ **kirvehesehen*, ühekordne tunnus **kirvehesen* annaks *kiřvese*, mis esinebki mурdeti, nāit. Paistus), *reřvařse, kũrmařse, lĩķmeřse, kelbreřse, leřpiķkuřse, eřpeřtajařse*. Analoogiliselt tunnus -řse on kandunud mõnikord ka rühmadesse, kus hāalikseaduslik esindus on muidu ũldisem: *ja-lařse* $\sim$ *jaļga, kořtiřse* $\sim$ *kořti, pañģisřse* $\sim$ *pañģi, samuti ka ũsřse, tĩsřse, vĩsřse, māsřse*. Mitmesilbisis sõnus rõhutuse asendis esineb sagedasti vokaali lõppkadu: *aganĩķkuř, terukses, kařsastes, kelbreř, eřises, vañķres, pũřes, nōrdeř*.

48. Inessiivid -ssa > -s.

Iseloomustav Kõpu inessiivile on tugevaastmeline esindus illatiivi analoogilisel eeskujul, kus tugev aste häälikseaduslik (vrd. § 47): *lukkus, nukkas*, „*mede ehamad on al lätis*“ (kn.), *kappis, sūkkis, tikkis, lūkkas, paikkas, aukkus, aittas, nurkkas, kurkkus, pulkkas*, „*marttus* (kn.) *on jubi*“, *karppis*; *aibas, liudas, nalgas, peļus, ilmapeļus* (kn.), *muldas, oīras, kehtus, kohtas, meises, pelluseltsis, lašsis, kān'nis ja rullis*, „*vīl on rillis*“, *kullis, kulmas, kārnās, pilves, purjus, varjus, peņjas, pallas, villas, kālas, kāras, mīles, vīres, kūlis, mūdās, tēlses, eūnas, eūwes*.

Kõigis esitatud näiteis on esimene silp pikk, missugusel korral esindus on üldiselt väga järjekindel. Ometi esineb mõnikord harva siiski ka nõrgaastmeline kuju: (*seà*) *sellas* (selle kõrval küll ka *selgas*), *vaštas* ~ *vaštas*, *lašvas* ~ *lašvas*, *peņjas* ~ *peņjas*, *meises* ~ *meises*, *aittas* ~ *aēdas*, *vāllas*, *kūlles* ~ „*ta on miū kūlges ku pigi*“, *selškoīnnas* ~ *kihelkoīndas*, (*sihi*) *āres* ~ *āres*. Kui esimene silp on lühike, näikse esindus ebajärjekindlam, kuid siiski tundub kalduvus tugeva-astmelisele esindusele: *elekubus* (aga *kūp*), *neñdega tegus* (aga *teōp*); ometi „*kogu on kūs*“, *seās, pās* 'pajas'. Konsonantolluse gemineerumine järgsilpide kontraheerumisel ei ole kandunud illatiivist inessiivi: küll *seīta*, aga *seās, jeēs* (*jekke*), *tules, vesas* jt.

Lõpuks mõned huvitavad üksikjuhud. — Nagu illatiivis esineb *ūpe, keŕpe*, nii ka inessiivis „*ūpes sāres* (kn.) *teñtse tänā ramppell*“, „*kari on rūkki keŕdes*“. Ja nagu illatiivis on *umme* (mitte *umbe*), nii siis ka „*ummes jalad*“. Lauserõhutus asendis esineb *meises*, *oīses* kõrval *mešs, oīs* (vt. § 155). Mingi lain naabermurdeist tunnukse *kāē* 'kāes' (Paistus *kāhen, ehen, mahan, tühün*).

49. Elatiivid -sta > -st.

Tugevaastmeline esindus on analoogiliselt üldistunud illatiivist ka elatiivi niisama nagu inessiivigi: *keppust* (kn.), *nukkast, nurkkast, oŕgust, lašsist, mešest, kaštist, oīsest* ~ *oīstast, peņjast, naŕvast* (kn.), *keŕvast, liñnast, vīrest, kālast, tēlsist*. Sellega vaheldub üsna tihti ka nõrgaastmeline esindus: *īst vērest* (~ *vīrest*), *tēlsist kohast, iŕgestki, jārjest, selläst* (~ *selgäst*), *taŕtist*. Lauserõhutus asendis esineb „*mešest, oīsest*“ kõrval ka *meīst, oīst* (vt. § 155).

h.

50. Sõnaalguline $h > \emptyset$: *â, eñne: eñne, aŗjund, ul, aļlas, ģruvad, aķķid, ģikma, aŗķ, aŗķķader, aļ, ilp, ele, amman, âv, ici, ūl, obene, „ulkkas on ubasem“.*

51. Silbialguline sõna sees päärõhulises asendis:

1) Lühikese vokaali järel $h \equiv$: *pahur, kõhā, liha*. Üldiselt hääldatakse *-h-* väga nõrgalt, et vaevalt kuuldub; individuaalselt on võimalikud üleminekud kuni täieliku redutseerumiseni, eriti samavokaalses asendis: *maha ~ ma^ha ~ ma_aa, sihis ~ si^his ~ si_ais ~ si_s (vrd. Mülleri fīdhes), ko^he, va^hel, i^hu, pi^hik, o^haķķas, va^ha, kō^heB, ti^(h)ase*. Lauserõhutus asendis kulunud sõnus ongi $h > \emptyset$ üldisem: *lāhāB ~ lā^hāB ~ lā_aāB (~ lā_B) ~ lāB, tahāB ~ ta^hāB ~ ta_aāB (~ tāB) ~ tab*.

2) Pika vokaali järel $h \equiv$, vokaal lühenenud: *maha, pāhā, suhu, mehed, rohe, tohud* (: *toht* — vt. § 21), *rehe ~ rehi (rehte), rihāl, rihālla 'rehe alla', vahe: vañtre*. Ka siin on h redutseerunud: *maha ~ ma^ha ~ ma_aa*. Lauserõhutus asendis h on mõnikord kadunud: *mī_s: me^he ~ -me, peremed, jahimed* (ka *peremeste, peme- mestele*).

3) Diftongi järel on toimunud h metatees diftongi järelkomponendiga:

- a) *-ih-*: *lahja, kaħju (kahetseb)*;
- b) *-uh-*: *jēñv, jēñvik, jaħvañtab, jahu* (< **jahvo* < *jauho*);
- c) *-üh-*: *kehvā*.

4) Nasaali või liikvida järel $h > \emptyset$: *vana, ani, tanum: -a, tānu, vara, karu, tarasañd, erilane, nūri*.

Järgsilpides $h > \emptyset$: *vašta* (< *vastahan*), *mūñā, vaļlad, rañtab, rūppāñ*. Päärõhulise lühikese vokaali järel on sündinud ühenduses sellega konsonantolluse gemineerumine: *nāķķu, kātte, tūppa, veģssa, tōñ'ni, tulle* (vt. illatiivid § 47); *pañ'ni, tulli* (vt. imperfektid § 157).

52. Silbilõpuline:

1) $h \equiv$ päärõhu järel tavalises kvantitatiivses vahelduses: *aħju: aāju, ohjad, leħmus, kohlap, niħva, raħnud: raññ* (isegi *raħñ*), *viām ~ viħñ: viħma, riām, loñķ, paħmas: pañma, iħne: iāned, piħlak*. Siia kuulub ka sõna *kihelkoñd*, kus esineb švaa-vokaal (vrd. muredeti *kiñkoñd* < *kiñlkond* < *kihlakunta*).

2) Järgsilpides esineb $ht > tt$: *uneṭṭada*, *mäleṭṭab*, *valeṭṭavan*, *niḱkaṭṭand*, *vaheṭṭab*. Esineb ka *-st-* pro *-ht-*: *imestame*, *minestasin*.

53. Sõnalõpuline:

1) $-h > \emptyset$: *vale*, *teṛve*, *õne*: *ṭned*, *vahe*, *ime*, *mure*, *pere*, *pale* (vt. Setälä, ÄH 311, § 175), *rahe*, *raḱbe*, *laḱne*: *lained*, *kade*.

2) $-h$ esinemine päärõhulise lühikese vokaali järel mõnes interjektsioonilises sõnas: *jaḱ*, *kaḱ*, *päḱ*, *paḱ*, *veḱ* 'või', *eheḱ*, *tohoḱ*, *tsäḱ* *tsäḱ*.

III Nasaalid.

n.

54. Sõnaalguline *n-* $\equiv$: *narits*, *nasipû*, *neib*, *närem*, *nisu* ;
n- $\sim$ *t-* — vt. § 2, *n-* $\sim$ *r-* — vt. § 83.

55. Silbialguline sõna sees:

1) *-n-* $\equiv$ nii esimese silbi järel kui ka kaugemal sõnas:
tina, *niña*, *siñine*, *künä*, *kenä*, *vana*, *käšŋ* $\sim$ *käšN*: *käšnäd*, *kuřnad*,
käřnäne, *punane*, *kârnad*, *aganik*, *kelinaga* ;

2) *-n-* $>$ *ø*, lauserõhutus asendis kulunud sõnus: *mina* $\sim$
meä $\sim$ *ma*, *minu* $\sim$ *miü*, *miül*, *sina* $\sim$ *seä* $\sim$ *sa*, *siül*, *siušt*, *vana* $\sim$
„*va pa ųri* (kn.) *jâh ei aňd äm kedägi*“ $\sim$ *änäm* ;

3) *-n-* $>$ *-ñ-*, järgsilpides sündinud kontraktsiooni mõjul
(*h* kadumisel): *ta pañ'ni* ($<$ *panihin*) ;

4) *-n-* $\sim$ *-nn-*: *vanuŋtapa* jt. — vt. § 56^{1b}.

56. Geminaat:

1) Päärõhulise lühikese vokaali järel

a) *-nn-* $\equiv$, tavalises kvantitatiivses vahelduses: *koñna*: *koñna*:
koñ, *kaittušsa peñnid*, *juñnid*: *juñ'ni*: *juñ*, *vañ*, *reñ*, *jäñ*, *viññib*:
viñ'ni ;

b) (*-nn-* $\sim$) *-n-*, üksikuis sõnus: *seni* $\sim$ *seni(s)*, *senisku*,
unik: *-u*, *senikkuvudu*, *länikkud* (part. sing. ja nom. pl.), *veniš-*
säre villem $\sim$ *veñnišsäre* (kn.), *linašseb*; ka *enist* $\sim$ *eñnist*
($<$ **-nd-*) ; vrd. perekonnanime *olťsm an*: *olťsm ani*.

2) Päärõhulise pika vokaali järel *-nn-* $>$ *-n-*: *seni māni*
($<$ **männik*), *kānāp* ($<$ *-nn-* $<$ **-nd-*), (*kāñdä*;) *kānān*.

3) Järgsilpides *-nn-* $>$ *-n-* esineb terminatiivis: *päčvāni* $\sim$
tānāpäēni (näiteid vt. § 40³) ; essiiv Kõpus normaalselt ei esine ;
partitsiipi vt. § 158 (*karand* jne.).

57. Silbilõpuline *-n* on üldiselt säilinud: *līnd*, *kañdma*, *isānd*, *pořgand*, *perand*, (*līm: lēme:*) *līnt*. Erinev on *-ns-* esindus, kus *n* on *s* eel vokaliseerunud: *pēsas: pēsa*, *māsikkad*. Algupärane vaheldus *kansi: *kanden* annaks häälikseaduslikul teel *kās: *kañne*, aga nominatiivist pikk vokaal on kandunud üle kogu paradigmi, mis järele on *nn > n* (vrd. § 56²): *kāne*, *kānev*, *kānega*. Siit edasi *n* on omakorda üldistunud ka nominatiivi, nii et lõpulik esindus murdes on *kān: kāne: kānt* (ometi kuuldus paar korda ka *pā kās* 'paja k.'), *lān: lāne*, *kūñn: kūñne*, (*lānsi sõna* vaste näis puuduvat, vähe tunti ainult *lāne: lāne*). Järgsilpides on *-ns-* esindus häälikseaduslik: *kolmas* (< **-mās* < **-mansi*): *kolmandama* (*-ma* on analoogiline vt. § 68).

Juhuslikke vaheldusi: *kenkenpüks ~ kenkelpüks*, *solnañ* (harvem *soldañ*).

58. Sõnalõpuline:

1) *-n > ø* üldiselt *-n* noomenites: *sūdā*, *abe* (vrd. Setälä, ÄH 308), *ige*, *naēne*, *inime*, *līñnalene* (jt. vt. § 143), *venelane*, *kāl-mene* (jt. vt. § 146), *kūñme*, *ūhešsa*, *veřtti*, *līge*, *tāřge*; genetiivides (akusatiivides): *veřme*, *līkme*, *tārķme*, *kūñne*, *sūdāme*, *abena*, *igeme*, *naēse* jne., *līgeřte*, *līñnaleste* jt.; illatiivides — vt. § 47; allatiivides vt. § 78; instruktiivides, kuivõrd neid esineb rudimentaarselt: *paľla jalu*, *saksa kēli*; *-tu* karitiivides: *eñneřtu* jt. (vt. § 67); *-stin* adverbides: *āšti*, *alvaste* jt. (vt. § 143); passiivi preesensis: *anķse*, *peľetse* jt. (vt. § 160); passiivi imperfektis — vt. §§ 37², 38, 166; imperatiivi 3. isikus: *jōgu*, *sōgu*, *pařgu*, *teñku*, *akķakķu*, *kasugu*, *kiřjuřtaçu* (< **kirjoittakohon*).

2) *-n ≡*, verbide 1. isikus (seletust vt. Kettunen, VKÄH § 158): *sūñ*, *loēñ*, *tulen*, *akķan*, *kenelan*, *kiřjuřtan* jt.

3) Assimilatsioon liitva klusiiliga (vrd. Kettunen, Kod. I 145) esineb üksikuis sõnus: *saraņ: sarařpu*, *kūññäp*, *eñap*.

η.

59. *-η-* esineb tavalises kvantitatiivses vahelduses: (*eñā*) *añg: ařgu: añgu*, (*lume*) *añg: ařged*, *pařg: pařgi*, *kařgas: kařga*, *kiñķ: kiñķud*, *rařg: rařgin*, (*vařger ~*) *vañkker: vañķre*, „*obesad kořguřtavad*“, „*kořgu aēg on kññi aēg*“, *ařgerjas*, *ařgervaķs*, *ařgerpūšt*, *sořgermā*. Vaheldust ei ole kaugemal sõnas (vrd. Kettunen, Kod. I 149): *kuniņgas*, *tōmiņgas*, (*ēriņgad*).

m.

60. *m- ≡: maja, muna, mehi, mübin, märä.*

61. *-m- ≡: kama, rumal, sūkki lämuda, südäme, tärkmed (paštlal), „uks on ramppis“, „rañbiv tēne päle“, wiñm; -mp- : *-mb- — vt. § 29, 30.*

62. *-m- > ø: perand: perandud, perandaga; temä ~ kiirkõne tempos tēä(?) ~ tēä ~ tä, tal.*

63. Vaheldusi:

1) *m ~ v — vt. § 96;*

2) *m ~ p: ařm: ařmi (vrd. sm. arpi: arven);*

3) *m ~ n (?): abe: abena (vrd. sm. murdeis ja „Kalevalas“ haven: hapemen, Renvalli sõnastikus hapenet, eesti kirjak. habemed, lv. abbēnd, vps. habeñ).*

64. *m ~ mm: 1) oñmuķku (~ omuķku), oñmel ~ oñmen (sm. huomen, vps. homen, lv. ūomēg); „sañmu on sisañmune“, sāltsañmast; eñmis: eñmisa, sañmuma: sañmuv, kuñmali, iñmu ~ imu, iñmustada, tiñmuķkad, añmař; 2) ümāriķkud, ümāriķne, komistama, kumardand (vt. § 29² — umi, umistand), ometi, kumer.*

65. *m > mm, järgsilpides sündinud kontraktsiooni mõjul: (jāme:) jāmmē (< *jāmedān).*

66. Geminaat *-mm- ≡*, tavalises kvantitatiivses vahelduses päärõhulise lühikese vokaalolluse järel: *tañme: tañme, tañ, meñme: meñme, añmāķķe, jahutum: tuñmid, tuñmad, vešķitañmid, rattarunñmu, añmu.*

Sellevastu esineb päärõhulise pika vokaalolluse järel ja järgsilpides *-mm- > -m-* verbide mitmuse 1. isikus: *tēme, veģēme, elāme, ķenelame* jt. (vrd. § 40⁹); komparatiividest vt. § 30.

67. *-tu* karitiivid (*-toin: -ttoman*): *jaluttu: jalutuma: jalutumad* (part. sing., analoogiline) *~ jalutuo (< *-tointa)*; lisa-näiteid: *ařmettumad, (lähāv) õlettumašse, jeģveittuma, nāottumav, ķeļvařtu, nuřjattu, ineřtu, veģmařtu*, vrd. *õlettuli, aga eñnettumalt, sūtumas.*

68. Analoogiline *m: 1) (*kōřēman >>) kūřma: (*kōřēma >>) kūřm* eeskujul ka *sēřma (< *sēřaimen): sēřm* (vrd. *murdeti sēre*, sm. *sierain*); 2) *eñneřtu: eñneřtuma* ja *ilus: ilusama* paradigmide eeskujul *-ma(-)* on tunginud ka paradigmi kolmas: *kolmandama*, säält edasi isegi nominatiivi: *kaheššamas (: kaheššandama), üheššamas* (vrd. § 57).

IV Liikvidad.

I.

69. $l \equiv$: *lage, lumi, luŕtik, leŕki, lailäne, lep, lici, lükkäitä.*

70. $-l \equiv$: *tala, tila, ädäl, madal, palgalene on nälgäs, remmelgas, (paillas) muld, kenelda, alv.*

71. $-l > \emptyset$: *vādaŕta, vādasin, vāda! vāttama* (vrd. rahvalaulus 'valadi mina valadi', Karksist); *kēhelkoñd ~ kiñkoñd; õetse, õettud* (vt. § 160); *mēsin, üñsid* (vt. § 157).

72. Vaheldusi:

1) $l \sim r$ — vt. § 82, 83;

2) $l \sim d$: *tāder: tādre ~ tāler: tāldre;*

3) $l \sim n$ (vt. Kettunen, Kod. I 152); *tagalt (~ tagant), keñkenpüks ~ keñkelpüks, maŕterjan ~ -l, kuñt: kuñdid, kũmel: kũmle ~ kũmne, āl: āle* (sm. ääni), *pāñkel: pāñkle* (vrd. Holstres *pāhel: pāñkle*, sm. pähkinä), *kampsuñ, kāmñmāl: kāmñlä* (sm. kämmen).

74. Dissimilatsioon: *leñn: leñnu* (vrd. Holstres *leñn: leñnu*, kirjak. *leil*, sm. löyly).

75. $-l > -ll$ - järgsilpide *h* kadumisel sündinud kontraktsiooni mõjul esineb illatiivis: *sülle (< sülehen), tulle (~ tulešse), alla* ja imperfektis: *oñli (< olihin), tulli.*

76. $l \sim ll$: *talñitse aeg ~ talñttav, veñlaskala 'valaskala'.*

77. Geminaat esineb tavalises kvantitatiivses vahelduses $-ll-$ ($-l$): $-ll-$ päärõhulise lühikese vokaalolluse järel: *al: añli: alñi, alñittada, kuñlid, loñli, kañlis: kañli, tiñtu tal, ullañta: ullama, liñled: liñ, mõllañta, peñled: peñle: peñl.*

Päärõhulise pika vokaalolluse järel ja järgsilpides esineb adessiivides $ll > l$: *māl, vñl, miñl, tulel, „āñl pñl ja kura pñl“, keñgil, inimestel, vigatsel.*

78. Allatiivid.

1) *-le*, pääärõhulise pika vokaalolluse järel ja rõhutus asendis: *jäle, sõle, vîle, miüle, toële, reõle, vanale ašjale, laěsale*;

2) *-lle* ($\sim$ *-le*), pääärõhulise lühikese vokaalolluse järel ja kõrvalrõhulises asendis: *mulle, sulle* (vrd. *siüle*). Kõrvalrõhulises asendis on esindus kaunis kõikuv: *aiguse:lle, kurapi:lle, ĩma:lle, sigape:lle, aga ka: sigape:le, lalatse:lle* $\sim$ *-le, kaüvemale, obesale* $\sim$ *:lle* (vrd. Holstres pea alati järjekindel *-lle*, Karksis aga *emäntil, obesel*);

3) *-l*, juhuslikult kiirtempo kõnes: „*tulen kallal siüle kah*“, „*â raĳgid obesal kâla*“.

r.

79. *r* $\equiv$: *raĳsa, ramp, roek: roekkad* (mitte *t-!*), *reĳslü, tuleräni, reoi, rĳt*.

80. *-r* $\equiv$: *varas: vaĳga, tarasaĳd, varemad, kurinaĳd, saraĳ, tärin, terä, seä-aĳdu, kuĳnab: kuĳnatta, kuĳn, pärmud, saĳjad, aĳnikkad* (= *lil*), *aĳmas, naĳmad, imar, kumer, pisar, aĳgerpüšt, viĳkerkâr, kuĳkerpal, uĳperkâĳt, kullerkuĳpud*.

81. *-r* $>$ $\emptyset$, lauserõhutus asendis, kiirtempolises kõnes: *päräst* $\sim$ *päšt, âmese jüš* $\sim$ *jüres*, „*mida ruĳtem rumal ä* ($\sim$ *â* $\sim$ *ärä*), *seda parem*“.

82. Vaheldusi: 1) *l* $\sim$ *r*: *kuĳla* $\sim$ *kuĳra tagalt*; koomiliselt väänsid naised sõna „*muskel: musklid*“ — üks *muĳsren*, teine *muĳslen*; *mäletseb* (sm. *märehtii*), *käĳäräĳd* (sm. *käpälät*), „*seõrukka* $\sim$ *seõlukka riĳm on kaĳti*“; 2) *n* $\sim$ *r* — vt. § 83.

83. Dissimilatsioone esineb uuemais lainsõnus: 1) *n*: *kortten: korĳna* (vrd. Holstres *kortteni*, *murdeti korttel*, *kirjak. korter*), *nikrūĳt: nikruĳd*; 2) *l* $\sim$ *r*: *käĳnäl: käĳnär, rošsa* (kn.) *rüüttel, râvel, päšmer, reĳjal* $\sim$ *reĳjâr* (vrd. Kettunen, Kod. I 153), *aĳju lēĳ: lēĳid* (vrd. Holstres *sēĳ*, sm. *ryöri*, lvI *ier*, lvL *rier*), *kalidor* ($\sim$ *koridor*).

84. *-r* $>$ *-rr-*, järgsilpides *h* kadumisel sündinud kontraktsiooni mõjul, illatiivis (vt. § 47) *târre, meĳre* ($<$ *merehen*); imperfektis *suĳri* (vt. § 157). Illatiivi *meĳre* kõrval esineb ka *meĳde* (vt. Kettunen, VKÄH § 21, vrd. ka illat. *keĳde, teĳde* jt. § 47), *meĳre* $\sim$ *meĳde* kõrval esineb isegi veel *merešše*.

85. $r \sim rr$ ($< *r\delta$): *koruttava* (murdeti *kořruttava*), *keppu murak*.

86. Geminaat esineb tavalises kvantitatiivses vahelduses $-rr-$ ($-\bar{r}$): $-r\bar{r}-$, päärõhulise lühikese vokaalolluse järel: „*nuřra-nuřra kaš âB nuřru*“, (*koěra*) *uř-uř*, *viřradi-vařradi*, *nařri*: *nařri*, *nař*; vrd. ka dentaalspirandi assimileerumisest tekkinud geminaati *puřre* jt. (vt. § 18).

Rõhulise pika silbiolluse järel (ja järgsilpides) esineb $rr > r$: *kēran* ($< -rr- < *r\delta$ — vt. § 18). Lisaks *r* ajaloole mainitagu *r* metatees *paraēgu* $\sim$ *paēgu* 'praegu'.

V Poolvokaalid.

j.

87. Sõnaalguline $j- \equiv$: *jagama, jumal, jegi, jäle, jame* (NB! ka *jūsen* < **hißukset*); $j- > \emptyset$: *ütleb* (jutlust).

88. Intervokaalne:

1) $-j- \equiv$: *maja, vaja, ojašse, aju* (sm. ajo). Õieti tunnukse $-j-$ tugevasti redutseerituna, peaaegu $-ē-$: *maja ~ maēa, pajo, elajad*. Sagedasti tarvitatava rühma moodustavad $-ja$ tegijanimed: *kirjuhtaja, imeja, luceja, tuleja, jūja, nēlaja* (uš), *aũdja* (kana) (vrd. $-va$ § 28^{10b}), *na^haparkja, puakaja, toāpūakjā*. Mitmuse partitiivis esineb *tegijid ~ tegiēd, pakjid, veĩjid*.

2) $-j- > \emptyset$ (vrd. § 6^a ja § 16⁴), üksikuis sõnus, mis lauserõhutus asendis kulunud: *āda : ān, āsin, āmene, ā!*, *aettud*, vrd. *sojuĩtab ~ soēndab*.

89. Geminaat: *āijā : āijā : āi, āiju-āiju, nuĩja : nuĩ*.

90. Konsonandi järel:

1) $-lj- > -ll-$, tavalises kvantitatiivses vahelduses: *paĩlas : paĩlali, aĩllas : aĩllad, viĩlla vāĩllad, vāĩllā, naĩllakkas, naĩlluttada, paĩllu naĩlla, iĩllutti : iĩlla, jāb iĩllas(se), ovesa vāĩllad, koĩm nēĩlandi.kku, kuĩllus, tuhat nēĩlla, viĩllandi* (kn.), *paĩllu* kõrval esineb ka metateetiline ~ *paēlu*. Vrd. $*-lγ- > -lj- > -ll-$: *sellā, külle* jt. § 8.

2) $-rj- \equiv$, tavalises kvantitatiivses vahelduses: *aĩjad : aĩja, aĩjus, saĩjaĩta : saĩjan, saĩjad, kaĩjatseĩd kaĩjas, puĩrus mĩs, koĩjaĩta : koĩja, kuĩjasĩlma-eli, vaĩjud*; järgsilpides: *aĩgerjas, kaĩmberjas*. Vrd. $*-rγ- > -rj-$ § 8.

3) $-sj- \equiv$, tavalises kvantitatiivses vahelduses: „*ašja iĩs, teist taga*“, „*ašjaĩta kāĩb košjas*“. Perekonnanimi *oši* deklioneeritakse *ošja* (vrd. kn. *ošju*).

4) *-hj-* $\equiv$, tavalises kvantitatiivses vahelduses: „*aħju išt viška aħju*“, *oħjad*, „*kiṗpuṭta oħjega*“, *kuħjaṭta* : *kuħjab*, „*kuħjalava tî on peħjaṭtu*“, *peħjas*, *vähjä kahvad*. — Vrd. *-ih-* > *-hj-* § 51³.

5) *-kj-* — vt. § 11: *laijalṭ*, *raijub*, *maijad*, *vaḍjad*, *magi*.

6) *-tj-* — vt. § 22: *paḍjad* : *paṭja*, *loḍjaṗ*, *uṭjama*.

7) *-pj-* — vt. § 32: *kaḅja* : *kaṗja*, *kuḅjas*.

8) Vaheldusi: *tuřjad* : *tuřja* : *turi* (vt. § 91², vrd. sm. turpa : turvan).

9) *-j-* > $\emptyset$: järgneva *i* või *e* mõjul: *košilane*, *košib*, *kurik*, *iline*, *arida* 'harjuda', *karida* 'karjuda': *karivad*, *karind*; vrd. ka **-lji-* > *-lji-* > *-li-*: *selitti*, *külitti* jt. (vt. § 8). Edasi mainitagu *kahetseva*, *tõhennada*, *kohelik*, *ohelik* (< *-hji-*, kus *i* on *h* mõjul *e*:ks alanenud). Üksiku sõnana esineb *soè* : *soëmad* (vrd. *sojad*, *sojuṭtada*).

91. Sõna lõppu jõudnud *j* on lõppkao järele vokali-seerunud:

1) *-lj* > *-li*: *vili*, *vāli*, *nali*, *neli*;

2) *-rj* > *-ri*: *ari*, *sari*, *mari*, *kari*, *vari*, *kuri* (*turi* vt. § 90⁸);

3) *-sj* > *-ši*: *aši*, *oši*;

4) *-hj* > *-hi* > *he* (vt. § 143): *ahe*, *pehe*, *ohe*, *kuhe*, *vähe* (murdeti *vāhk*);

5) *-kj* > *-ai* ~ *-bi*: *vaḅi* (Holstres *vagi*);

6) *-tj* > *-bi*: *paḅi*;

7) *-pj* > *-bi*: *kabi*.

v.

92. Sõnaalguline:

1) *v-* $\equiv$ kõikide vokaalide ees, pääle labiaalsete algupäraste *o* ja *õ*: *vaṇṇimaja*, *vēl*, *vāgev*, *vepel*, *vilu*, *viruṭtan* (*pesu*).

2) Uuemais lainsõnus *v-* on substitueeritud ka algupärase *f-* asemele: *valškus*, *vošvor*, *viřma*; mitme konsonandiga algavais sõnus on säilinud ainult viimane konsonant *lūṭ*: *lōḅi* 'flööt'.

3) *v-* > $\emptyset$, algupärase *o* ja *õ* ees: *ūkke*: *ūksev* 'vööke', *oḱki*: *oḱkirattas*, *oršt*: *orštid*, *ūř*: *ōri*, *ūper*: *ūprerilje*, *ōlda*, *ōlaṭta*, *ōlar*,

olatse, olattud, ülmed (< *võlimet). Iseloomustav on sõna *vüdi*: *vüdid*, kus *v-* on säilinud, sellepärast et sõna alles uuemal ajal murdesse vastu on võetud: vanem oma sõna on *sähgi*: *sähgid*.

4) *u*-vokaali ees näikse *v-* siiski püsinuna, olgugi et enamasti onomatopoeetilis-deskriptiivset laadi näited kindlaks tõenduseks ei kõlba: „*vuť ja rāk ja pui — keik on pelluliinnud*“, *po^ha ajas vušsi*“, „*mis sa vušsid*“, (*oja*) *viliseb*, „*masin vura^b ja ũgab vuť vuť*“.

93. Intervokaalne:

1) *-v* ≡, mitte-labiaalvokaalses ühendis: *kaval*, *lava*, *savi*, *lõv*, *vaēvane*, *taēvatĩ*, *ovav*, *tulevane*, ka *tüve*, *suve* (~ *sul*), *kivi*. Väga võimalik, et Kõpugi varem on kuulunud ka *-v* > *-b*- häälikmuutuse piirkonda. Praegune põlv mäletab *-b*- esindust küll veel ainult paaris üksikus sõnas: *kibi* ~ *kivi*, *ülebāl* ~ *ülevālĩ*. Aga juba naabervallas Vastemõisas (S.-Jaani kihelkonnas) valitseb veel praegugi vanimal põlvel *-b*- esindus. Neid pilgataksegi: „*keba kibi savi lebā sĩs*“. Ometi näikse Vastemõisaski *-b*- esindus väga kiiresti taganevat kirjakeelse *-v*- eest. Pilistveres kõneldud veel hiljuti *-b*-, nüüd on üldiselt juba ainult *-v*-.

2) *-v* > *ø*, labiaalvokaalses ühendis: *peopesä*, *väimĩs* (< *pivo*, *vävũ*), *aũ* (< *auvo*), *aũs* (< *auvoisa*), *neũ* (< *neuvo*), *neut-tama* (< **neuvoittamahan*), *leõkke* (< **leivok-*), *teõttav* (< **toi-vottapi*), *sui* (< *suvi*), *suiste põhād*, *suilene*, aga *suvel* (Holstres *suõvel*, vrd. Kettunen, Kod. I 157—158). Ka uuemais lainsõnus esineb sama nähe: *tui*: *tuĩd*, *ruĩ*, *ruĩpeĩk*. Vrd. veel **-β* > *-v* > *ø*: *taõlene* jt. (vt. § 28). Labiaalvokaalse ühendiga seletatav on *-v*-kadu ka sõnus *kujuma*, *kujuda* (vrd. sm. *kuivua*), *kujud*, *kujund*, (aga *kuĩvan ilmađ*), *kuĩvats*, *kuĩvaĩttama*, *kajuda* (< **kaĩvõdak*), *kajõmene*, *kajõsid*, aga ka *kaēvav*, *-s*, *-nd* (vrd. *kaĩvama*: *kaĩvav* < *-p* — vt. § 28⁸).

Mõnes sõnas kadu on toimunud võib-olla osalt *i* mõjul (vt. Kettunen, VKÄH § 185): *aĩttama*: *aēvālta* (< **aβĩttadak*), *veški*, *vaēne*.

Lõppkao järele sõna lõppu jõudnud *-v* on ka mõnikord vokaliseerunud või kadunud: *kuju* (< *kuĩva*): *kuēva*, *kajõ* (< *kaĩvo*), *päe* (< *päivä*): *päēvā*, *pāilene*; samuti järgsilpides: *pala*: *palavav*, *libe*: *libevav* ~ *libevav*, *pude*: *pudevav* (vt. § 28^{10, c}). Sellekõrval aga: *laēv*, *vaēv*, *lihav*, *elāv*, *igāv*, *tugev* jt.; *tūri*: *tūrid* puhul vt. Saaberk, Vigala murde peajooned § 24.

94. $v \sim vv$: soome ovi, povi sõnule vastab Kõpus nagu üldisemalt eestis geminaadiline: *õuve*: *õuve* ($\sim$ *õuwe*), *peüwe* $\sim$ *peüve*: *peüve* (vrd. Kettunen, Kod. I 157).

95. Konsonantühendis:

1) $v \equiv$, mittelabiaalvokaalses ühendis:

a) $-lv-$: *talviksēned*, *piļviķkud*, *palve*, *valvaļta*, *valvab*, *peļviitama*, *villasalved*, *kūlvā* $\sim$ *kūlida*, *ulva*: *ulvab* $\sim$ *ulub*; vrd. ka $*-lβ-$ $>$ $-lv-$: *alvad* jt. § 31; vrd. alamal p. 3;

b) $-rv-$: *kiŗves*: *kiŗved*, *aŗvaļta*: *aŗvan*, *levā keŗvane*, *kaŗvad*, *teŗvatõņ*, *seŗviļti*, *jāŗveveši*, *suŗva*: *suŗvavad* $\sim$ *surub*; vt. ka $*-rβ-$ $>$ $-rv-$: *kuŗv*: *kuŗvad* jt. § 31;

c) $-sv-$: *raŗvama*, *kaŗvaļtama* (*rasune*, *kasugu* jt.);

d) $-hv-$: (vt. $-uh-$ $>$ $-hv-$ § 51) *kihvad*, *jehvid*, *aga jahu*;

e) $-tv-$: *laŗvad*, *leŗvad* (vt. § 22).

2) $v > \emptyset$, labiaalvokaalses ühendis:

a) $-lv-$: Siin esinevad vaheldumisi paradigmid *ulva*: *ulvab* $\sim$ harvem *uluda*: *ulub*, *kūlvā* kõrval kaugelt sagedamini *kūlima*, *kūlija*, *kūlin*, *kūlisin*, *ära kūli*, *on kūlimas*, *kūlitse*, *kūliiti*, *kūlimiŗ*, *paluda*: *palun*;

b) $-rv-$: *suŗva*: *suŗvavad* kõrval ka *suruda*: *surub*, *kaŗvad*, *aga*: *karune* (vrd. *keŗvad*: *levā keŗvane*); võib-olla *karune* on lihtsalt tuletis nominatiivist *karu* ($<$ *kaŗv*), teiselt poolt annaks aga ka häälikseaduslik arenemine: $*karvoinen >$ *karune* (sm. *karvainen*, vrd. e. *kaŗvuline*);

c) $-sv-$: *kaŗvan*, *kaŗva!* aga *kasusin*, *kasund*, *kasugu*, „pū āb *kasusiŗ* tūis“, *kasulik*. Küll *raŗvama*, kuid *rasune*: *rasust* (vrd. *karune*).

3) $-v-$ $>$ $\emptyset$, i mõjul paaris sõnas (vrd. Kettunen, VKÄH § 189): (*iline*) *kūli*, *kūlimiŗ*, *tali*, *taliliĩŗ* (harilikum küll genetiivi üldistus nominatiivigi: *talve*: *talve*), „*kūl on ā elu ja peļi*“, *peļine* (aga „*peļv valuiŗab*“), „*taŗvas on piļine*“, *piļist*, aga *piļvistab* $\sim$ *piļviŗtab*, selle vastu *piļv*: *piļved*, *saļv*: *saļved* (vt. p. 1a).

4) Lõppkao jäarele sõna lõppu jõudnud $-v$ on vokaliseerunud, kui palataliseerumine seda ei takista (vrd. p. 3).

a) $-rv-$: *karu* ($-ne$): *kaŗvad*, *aru* — „*tunni aru on kää*“, „*kas sel ka mene aru pās on!*“ (vrd. S.-Jaani *„mis meā oma rumala aŗvuga“*), aga *aŗv*: *aŗvad* 'harv', *keru*: *keŗvalene*, *teru*: *teŗvapeļet-taja* (aga *taĩme teru*: *terud* — „*taĩme teŗva meā pele kūlud*“

< **tərho*, küll esineb ka *tañme tēñk*: *tēh*_{UD}, mурdeti *tēh*_{vaD}), *toru*: *tor*_{UD}; selle vastu *jārv*: *jārvē*, (*keřv obene*), (*iřv* olevat vööras); sõna *seřva*_D nimetav on nüüd *seřv*, tundub aga *v* üldis- tusena teistest kaasustest, vrd. kn. *serukūla* < *seřv*_{ukūla};

b) *-sv*: *rasu*: *rašva*, *pū kasu*: *kas*_{UD} (< *kasvo*);

c) *ladu*: *lađva*_D, *lēdu*: *lēđva*_D (olevat poolvööras).

5) Eraldi ülemal esitatud rühmadest seisab sõna lõppu jõudnud *-hv* (ja *-uh* > *-hv*): küll *jahu* (< **jahv* << *jauho*), aga *jeñv*: *jeñvik*, *kiñv*: *kiñva*_D (Holstres *kihu*: *kiñva*, lv. *kiñgāz*).

96. Vaheldusi:

1) *v ~ m* (vrd. Kettunen, Kod. I 159 ja Saaberk, Vigala murde peajooned § 26): *vāřmi*: *vāřmi*_B, *vāřmis*, *vāřm*: *vāřmi*_D, *tanum*, *viřmendama*, *viřmalese*_D, *iřm*, *ařm* (vt. § 31), *uřv* (vt. § 31), *seřv*, *sařv*, *ahven*;

2) *v ~ j* segiminekuid: *keřva*: *keru*, aga *keřju*, *keřjutti*;

3) hääliksubstitutsioon: *sañt* (< saksa *Soft*).

VI Palatalisatsioon.

97. Palataliseerumises valitseb Kõpus üldiselt ühine esindus põhjaeestiliste murretega, kuna edela ja lõuna poolt järsk vahe läheb — Paistust ja Hallistest pääle hakkab maksma hoopis teine printsiip: Kõpus ja siit põhja poole on tinginud palataliseerumise järgnev või kunagi varem järgnenud *i* (*j*), aga Paistus, Hallistes ja säält edasi on palataliseerivalt mõjunud eelmise konsonandi või konsonantiderühma pääle ainult *i* kadu, nii hästi lõpp-, kui ka sisekadu; iseloomustav mulgi murdeile on lisaks, et *i* kadu on mõjunud palataliseerivalt erandita kõikide konsonantide pääle, kuna niisama järjekindlasti on konstateeritav *i* järgnemisel ka igasugu konsonantolluse täielik palataliseerimattus. See on asjaolu, millele senini veel küllalt rõhku ei ole pandud (vrd. seletust Kettunen, VKÄH § 199—200). Kuid rahvale enesele see on tundunud nii silmatorkavana ja iseloomustavana, et seda peetakse üheks tähtsaimaks tunnuseks, mille järele eraldatakse murdeid: „*aäjakkas ja paištu mîs kenelab nî kaŋcelî ja kevaste, aga mē rācime sîŋ paëlu peŋmemalt*“.

Üldiselt on Kõpus järgneva või kunagi järgnenud *i* mõjul palataliseerunud iga dentaalne konsonant, ainult *r* juures esineb tihti ebajärjekindlusi. Palatalisatsiooni tugevuse erikraadide märkimiseni siin töös ei ole laskutud, aga üldiselt on see tagavokaalses ühendis märgatavam, esivokaalses ühendis sellevastu tihti nii nõrk, et sageli näidetes märkimata on jäetud (nagu seda Kettunengi Kodavere murde näidetes teinud). Palataliseerumisele alluvast geminaadist on palataliseerunud ainult esimene liige, konsonantühendeis — ainult esimene konsonant (vrd. Kettunen, VKÄH § 194—197). Lõpuks esineb ka rida üksikuid onomatopoeetilisedskriptiivseid või võõrapäraseid või jällegi meelitus- ja lastekeele sõnu, kus palatalisatsioon ilmub ka ilma *i* mõjuta. *j* on teatud juhtumitel assimileerunud eelmise konsonandiga geminaadiks ja ka palataliseerivalt mõjunud. Järgnegu nüüd näited. —

98. 1) Üksikkonsonandid:

- a) *p*: *eõimene, keõittama, râõ (: raè), râõma, lâõma, säõmä*;
 b) *s*: *iši, veši, asi, rüş, lášma, rášma*;
 c) *n*: *miniik, aäli, kampsuñ, siimmañ, sâñe* (part. pl.), *lâñma, kâñega*;
 d) *l*: *kûl, kôlittab, kûlma, õliB: ûlma, paëlu pûle, kâle* (part. pl.);
 e) *r*: *târ : târi, pâre, kâre* (part. pl.), *vari, ari, nârib pâрма.*

2) Geminaadid:

- a) *tt*: *mať : maťtiD, kaťti (< tk), koťte* (part. pl.), *tuť : tuťti, vâť, pâť, äť, veťmed, noťma 'nottima', veťsin*;
 b) *ss*: *kaš : kaš'sinD, laš, kauš, sašsi, tašše* (part. pl.), *rašma, vašma*;
 c) *nn*: *juñ : juñniD, juñnega, puñma, kiñni (< -nd-)*;
 d) *ll*: *kuļ : kuļliD, loļlega, liļled, piļma*;
 e) *rr*: *naŗ : naŗriD, naŗma, naŗrega.*

3) Konsonantühendid:

- a) *t*: *oľsma : oľ'sin, laťs : laťse pâl, liťs : liťsega, kiťs, leľpeľs : -ľsiD*;
 b) *s*: *kaš'vis (~ kasus), mašť : mašťiD, vašk, rišťsed, karašk, sisaskiD*;
 c) *n, ŋ*: *koñť : koñvine, tañtsi : tañtsma, kiñdiD* (part. pl.), *mâñg, roñg, pañgeťta* (pl.);
 d) *l*: *seľg : seľe, eľmed, nâľg, jâľges, vaľmis, sülť : sülťiD, siľm, tulppe*;
 e) *r*: *äŗg : äŗjâD, mäŗť, paëlu anťvârkkke, seŗm : seŗme* (part. pl.), *jâŗve : jâŗv ~ jâŗv, kuŗg, soŗkki, soŗkma, saŗv, lâŗm ~ lâŗm, aŗstmeseD.*

4) *j* assimileerumine: *-lj- > -ll- : pailaD : pailas, nâllâne, vâllä jt. — vt. § 90¹.*

5) Üksikuid juhtumeid:

- a) *t*: *tiťta lähäb tuťtu, tuõuma, veťtaťtada, kuťtu-kuťtu, piť'su*;
 b) *s*: *niša, nâšu, puša, mušu*;
 c) *n*: *roña, roñam, roñu, niña*;
 d) *l*: *ula, ulakkas, vola (~ voli), tiľlukke molu*;
 e) *r*: *puŗa.*

VII Esimese silbi lühikesed vokaalid.

a.

99. 1) üldiselt säilinud: *vaca* 'vaikne (ilma kohta)', *rada*, *raba*, *paha asi*, *añi*, *ale*, *araḱkaḁ*, *laṣ*, *laṣ*, *paṣtal*, *jaḱkaṭṭa*, *paraḁgu* ~ *paḁgu* 'praegu', *paluḱkaḁ* — vt. § 113³;

2) *a* ~ *ā* — vt. § 109;

3) *a* ~ *e* (vt. Kettunen, Kod. I § 169):

e: *peleḁa* (Holstres *palade*), (*koṣvi*) *veṛu* (Holstres *varu*), *peḁenab* (Holstres *pageḁa*), *leḁku* (Setus *laḁku*), *veḁlaskala*, *leḁg*;

a: *vale* (Holstres *vele*), „*nāṭṭa vaḁḁja nāle*“ (Holstres „*neḁṭṭa neḁja neḁle*“, kirjak. *najale*, sm. *nojalle*), kirjak. *talv: talva*, Holstre *telu: teḁva* vaste Kõpus puudub;

4) *a* ~ *o*: *kohaḁa* ja *kahaḁa*;

5) *a* ~ *ä*: „*māru mārrab neḁṇnaṭ* ('nõnda et') *sūḁ ega siḁma ei nāḁ*“, *māṛṭ*, *tanum: -a* 'tänav' (sm. *tanhuva*), *paḁmik*, *vaṛḁ-lane*, *kaḁḁ* (murdeti *kāḁḁ*), kn. *leḁḁmakaḁḁnu*, *kāḁḁr* ~ *kahar*, *nāruḁ* ~ *nāṛṭsuo* ~ *nāṛāḱkuḁ*, (*läṛm*, *läṛmāṭṭa*), „*riḁu-rabu rāmi*“ (murdeti *rābu*), *äripäḁ* (rahvaetümoloogia), *äṛä* (sm. *elä*, *älä*, lv. *alā*), *naṣipū* (Kod. *nāṣi*), *rāṣṭās* — vrd. § 110³;

ja- ~ jä-: jāḁḁmā: jāḁḁṇāṭṭa (Holstres *jaḁḁṇāṭṭa*), *jānu* ~ *janu*, *jāḁ: jā*, *jagu: jaḁḁ*, *jaḁ*, *jaḁkaṭṭa*, *jaḁṣi: jaḁṣib*.

ä.

100. 1) *ä*: *äṛ*, *pāṛn*, *tulerāṇi*, *tāṛge: tāṛkmeḁ*, *äḁä*, *äḁäl*, *māḁä*, *äl*, *kāṛme*, *sāṛk*, *tāḁḁṭṭaḁa*, *māṛä*, (*pāṛm*);

2) *ä* ~ *ā* — vt. § 110;

3) *ä* ~ *a*: *läṛm* jt. (vt. § 99);

4) *ä* ~ *e* (vt. § 102): *sāḁ* (Holstres *seḁ*), *temä* (sm. *t ä m ä*) ~ *täḁ* ~ *tä* (vt. § 62);

5) $\ddot{a} \sim \ddot{o}$ — vt. § 104;

6) $\ddot{a} \sim i$: *kärssäs ja kirssas, niipib ja näppib*.

e.

101. 1) e : *keva, pehk, tebras: tepra*, „*âv ja kedu*“, *kedu-küla* (kn.), *kever, kerevd: -a* ('1) *jeè muittukkas*, 2) *pesu laf*'), *taime teru, pemaik, selg: selud ~ selev, ebe, keřv ovene, elev, elad, mened, seřmed, neřoub, keřoub: kelkkus, keřnime, terama* (kn.). *veřsub, elpped, peř, pērulem, neřk, vere* (vt. *veru* § 99³), *rebedad, veřk, seřkuib, keřs, emlik, neřsma, keřvakkud, seřg, seřm, peřn, neřm, vesa, meřk* (olevat uuem sõna, enne olnud *leväkünä*), *leřmus, seřlad, kelkkad, meřtus, peřand* (vrd. soome *e, o, u, a*-vasteid);

2) $e \sim a$ — vt. § 99³;

3) $e \sim o$: *kellane: kellatsed*, vrd. *kořd* (Holstres *keřd*), *kodar* (Holstres *keřar*), sm. *lohkua*, nojalle jt. vasteid *leřku, nāle* jt. vt. § 99;

4) $e \sim u$: *keřittada* (Holstres *kuřista*), *neřm* (sm. *nummi*, lv. *num*);

5) $e \sim e$: *meřs* (Holstres *meřs*), *eli, eliřttada* (murdeti *eli*), *teřstamenř, ere 'hōre', seni(s) ~ seni(s)*;

6) $e \sim i$: *neřna* (Holstres *niřda*);

7) $e \sim \ddot{o}$: (*punatsed*) *sōřtređ* 'sōřtrad' (Holstres *seřter: seřtre*).

e.

102. 1) $e \equiv$: *eři: řiđ, veři: vedel elu, emä, kerä, terä, keřge, kattuse kelp; edeři*;

2) $e \sim \bar{e}$ — vt. § 112;

3) $e \sim e$ — vt. § 101;

4) $e \sim \ddot{a}$ (vrd. § 100): *perä, peris, perida 'küsida', peri veř, aga pāřast ~ pāřst, pāřšse, pāřändada, vārät 'vāřav', äřkkib unest, änām, änāemeste, kāřsakkad 'kentsakad', tānādä*;

5) $e \sim i$ (vrd. § 107):

(-)eh-: *sehakke ja mehakke, sehande ja mehande ~ sihuķke-mihuķke, nihuķke, reha ~ reha* (vrd. lv. *reja*), *rehetseđa*, aga *iha* (vrd. sm. *ehdantähti*);

(-)en-: *niina*, *iŋG* '1) inimese h., 2) ukse h.', *minema*, *mini!* *kiŋG*, *iŋgel*, *kiŋkki*, aga *peŋk*: *peŋci*; *nikrūt* — vt. § 83; *kiš'si* 'kes see', *ei kiški*, *vidada* (sm. vetää, lv. *vie'ddā*): *veän*, *vidas*, *vidand*, *vidu*; (*petterburi*, *telle(G)ram*, vrd. *Vigala tileram*, *pitteBuri* — vt. § 36).

o.

103. 1) *o*: *koŋ*, *kole*, *pori*, *oja*, *moŋ*, *orav*, *osav*, *ogar*, *ots*, *olen*, *ovene*;

(-)oh-: *ohjad*, *ohelik*, *oherD*, *kohad*, *kohe*;

2) *o* ~ *ō* (vt. § 113): *ōrik* 'orik' (lv. *orikki*);

3) *o* ~ *a* — vt. § 99;

4) *o* ~ *e* — vt. § 101, lisanäiteid: *pele* (< **epi olek*), *peŋD* 'polnud';

5) *o* ~ *u*: *ju*, *juba* (Holstres *jo*, *joba*), *kunttur* 'kontor';

6) *o* ~ *ö* (vt. Kettunen, Kod. II 9): *toñ* ~ „tükki töö'ni“, *lume lõrts* (Holstres *lõrts*), *könärikne*, *lõcä*, *lobjak*.

ö.

104. 1) Esineb pääasjalikult onomatopoeetilis-deskriptiivset laadi sõnus: „*oēnas pōkkuittab ö-ö!*“, *sica rõhev*, *tõrts*, *nõks*, *kõhā*, *kõheva*, *jahukõrt*, *kõster*;

2) *ö* ~ *o* — vt. § 103;

3) *ö* ~ *e* — vt. § 101 (*söštred*);

4) *ö* ~ *ä*: *röcä* (vrd. sm. *räkä*);

5) *ö* ~ *ü*: *mölläita*, *mište mölläite*, *ärä möllä* (= Holstres *mülläittä*), *tömp* (Holstres ~ *tölp*, sm. *tylppä*, lvI *tolp*, lvL *tilp* < *-ü-).

u.

105. 1) *u*: *muna*, *jahutum*, *surev*, *kurinaD*, *puru*, *puñ*, *ulva* ~ *uluda* (vt. § 95), *puhun*, *tuñk*, *lugu*;

2) *u* > *o* järgneva *h* mõjul: *kuhe* ~ *kõheliik*, *poha*, *johan*, *pohatse*; *u* näikse ometi säilinud, kui *h*-le järgneb ka *u*: *puhun*, *suhu*;

3) *u* ~ *ū* — vt. § 115;

- 4) $u \sim e$ — vt. § 101;
 5) $u \sim o$ — vt. § 103;
 6) $u \sim ü$: *müt̃, jüt̃ ~ jüt̃tilene ~ jut̃tilene, rük̃kis*;
 7) $u > o > o$ — vt. § 108.

ü.

106. 1) $ü$: *külä, künä, kül̃m, küški* : *küšin, üöi, mügerik, lüši*;

2) $ü > ö$ järgneva h mõjul: *ühešsa, pühäD*, vrd. *pöhäba, ühe ~ öhes küs, löhem, tõhentse* 'tühjendatakse'; kuid *-ühü-* $>$ *-ühi-* ühend seisab väljaspool muutust (vrd. *-uhu-*): *lühikke, tühi, pühiv*;

3) $ü \sim \bar{u}$ — vt. § 116;

4) $ü \sim u$ — vt. § 105;

5) $ü \sim ö$ — vt. § 104;

6) $ü \sim i$: *vašik üüisav* (sm. *ynisee*), *kühcäs*: *kühkkad ~ kihk*;

7) $ü > ö \sim > ö$ — vt. § 108.

i.

107. 1) i : *viruttada, irm, kiñnas, riñD, nir̃k, viñDub, kile* (kn.), *(pĩppa), rik̃kas, iñime*; isegi h eel näikse esinevat i (vrd. u ja $ü$ esindust!): *liha, vihane, ti^hane, pihastanD, tihe, pi^hik, kihelkoñD*; ometi tunnuksel siingi nõrk kalduvus i alanemisele h mõjul ligemale e -le: *t̃ihe, k̃ehelkoñnad*;

2) $i \sim \bar{i}$ (vt. § 117): *piruk* (murdeti *p̃irakkas*);

3) $i \sim e$ — vt. § 101;

4) $i \sim ä$ — vt. § 100;

5) $i \sim e$ (vrd. § 102): *ri^tsik̃ ja kil̃k* (vrd. lv. *kir̃k, ker̃k*); r -ühendis esineb tavaliselt i : *kirik, kiruda, ki^rves, kir̃st, isa, i^cä, i^si* (Holstres *esä, e^cä, e^si*), muis ühendeis aga e : *linalecu, seduda, vebu-p̃üš, velets ~ vilets*;

6) $i \sim ü$ — vt. § 106;

7) $i > é \sim > e$ — vt. § 108.

108. Vokaalide vaheldusi konsonantolluse kadumisel. Kõrged vokaalid *i*, *ü*, *u* on alanenud keskkõrgeiks vokaalideks, moodustades kontraheeritud diftongi või ülipika vokaali:

1) $i > \acute{e} \sim e$: *seàsü* („*vanõkre kēlīķku oīs, mujal torus*“), *māci* : *māè* jt. — vt. § 6⁴; *rida* : *reà*, *peàB*, *käè* jt. — vt. § 16⁴; *peòs*, *leòD*, *seòB*, *reò*; (*regi* : *rî*, *lugu* : *lû* jt. — vt. § 6⁴); *mina* > *meà* — vt. § 55;

2) $ü > \ddot{o} \sim \ddot{o}$: *pügädä* : *pöetse* — vt. § 6; *süsi* : *söè*, *lüsi* : *lõè*;

3) $u > \acute{o} \sim o$: *uba* : *òàD*, *tòàD* — vt. § 28; *sadu* : *saòt-taB*, *vidu* : *vèò* — vt. § 16; *taguda* : *taòB*, *tugi* : *toèD* jt. — vt. § 6, (*vesi* : *vî*, *mîga*, *kubu* : *kû*, vt. § 28); *kogu* : *kûs*, *ûc* : *û* (vt. § 6).

VIII Pikad vokaalid.

$\bar{a}$.

109. 1) $\bar{a} : \hat{a}$ (resp. $\check{a}$) tavalises kvantitatiivses vahelduses: *sāvan*: *sätta* (= *sätta*), *sān*: *sānid*, *āvaD*: *āv* '1) haab, 2) haav', *kār*, *kān*, *tār*, *kāl*, *kāppi*: *kābin*, *sābas*: *sāppaD*, *rāmat*, *mā*, *rāsikke*.

2) $\bar{a} \sim a$ (vt. Kettunen, Kod. II 50)¹⁾:

a : *vaḵs* (mordva *vaks*), *vaṛn*: *-a* (Kalevalas *vaarnanen*), *paṛm*: *-u*, *tī'aru* (vt. Setälä, ÄH 255), *kaṣsas*, *saṛnane*, *pašmas*: *pašmaD*, *paluḵkaD* (vt. § 113³⁾);

$\bar{a}$: *kāren*: *kārnaD* (lv. *kaṛnāD*), *lāšt*, *nāškel*, *kāšik* (vrd. *kūšik*, *āvīk*).

3) Hilistekkinud pikk $\bar{a}$:

a) konsonantolluse vokaliseerumisel: *kān* ($\sim$ *kās*): *kāne* jt. — vt. § 57;

b) konsonantolluse kadumisel: *pā*, *rā* jt. — vt. § 16; $\hat{a}$ ($\sim$ *aja*) — vt. § 6; *kāl*, *kār* — vt. § 13; *tāb* ($\sim$ *tahaB*) — vt. § 51.

4) Pika vokaali lühenemisi:

a) *h* eel (vt. § 51): *maha* ($<$ *māhan*), *vaḥer*: *vaḥtre* (sm. *vaahtera*, lv. *võ'dār*, mordvas siiski *ukštār*);

b) konsonantolluse kadumisel kõrva jõudnud vokaaliga diftongiseerunud: *pās*: *paḵkivi*, *sāG*: *saē*, *rāD*: *raē* '1) kraad, 2) praad, 3) traat';

c) dentaalspirandi muutumisel *j*-ks: *saḷja* ($<$ **sāḍak*);

d) kulumisi sõna- või lauserõhutus asendis: *maḷim*, „*maḷimattu paḷlu*“, „*tērama* (kn.) *ēñāmaD on kaḷwel*“, nominatiivis isegi *ēñām*, *kaṛjamaD*, vrd. *maḷsema meheD*; lühenemisele allunud on ka alles hilistekkinud pikk $\bar{a}$: *tahaB* $\sim$ *ta^haB* $\sim$ *ta_aaB* $\sim$ *tāB* $\sim$

¹⁾ Lühikese ja pika vokaali vaheldused alamal on esitatud täiesti deskriptiivselt, hoolimata algupärasest esindusest ja sõnade eneste algupärasest.

„*tab tulla*“ (vt. § 51); kirjakeelsele „*vaat*“ vastab murdes alati *vaī*: „*vaī sulle nüü*“, aga ka „*vada-vada, vada-vada, mis meitele tüü*“ (laulu värsis).

ä.

110. 1) $\bar{a} : \hat{a}$ (resp. $\hat{a}$) tavalises kvantitatiivses vahelduses: *pâ*, *äle*: *âl*, *jâ_B*: *jājätte*, *âs*, *lātsälīm*, *sâr*: *sārikkud*, *kâr*: *kāräd*, *mārin*: *māri*, *sādä*: *sādmä*, *sādus*, *kāmer*, *räksi* (= *räksi*). Nooremal põlv esineb üldiselt *jâ*, vanemad aga mäletavad ka veel *iä*: *iäd* (vrd. Vigala *ibä* ~ *eä*, lv. *jei*, mordva *eḡ* ~ *ei* ~ *eö* < uurali **ḡḡ*), *jâne* (vrd. sm. *jäinen*), *rāsäläne* (kn., vene keeli *черномелье* <?).

2) $\bar{a} \sim \bar{e}$: *tādä*: *tādmä*, *ei tā*, *täväd*, *tādmene*, *tādutī* (sm. *tietää*, vrd. lv. *tēudē* ~ *tiēdē*).

3) $\bar{a} \sim \hat{a}$ (vt. Kettunen, Kod. II 50):

ä: *kārṇ*, *kārme* ~ *kārmäs*, *mālettā_B*:

ā: *rāštäs*, (Holstres *rāštäs*: *rāštä* < -a-), *pāštetu_D* (Holstres *pāštā_B*: *pāštä*), *sāšk*: *sāse_D* (lv. *sāšk*, mordva *šeske*), *pāsukke* (lv. *pešļņkki*, mordva *bezgada*).

4) Hilistekkinud pikk $\bar{a}$:

a) konsonantolluse vokaliseerumisest: *lāne* — vt. § 57;

b) konsonantolluse kadumisel: *sāl* (lv. *sāl*, sm. *siellä*, vps. *sigā*), *ā* (sm. *hyvä*, lv. *juva*); *mādä*: *mānvā_B* jt. — vt. § 16; *mār* — vt. § 13; *lā_B* (*lähä_B*) — vt. § 51.

5) Pika vokaali lühenemisi:

a) *h* eel: *pähä* (vt. § 51);

b) konsonantolluse kadumisel kõrva jõudnud vokaaliga diftongiseerunud: *māci*: *māē_B*, *sādma*: *säettu_D*;

c) dentaalspirandi muutumisel *j*-ks: *jäljä* (< **jädäk*);

d) kulunud sõna- või lauserõhutus asendis: *pāle*, aga „*lālab päle*“; nagu *tahā_B* (vt. § 109), nii on arenenud ka *lähä_B* ~ *lähä_B* ~ *lā_B* ~ „*lāp_peris tarvis sehandsele tat'niñale*“.

ē.

111. 1) $\bar{e} : \hat{e}$ (resp. $\hat{e}$): *vēras*: *vērad*, *rēvas*: *rēvad*, *sēm*: *sēmu_D*, *ērū_B*: *ēru*, *rēšk* (= *rēšk*): *rēsa*, *tēt'si* (kn.), *kana kēruittā_B*, *lēt's*: *lēt'sa*, *lēt'sma*, *lēt'suttama*, *ēglamp*, *ē'sikkas*, *lēriittā_B* *liri-lēri*, *sēruittada*, *mēk*: *mēgad*, *pēn*: *pēna*, *lēr*: *lērid* (ahjul — vt. § 83).

2) $\bar{e} \sim e$ (vt. Kettunen, Kod. II 51): (*punatsed*) *sēšted* (vt. § 101¹), *meŕte*, *ēhvakke*, *ēhvitti*, *lēkke*, *sērg*, sellevastu aga *sēruŕtab*, *sērm*: *sērmaD*.

3) Hilistekkinud pikk $\bar{e}$ esineb algupärases *ns* ühendis (vt. § 57): *pēsas*: *pēsad*, *ēnes*: *ēnsus*¹).

4) Pika vokaali lühenemisi: *lēg*: *lēā*.

e.

112. 1) $\bar{e}$: $\hat{i}$ (resp. $\hat{i}$): *kēle*: *kīl*, *lēme*: *līm*, *sēned*: *sīn*, *rēšid*: *rīš*, *vēred*: *vīr*, *kēru*: *kīr*, *nēlak*: *nīlma*, *kēlda*: *kīlma*, *lēci*: *līk* (= *līk*), *mēlittada*: *mīldib*, *lēmettab*, *pēla*, *tī*, *mīs* (: *mehe* — vt. § 51), *kēdān*: *kīttā* (sm. keittää, lv. *kietta* < * $\bar{e}$, vps. *keitta*). Sama vaheldus esineb ka uuemais lainsõnus: *sīp*: *sēbi*, *pīt*: *pēbi* (ka kn.), *rīpi* 'reede', *īstlane*.

2) $\bar{e} \sim \bar{a}$ — vt. § 110.

3) $\bar{e} \sim e$ (vt. Kettunen, Kod. II 51): *pēnar*: *pīnra*, *mē* ~ *me* (vrd. lv. *mēg* ~ *meg*), *sī*, *nīD* (sm. s e, n e).

4) $\bar{e} > \hat{i}$, kui dentaalspiranti poolvokaal esindab (vt. Kettunen, VKÄH § 219): *kīja* ~ *kijā* (vrd. *saija*, *jāijā*) < **kēdāh* (lv. *kieda* < $\bar{e}$).

5) Hilistekkinud pikk $\bar{e}$: *tegin*: *tīn*, *reci*: *rī* — vt. § 6; *esi*: *ī*, *īmāle* — vt. § 16; *ēlatseD* — vt. § 13.

6) Pika vokaali lühenemisi:

a) *h* eel (vt. § 51): *mīs*: *meheD*;

b) sõna- või lauserõhutus asendis kulunud, isegi hilistekkinud pikk $\bar{e}$: *pūldid* ~ *pūtīD* 'poolteed', *kišši* 'kes see', *kišnid* 'kes need'; liitena -*meheD* esineb alatasa lühenenult -*med*: *peremed*, *jahimed*, *veēmumed*, *vaname kää*, *peremeste mīs*, isegi *vahemis* (~ -*mīs*): *vahemel* 'vahimehel'.

ō.

113. 1) $\bar{o}$: $\hat{u}$ (resp. $\hat{u}$): *pōle*: *pūl*, *kōre*: *kūr*, *lōma*: *lūm*, *nōre*: *nūr*, *rōmaŕta*: *rūmaB*, *jōvīk*, *jūB*, *sōla*: *sūl*, *tōnekuŕg*, *sōmus*, *jōšta*: *jūsma*, *kōvid*: *kūt* (= *kūt*), *kālkōgud*, *kūk*: *kōgi*, *kōnal*: *kūnla*, *nō-*

¹) Kõpus esineb *jēgi*: *jēē*, aga Hallistes ja Saardes: *jēgi*: *jē* (Paistus, S.-Jaanis ka *jēē*).

guutama, *kõbittasime*, *lõga* : *lūk*, *kõnid* : *küh*, *sü* : *süd*, *süst*, *lūg*, *lūgu* (*veitma*), *kūrm* : *kūrma*, *tõbid* : *tüp*, *kõlid* : *külmeister*;

2) *õ* ~ *ö* : *ûg* : *û* (sm. *hyöky* — vt. Kettunen, Kod. II 45), *nõri* : *nûr* (lv. *snūor*, sm. *nuora*), *rõbäs* : *rüppä*;

3) *õ* ~ *a* : *palukkad* : *paluk* (sm. *puolukka*, lv. *būolgāz*, vps. *bō* : *bolad*);

4) *õ* ~ *o* (vt. Kettunen, Kod. II 50): *norškav* : *noršaita*, *lojos*, *rojo*, *soē* : *sojad* (~ *soēad*) *sojašse*, *sojuttada*, *soettame*, *sōjemaš*, *oṃmel* *oṃmuḱku*, *oṃmenses* jt. (vt. § 64), *odav*, *rōšte* : *rūšte*, *ōrik*;

5) **ōd* > *ûv* (vt. Kettunen, VKÄH § 219): *tūšva* ~ *tuūva* (< **tōdak*), *jūšva* (< **jōdak*), *puūva* (< **pōdak*), *tūšvašse* (< **tōdaksen*), *juūwašse*;

6) hilistekkinud *û* : *sucu* : *sü* jt. — vt. § 6; *kubu* : *kū* jt. — vt. § 28;

7) pika vokaali lühenemisi:

a) *h* eel (vt. § 51): *rohe*, *toht* : *tohud*;

b) konsonantolluse kadumisel: *rûg* : *roä*, *pûd* : *poē*;

c) lause- või sõnarõhutus asendis: *ūtta*, aga *odoi!* ~ *ūt-ūt*, *allaṗpole*.

õ.

114. 1) *õ* : *û* (resp. *ū*): *sūmä*, *sûB*: *sōnd*, *sōnik*, *sōmäaeg*, *sūk* (= *sūk*): *sōgi*, *sūt*, : *sōdi*, *pōrittada*, *pōrdä* : *pūrmä*, *pōrdne*, *pūr* : *pōrdä*, *mūdä*, *mūdäs*, *û*, *ûši* 'öösel', *ûkke* 'vööke', *lūmä* : *lûB* : *lōnd*, *rōgib* : *rūkki*, *nōbi* : *nūp*, *kōgi* : *kūk*, *nōri* : *nûr*, *nōräk*, *ōvelдав* : *ūvlepeñk*, *rūvel*; uuemaist lainsõnust eraldi huvitav on veel *lōbi* : *lūt* 'flööt', „mäñcis lūtti“, mille kõrval esineb ka *lütte* : *lüttev*; küllap *õ*-sarjast (?) *ū*-sarja siirdunud on *mūlja* (< **mōdäk*) — vt. § 116³;

2) *õ* ~ *ö* — vt. § 113;

3) *õ* ~ *ü* — vt. § 116;

4) **ōd* > *üij* (vt. Kettunen, VKÄH § 219): *süljä* (< **sōdäk*), *lüljä* (< **lōdäk*), *lüljäšse* (< **lōdaksen*), *müljä* — vt. § 116³.

ü.

115. 1) *ü* : *û* (resp. *ū*) tavalises kvantitatiivses vahelduses: *sūr* : *süre*, *tüle* : *tül*, *tuluttada*, *tūlav*, *jüre* : *jür*, *kūma* : *küm*, *kūmuṭtav*,

lūrat̃ta : *lūrab*, *ū̃s*, *ū̃bis*, *kūlus*, *kūluŋt̃ada*, *rūnaŋta* : *rūnab*, *rūna*, *tūra* : *tūr*, *rūši* : *rūš*, *rūmi* : *rūm*, *jūšta* : *jūšt* (kn.), *jūbi* : *jūŋt̃* (= *jūŋt̃*), *nūbi* : *nūŋt̃*, *kūli* : *kūl*, *pūti* : *pūda*, *kūr*, *pū*, *kū*, *lū*, *sū*.

2) *ū* ~ *u* (vt. Kettunen, Kod. II 51): *mullu* (olevat võõras, selle asemel öeldakse *minevästa*), *nuaki* : *nuhib*, *kuŋn*, *kugistab*, *ruì*, teiselt poolt taas: *sūsan*, *kūlda*, *kūlaŋta* (Holstres *kullelda*), *pūttu* : *pūdub* (Holstres *puittu* : *puittub*), *sūtta* : *sūdab* (Holstres *suŋta* : *suŋtab*).

3) Hilistekkinud *ū* : *jūs* : *jūsed* — vt. § 28³.

4) Pika vokaali lühenemisi:

a) *h* eel (vt. § 51): *suhu*, *uimer*, *uatu* : *uhub*, *puaku* : *puhub*;

b) lauserõhutus asendis: *ēnaŋpu* : *ēnaŋ*, *saraŋpu* *pū* jt. — vt. § 3; *kūle* ~ *kule*!

c) vrd. *puine*, *kuine*, aga *jāne* — vt. § 110¹.

ü.

116. Nii algupärane kui ka hilistekkinud pikk *ū* on esindatud kahelaadiliselt: 1) *ū* : *ū̃* ja 2) sagedam *ū̃l* : *ū̃l̃*. Piiri nende esinemise vahele tõmmata on raske. Kettunen, Kod. II 65 (märkus 2) mainib Kõpus Kodaverele vastava haruldase esinduse *ū̃l* : *ū̃* („nach mündlicher mitteilung eines einheimischen“¹⁾). Hoolsa järgipärimise pääle vaatamata ei ole mul siiski võimalik olnud viimast esindust konstateerida kui vast ainult ühel korral, ja seegi näikse juhuslik segimine. Nimelt esineb *ū* — *ū̃l* esindus mõnes sõnas vaheldamisi: *rū̃l̃bāŋt̃ā* : *rū̃ppa* ~ *rū̃bāŋta* : *rū̃ppā*, ja nii ütles siis keegi küll *rū̃l̃bāŋt̃ā*, aga „pāle *rū̃bātse* *pīm*“. Iseloomustav on ka vahetegemine (*ēnā*) *kū̃n* : *kū̃ni* (vt. p. 3), aga (*seŋme*) *kū̃n* : *kū̃ned*, korra öeldi ometi (*seŋme*) *kū̃ne* partitiivis. Alamal esitatakse näited mõlemast rühmast, hoolimata sõnade algupärast. —

1) *-ū̃-* : *-ū̃-* (resp. *-ū̃-*): *mū̃ri* : *mū̃r*, *mū̃rāŋt̃ā* : *ārā* *mū̃rā*, *ū̃rilene* : *ū̃r*, *kū̃riŋt̃ā*, *kū̃rāk*, *kū̃r* (< **kū̃krā*, vt. § 13), *rū̃ppi* (= *rū̃ppi*) : *rū̃bin* ja *rū̃bāŋt̃ā* : *rū̃ppān* (vt. eespool), *kū̃n* : *kū̃ni* (vt. p. 2 ja p. 3).

2) *-ū̃l̃-* : *-ū̃l̃-* (resp. *-ū̃l̃-*). Võimalik, et diftongeerumine on saanud alguse juhtudest, kus häälikmuutus **ō* > *j* selle välja on kutsunud,

1) Selleks kõplaseks oli stud. math. Gabriel, kes suri hiljem nõdra-meelsena.

ja siis siit laiemale lagunenud: *pülda*: *püljan*, *püldmene*, *püitse*, *püldnõd* (Holstres *püñittä*: *püñäb*), *üldä*: *üljääb*, *rüi*: part. *rüld*, (*pü*) *süi*: *süld* („*lihavad veiksed kasvukerid*“), *süld*: *sî* on *süldi*, *süld-läne*, (*lâne*) *pül*, *peltpüld*, *mülja* (vt. § 114), *rüistä*: *rüštäb*, *rüšt-tetse* ~ *rüštätse rehte* (= *kašutse*, *kas lige*), *rüštittud*, *rehe rüštmespü* ~ *rüštípü* ~ *rüštípü* (vt. p. 5), „*ta on sihučke rüštik*“ (vrd. kirjak. *rüüstama*), *tüldäittä*: *tüittab* (vrd. *tüdida*), *süittä*: *süldän* (vrd. *sügäda*, § 6), *süldikkad*, *nüld* (< **nüüt*, vt. § 6²), *nüitseb*, *külnär*: *külnrä* (sm. *kyynärä*, lv. *kīndār*), *külnärpü*, *külnäspērä* ~ *-nuķ*, *külnäl*: *külnlad* (sm. *kynttilä*, lv. *kīndāl*), *külned*: *küln* (< *künsi*, vt. § 57), aga *seřme kņne* (vt. p. 1), *tülgäs* (olevat võõras sõna).

3) Kvalitatiivseid vaheldusi: *ēnākņņ*: *kūñid* (Saardes *kōñ*: *kōñid*), *üldä*: *üljan* (vrd. sm. *huutaa*), *mülja*, *mülmä*, *müin*, *müitse*, *müittud*, *müi*: *müēce*, *müēnd*, vrd. sm. *myydä*, aga vps. *möda* (< **ō*), lv. *mīda* (< **ā*), kuna lv. *šieda* 'süüa' (< **ō*).

4) Kvantitatiivseid vaheldusi (vt. Kettunen, Kod. II 51): *tüdida*: *tüdib* (vrd. sm. *tyytyä* ~ *tytyä*), *küski*: *küsiß*, *kükkittada* (vrd. „Kalevalas“ *kyykistäikse*), *külnäl*, *külnär*.

5) Pika vokaali lühenemisi:

a) *h eel* (vt. § 51): *püñki*: *pühin* (sm. *pyyhiä*);

b) rõhutus asendis: *nüld* ~ „*miš_sa_nd ikki jañdad!*“ *rüštípü* ~ *rüštípü*, *ärä rüšti!*

Vaheldus *ü* ~ *ui* seletub vist murde geograafilise asendiga lõuna ja põhja murrete piiril: on ju lõunaestis üldisem pika vokaali säilimine, põhjaestis diftongeerumine (vrd. ka H. Ojansuu artiklit „Tietosanakirjas“: „Viron kieli“). Kõpus oleksid siis segi sattunud mõlemad esindused.

i.

117. 1) *-i-*: *-î-* (resp. *-ĩ-*) tavalises kvantitatiivses vahelduses: *ire*: *îr* (mordvas *šejer*), *pimä*: *pîm*, *rîsu*: *rîsub*, *rîsid*, *vîsud*: *vîs*, *sîlud*: *sîl*, „*obesal on tîrud*“: *tîr*, „*vasikkad jõeavad kîñi*“, *kîñi-aeg*, *kîlud*: *kîl*, *lîv*: *lîvâ*, *lîvi*: *lîv*, *pînäittä*: *pîñäb*, *pîlu*: *pîlub*, *pîlu* (kn.), *pîripošt*: *pîr*, *kîkku* (= *kîkku*): *kîgub*, *kîķ* (sagedam *āl*), *rîštan*: *rîšt*, (*pîtsad*: *pîts*), *rîdad*: *pîrîl*, *sîñ*, *sîl*, *lîmakku*, *kîmalus*.

2) Kvalitatiivseid vaheldusi: *vüjä*: *vîb* (< **i*, vrd. sm. *viedä* ja vps. *veda* < **ē*, lv. *vīdā* < **i*, aga *kiedā* 'kiia' < **ē*, sm. *keittää* — vrd. § 112¹), *vüldäittä*: *vittāb* (vrd. sm. *viettää*).

3) Kvantitatiivseid vaheldusi (vt. Kettunen, Kod. II 52): *kiñnitta_B*, *kiñ'ni*, *kiñ_Dine*, *lina*, *pi_Gista_B* (sagedam *pi_I'sitta_B*), *vikkač*, *sisalik*, *nîs*: *nii_Jed*, *kî_Ita*: *kî_Dä_B* (Holstres *kitta*: *kitta_B*), *îlgä_B*.

4) Pika vokaali lühenemisi:

a) *h* eel (vt. § 51): *rehi* ~ *rehe*, *riha_I*, *vî_I* *rihalla*;

b) *sepa_Dvî_Isi* ~ *sepasi*.

IX Diftongid.

i-diftongid.

118. Iseloomustav Kõpu murdele näikse diftongi järelkomponendi *i* alanemine $e \sim > e$ -ks nõrgal astmel. Algujäraste ja hilistekkinud diftongide esindus on samane, ja nad käsitatakse alamal üheskoos. Diftongi muutust *h* eel vt. § 51³.

ai.

119. 1) *ai* (resp. *ai*): *aē* ~ *aē*: *paīsed*: *paēse*, *laišk*: *laēsaD*, *aīs*: *aēsa*, *aīs*: *aēsu*, *aīsma*: *aēseb*, *paīstma*: *paēštav*, *paēšteittanD*, *laišk-leb*: *laēselDa*, *maīt*: *maēDa*, *aīt*: *aēDa*, *aitta*: *aēDaīta* (< *aβittaōak), *raipped*: *raēbe*, *maik*: *maēGu*, *paik*: *paēGa*, *kaikkad*: *kaēGas* (*kadikka), „*aīva maitseca*“: *maētse* (näikse uuem sõna), *aēGuītada*, *aēGuD* *kāēvaD*, *kainla*: *kaēnal*, *lained*: *laēne*, *naēne*: *naīst*, *naēsed*, *naēšterahvas*, *vainrišti* (kn.), *sain*: *saēme*, *vaim*: *vaēmu*, *kail*: *kaēluD*, *vainlane*: *vainlast* (nom. pl.), *vaēnulik*, *aīnsama*: *üks-aēnumas*, (*üks*)*aēnukke*, aga ka ~ *üksai'nukke*, *üksai'numas*, *lainab*: *laēnaīta*. Väikseid ebajärjekindlusi juhtub esinema: *aīDašt* (pro *sina aēDasid*), *vaēbuvaD* (sõna näikse üldse poolvõõras). Rõhutus asendis väljendub diftongi järelkomponent mõnikord ainult järgneva konsonandi palataliseerumises: *paštav* ~ *paēštav*, *pašteittanD*.

2) (-)ait- > (-)aiD- : (-)aij-: *aīD*: *aija*, *vaīDleb*: *vaijelDa*.

3) (-)aik- > (-)aēG- : (-)aj- (vt. Kettunen, VKÄH 227): *aēG*: *aja* ~ *ā* (vt. § 6⁶).

4) -aiv- > -aēv- : -aēv-: *taēvaD*: *taēvas*, *vaēv*: *vaēva*, *vaēne* (< *vaivainen*), *aēvastasin*, *laēv*: *laēvaD*. Selle kõrval esineb ometi ka vaheldus *aī* : *aē*: *kaīvama*, *kaīvaB*, *kaīvaD* (ka *kaēvaD*), *kaēvas*, *kaēvaīta* (vt. § 28⁸); *kajyDa* (vt. § 93) kõrval esineb ka „*ma ei jeūva kaīva*“: *kaēvaB*.

5) (-)aiivo- > -ajō- ~ -ajū-: *ajū*, *pā-aju*, *kajo*, *kajōmene* jt. (vt. § 93).

6) Üksikuid sõnu: (*paljon* >) *pallu* kõrval esineb ka meta-teetiline kuju *paëlu* ~ *pailu*, *praëgu* ~ *paraëgu* (vt. Kettunen, VKÄH 108).

7) *ai* ~ *ei* — vt. § 121.

8) *ai* ~ *ei* — v. § 122.

äi.

120. 1) *äi* (resp. *äi*): *äë* ~ *äë*: *päikke*, *läikku*: *läëguB*, *läitseeD*, *pärläëtse*, *räim*: *räëmed*, *päiD*, *päëdega* *päëdikkuD*. Sama esindust leiame ka spirantollusest tekkinud diftongis (vt. § 6, 12): *näittab*: *näënahta*, *näend*, *läend*.

2) (-)äi- : (-)äij-: *äi*: *äljäd*, *täi*: *täijed*, *älgämä*: *äljältä*.

3) Üksikuid sõnu: *veikke*, *veiksem* 'väike' (vrd. sm. *vähyt*), *väimīs* (< *vävi*-), *päe*: *päevä* (vt. § 93), aga „*ändä päivis*“; *päilene*, *päevitti*.

4) Lühenemisi rõhutus asendis kulumisel: *laüba* (< -*päivä*), *laübase* *päevä*, *põhāba*, *ešmaba*, *kolmaba*, *nellaba* (vrd. § 3).

ei.

121. 1) *ei* (resp. *ei*): *eë*: *veim*: *veëmu*, *leim*: *leëmu*, *seimama*: *seëmahta*, *peikpā*, *peëgitti*, *peëgahta*: *peikkaB*, *seitta*: *seëdan*, *meišta*: *meëštan*, *keikku*: *keëguvad*, *eikka*: *eëgatse*, *veib*: *veënd*, *veëde*, *teì*: *teëde* (vt. p. 2), *meiša*.

2) Kvalitatiivseid vaheldusi: *keik*: *keëce* (Holstres *kik*, Saardes *keik*), *keëgedega*, *keëgitti*, *vei* (murdeti *vaì*), *teësiiba* ~ *tësiiba*, ka *teisiiba*, aga *tëne* (vt. § 122), *seì*: *seëde*, *lei*, *jeì*, *teì*, *leikku*: *leëguB*, *leëguvad*, *leëgu*! ~ *leëgahta*: *leikkan*, *leëcasin*, *leëganD*, *leikka*! (Holstres kah *ei*, Saardes *leigahta*), *eitsma*: *eëtseb* (Holstres *äitseb*).

3) (-)eìD-, (-)eìG- : (-)eij-: *neìD*: *neijad*, *paikkneìD*, *eis*: *eijed*, *eëdega*, *peis*: *peijed*, illat. *peìde*, gen. pl. *peëde*, *veìdma*: *veijab*, *eìge*: *eijendab*.

4) Üksikuid sõnu: *leòkke* < **leivo*-, *teòttab* < **teivottapi* (vrd. lv. *teitta*: *teittab*, sm. *toivottaa*), *vešikku* *vaID* 'Võisiku'.

5) Lühenemisi. Rõhutus asendis väljendub diftongi järelkomponent mõnikord ainult järgneva konsonandi palataliseerumises: *eì* *mešta*, *meštav* *kül*.

ei.

122. 1) *eì* (resp. *ei*): *ē: seišmes: sēšse, peitta: pēdavān, eittā: ēdāb, ei ēdā, seišma: sēšta, sēsāb, sēsavān, ei sēsā*. Hilis- tekkinud diftongid: *ēla. ēlane: ēlatst* (nom. pl.) — vt. § 13, 112, *tēnd* — vt. § 12, 112.

2) Kvalitatiivseid vaheldusi:

a) *ein: ēñā, ēñād, ēñāma ~ ēñām* (~ juhuslikult ka *eīnam*), *rištik ein, sein: sēñā, sēnad, teivād: tēvās* (vrd. lv. *aina, sāina, tāibaz*, sm. *heinā, seinā, teivās*);

b) *tēne: tēsed, tēsem* (~ *teisem* juhuslikult), *tēštele* (aga *teist*) — *tešiba ~ tešsiba* (vt. § 121), *leikku ~ leğgaſta ja keik* — vt. § 121;

c) *neiju* (Holstres *nāiju*), *veikke* (vt. § 120³).

3) *-eì-: -eij-: reis: reijed* (vt. Kettunen, Kod. II 74, *setu rais*).

4) Lühennemisi: *leib: levā* (vt. § 28); rõhutus asendis: *tēsed ~ tešt, tēštele ~ teštele*.

oi.

123. 1) *oi* (resp. *oi*): *oē ~ oē: koit: koēdu, pois: poēšid, oīnad: oēnas, toime: toēmen, loim: loēme* (kn.), *koiv: koēvan* (vt. § 28);

2) *(-)oīd-, (-)oīg-: (-)oij-: oīdmene: oijad*, „*ei meēšta oēda*“, *oīgav: oijalta*;

3) *-oik- > -oēg-: -oj-: poēg: poja* (vt. Kettunen, VKÄH § 227);

4) *-oir- > -oēr-: -oēr-: koēr: koēra*.

öi.

124. Algupärase *öi* diftongi esinemisest (näit. part. pl. *öid*) ei ole näiteid. Esineb ainult sekundaarne *öi* < *öü* < **eü* (vt. § 133); *seì: seğde* ja *leì: leğme* (vt. § 121), „*geğtsel käēnd*“ (vt. Kettunen, Kod. II 75).

ui.

125. *ui* diftong on ainus, kus üldine komponendi *i* alane- mine on takistatud samuti kõrge esimese komponendi *u* läbi. Ometi näikse siiaigi üldine tendents juba sisse tungivat, ja vahel-

dumisi *ui*-ga esineb nõrgas astmes ka *uē*: 1) *ui* (resp. *ui*): *ui* ~ *uē*: *tuisk*: *tuiskud*, *tuiskab*: *tuēsand*, *luisk*: *luiskud*, *luiskab*: *luēsatta*, *uisa-päisä*, „ärä ä uisakku juttu“, *luik*: *luiged*, *luēgel*, *tuicatalca*, *suiſts*: *suiſtsu*, *suētsune*, *tuigerdada*, *puištaſta*, *puēštand*, *luine*: *luēsen*, *puine*: *puīsed*, *muīnaskiſl*, *uīmatseš lõnd* (Holstres *õēmane*), *kuī-vattama*, *kuīvad* (*ilmad*), *kuīvab* ~ *kuēvab*, aga *kujuma* — vt. § 93²; *nui*: *nuija*.

2) Üksikuid sõnu: *ui*: *uīd* (Saardes *ui*, Holstres *oi* ~ *oīspūl*'), *uš* (Holstres *uišk*, lv. *uiska* ~ *uška*), *ojoma*, *ojõttada* (vrd. sm. *uida*, lv. *uõigē*, aga vps. *ujuda*), *tuīm*: *tuēma* '1) inimene on tuīm, 2) päikle tuīm'.

3) Kvalitatiivseid vaheldusi: *luippa* ~ *lūippä* 'luipamisi'.

4) Lühennemisi rõhutus asendis: *kui* ~ *ku*, vrd. *juštku* ~ *jušku*, *sišku* 'siis kui', „*ku ta ju omeſti tules*“, *muūu* 'muidu', *muūugi* (Holstres *muūukki*, lv. *muidugēd*), *kudagi* 'kuidagi' (lv. *kuidagēd*).

üi.

126. Algupärase *üi* diftongi esinemisest (näit. *sū*: part. pl. *süütä*) ei ole näiteid. Esineb ainult sekundaarne pikast *ü*-st arenenud *üi* (resp. *üi*): *üi* — vt. § 116; *lūippa* ~ *luippa* — vt. § 125.

u-diftongid.

127. On konstateeritav kahelaadiline esindus: suuremas osas sõnus järelkomponent *u* on säilinud nõrgalgi astmel, kuna teises osas sõnus väljendub siiski seesama tendents mis *i*-lõpulistegi diftongide juures, s. t. järelkomponendi alanemine nõrgal astmel; käesolevas rühmas see on viinud *u* assimileerumisele eelmise komponendiga pikaks vokaaliks. Kindlat piiri mõlema esinduse vahele tõmmata ei saa. Igatahes näikse *u* assimileerumine nooremal põlvil — ilmsesti kirjakeele mõjul — kiirelt ununevat, ja ainuesinduseks kujuneb igapäevaga kindlamini *u*: *ü*. *u*-diftongide arenemisest *h* eel vt. § 51³.

au.

128. 1) *au* (resp. *au*): *ā* (vrd. Kettunen, Kod. II 76): *lau̯l*: *lālund*, *lālda*, *lālav*, *lāletse*: *lau̯lma*, *lau̯ldud*, *lālattama*, *lālattud*, *lālat-*

se:lle, saun : sāna (Holstres *sañ : sañna*, vrd. Kettunen, Kod. II 77 märkus 1), *sānanaēne, laut : lāda*.

2) *au* (resp. *au*): *au : auk : aũgud, aukku : aũguvad, aũguŕtava, nautti : naũdib 'nũpeldada', lautti : laũdil, saũdikkad, kuširaũŕ'sikkad, lauc : laud, kauš : kaũšid, lausu : laũsub, (lehma) lauš : laũšid, laũšik, jaũraŕta : jaũran, paũŕsik (~ -kkas), paũna* (kn.), *kaup : kaũba, aũdma : (kana) aũb, aũvad, au* (vt. § 93), *raud : raũva, laud : laũva* (harva ka *laũvad*).

3) Kvalitatiivseid vaheldusi: *mauk : maũcid* (Holstres, Hallistes *meuk : -u*), *aũr : aũru* (sm. *hõyry*), *nũub* (sm. *naukuu*).

4) Lũhenemisi rõhutuse asendis: *kaũnis ~ kanis ~ kani*.

eu.

129. 1) *eũ : ē : eũn : ēna, enap : enap̄pud, (pāle) lēnaŕ, lēna* *leũnele, leũneni*.

2) *eũ : eũ : leuc : leũwa ~ leũva, leũgama : leũvaŕta, peud : peũvane, „jeũdu tũle“, jeũvame, jeũkkam, jeũveŕtu ; eũwe ~ eũve : eũve ja peũve : peũve — vt. § 94* (vrd. Kettunen, Kod. II 92), *teuc : teũ, teũvili, teuk : teũgud, neũ* (vt. § 93), *neuttama, (eñne) jeũlu : jeũlund, reũn : reũnaŕkkas*.

3) Kvalitatiivseid vaheldusi: *teũsma : teũsub* (sm. *nousta*, vdj. *neista*, vps. *nousta*, lv. *nũzē*); *reuk : reũgud* (sm. *rõykkõ*); *teũkkama : teũgaŕta* (sm. *tõykätä*).

iu.

130. 1) *iũ* (resp. *iu*): *iũ : liud : liũva, kiũs : kiũsupuñ, kiũsle-mene, kiũsaŕkad, kiũsama, (lina)kiũd, (pele) kiũdu, (sēsaŕb) liuškas*.

2) Vaheldusi: *siũnaŕta : siũnavad ~ sũnavad, kiũnu : kiũnub* (vrd. Kodaveres *kādnob*); *aga* (**hiuvodak >*) *ihuda*.

ũ-diftongid.

131. Vepsa ja liivi keel lubavad oletada algsoomes ainult *u-lõpulisi* diftonge. Alles hiljem on erikeeltes esivokaalne eelkomponent assimileerinud ka järelkomponendi esivokaalseks: *au > äũ, eu > eũ* (sellest omakorda on arenenud mõnes keeles *> õũ*). Kõpu

murdes on $u > ü$ omakorda arenenud i -ks, nõnda et $ü$ -lõpuliste diftongide esindus on samanenud täiesti i -lõpuliste esindusega.

äü.

132. $äü > äi$ (resp. $äi$): $äē \sim äē$: täis: täije, täēdis, täittä: *täēdab*, *eì* täi, *läēlä*, *käijä*, *käittud*, *käima*, *käib*: *käēnd*, *käēvad*, *käēsib*, *säinam* (sm. *sä y n ä s*, lv. *sāna*) — vrd. *käünjad*, *käu-nämäd* („*muštad pēnikseo kalan — jušku uš, pantse paitta — karjub käün-käün*“). Ka hilistekkinud diftongis on sama esindus: *näittama*: *näēpaitta*.

eü.

133. 1) $> öü > öi$ (resp. $öi$): $öi \sim öē$: *köis*: *köije*, *köittä*: *köēdäb*, *pöic*: *pöijäd* ($\sim$ *peic* — vt. p. 2) = *labajalg*, „*mis miül selle pöijäga tegemest*“ (Holstres *pöüg*);

2) $> ei$: *ei*: *lein*: *leinu* (Holstres *leün*, sm. *löyly*), *leidma*: *leijan*, *pöic* $\sim$ *peic*: *peijäd*, „*peicrattan ja viisraitan*“.

X Järgsilpide vokalism.

134. Lühikesed vokaalid on käsitatud alamal eraldi. Pikke vokaale järgsilpides algsoomes pole olnudki. Küll on hiljem γ , δ ja h spirantide kadumisel samased vokaalid ühinenud pikaks vokaaliks, aga needki on edasi lühenenud taas lühikeseks (vt. Kettunen, VKÄH § 264—265), vastavaid näiteid vt. § 166. Diftongidest algsoome järgsilpides on esinenud ainult i -lõpulised, ja needki on eestis juba väga vara kaotanud oma järelkomponendi i ning samanenud lühikeste vokaalidega järgsilpides. Kõpus ei erine nende areng lühikeste vokaalide arenguloost, ja sellepärast käsitatakse neid mõlemaid koos.

Vokaalharmonia.

135. Tagavokaalidest esinevad järgsilpides ainult a ja u (o üksi ühel teatud juhul — vt. § 139¹). Esivokaalidest esinevad e , i ja $\ddot{a}$. Sellega on iseenesestki selged ka vokaalharmonia piirid: nagu teada, on e ja i vokaalharmonia suhtes indifferentsed, $\ddot{u}$ ja $\ddot{o}$ ei esine järgsilpides üldse — jääb järele ainult $\ddot{a}$. Aga $\ddot{a}$ -gi esinemine näikse osalt piiratud: küll mitte järjekindlasti, kuid siiski üsna sagedasti kuulub kolmandas ja kaugemal silpides oodatava $\ddot{a}$ asemel a (teises silbis ometi kaunis ühtlaselt ja üldiselt $\ddot{a}$ esindus). Ja noorema põlve keeles näikse vokaalharmonia kadumisel olevat.

a.

136. 1) üldiselt säilinud: *aganad*, *teõremaranad*, *paganad*, *kõluittada*, *jacada*, *rajaitud*, *kisada*, *pisuittava*, *aõguittava*, *leõcuvad*, *vasikkad*, *kapakkad* jt.;

2) $a \sim \ddot{a}$ — vt. § 137;

3) a pro e — vt. § 138;

4) $a \sim u$ — vt. § 141;

5) $a \sim i$ — vt. § 143;

6) *e* pro *a* (*ä*): *oīs* : *oīsa* : *oīsad*, aga inessiivis ja elatiivis ~ *oīses* ~ *oīs* ~ *oīsas*, *oīsest* ~ *oīst* (vt. Saaberk, Vigala murde peajooned § 52); samuti *meīsas* ~ *meīses*, *meīsas* ~ *meīses*, *meīsest* ~ *meīst*, *lēna* : *lēne*, *lēneni*; ka lõppudes esineb vaheldumisi: *kuūpitsad* ~ -*ed*, *keēnitsad* ~ -*ed*, *ūlitsad* ~ -*ed*;

7) *i* pro *a* (*ä*): *sukkad* ~ *sukkid* (eraldi veel *sokkid*), *ikki* 'ikka'.

ä.

137. 1) *ä* teises silbis. — Esimese silbi *ä* järel: *ädä*, *mädä*, *vähä*, *jättän*, *jäijä*, *nähä*, *käbär*, *vägä*, *käppäd*, *ämärikkus*, *ärä* (vt. § 99⁵), *päräst*, *änäm* (vt. § 102). Esimese silbi *ü* järel: *künä*, *tüttär*, *pügämä*, *südä*. Esimese silbi *e* järel: *emä*, *temä*, *tehä*, *egäs*, *kedägi*, *nelläbä*, *kerä*. Esimese silbi *i* järel on esindus kõige vankuvam ja vaheldub *a* ~ *ä*: *isä* ~ *isa*, *igä* ~ *iga*, *pidämä*, *villäd*.

2) *ä* ~ *a* teisest silbist kaugemal: *märäjäd*, *teräväd*, *ädäläl*, *ärättäv* ~ *ärättavad*, *rüübättä*, *repelad*, *kübenad*, *näräkkas*, *mässävad*, *ellittava*, *nüriга*, *pärändab* ~ *pärändäb*. Üldiselt — ometi mitte alati — näikse mõõduandvaks olevat teise silbi vokaal: kui sääb esineb veel *ä*, siis esineb *ä* harilikult ka järgnevas silbis, esineb aga teises silbis *e* või *i*, siis on järgnevais silpides harilikum *a* esindus.

3) *i* pro *ä*: *ärkkib*, *rähnid*, *süllitüd* ~ *süllättüd*, *nädäli* (*päeväd*), *nēlib*; *e*, *i* pro *a* (*ä*) vt. § 138, 143.

e, e.

138. 1) Nii esi- kui ka tagavokaalseis sõnus esineb *e*: *pere-naēne*, *tereitama*, *kolle*: *kolbe*, *ebeda*, *ebei*, *lige*, *lage*, *vere-imeja*, *kenelda*.

2) *e*, *e* assimileerumine *h* järel eelmise vokaali sarnaseks (ju algsomes?): illatiivides — vt. § 47, *lähäb*, *säppad*, *meīsad*, *teiväd* jt. — vt. § 166.

3) *a* pro *e*. — Laialdaselt eesti murdeis esineb nähe, et algupäraselt *a*- (*ä*-) ja *e*- vokaalilised sufiksids on tihti segi läinud, mis tagajärjel harilikult üks neist vokaalidest igalepoole on üldistunud. Tihti on naaberkihelkondade vahed nii teravad, et rahvas ise seda tähele on pannud ja just järgsilpides domineeriva vokaali

järele murdeid eraldab ja lahus peab. Nii on Paistu murdele üldiselt domineeriv järgsilpides *a*, eriti kihelkonna põhjapoolsemas osas, kuna näit. Karksi ja Helme rahvast just *e*-st tuntakse („sääl kõneldse puha *e* pääl“). Kõpuski tunnukse selge tendents *a* esinduse üldistamise poole, nagu alamal rühmiti jälgida võime.

a) Noomenites: *mehtusad*, *lehmusad*, *kañnusad*, *siļmusad*, *kalbusad*, *mahtusad*, *ilvesad*, *jānesad*, *varesad*, *kahtusad*, *nucisad*, *riñnusad*, *keļgusad*; ainult harva kuulukse ka *tarased*, *riñnused*, *jaland* (vrd. Holstres *varešsa*, *jānešsa* jt.); lisanäiteid: *eñmisad*, *ovesad*, *sidemad*, *varemad*, *pidemad* (~ -med), *igemad*, *sērmad*, *abenad*, *asemad*, vrd. ka *aķkan*, *kaŗtal*.

b) Verbides: *kahanab*, *vananab*, „*miš-sa kobisad*“, *licunavad*, *pudenavad*, *sūgelama*, *kihelama*, *lobisab*, *lobisatte*, *lagunab*, *eļ laguna*, *keñelad*, *keñelas*, *tirisas*, *veðelas*, ka „*ei valitsa*“ (vrd. Kettunen, Kod. II 120).

c) Adverbides: *ēla* (sm. eilen, lv. *egle*), *vāhā* (vrd. p. 2 — *h* järel).

d) Komparatiivides on harilikum küll *e* esindus (vt. § 30), ometi esineb siingi paar korda *a*: *parem* ~ *paramad*, *vāhāmad*, *paham*, *alam* (*soŗi*).

e) Arvsõnus: (vrd. Kettunen, Kod. II 121) *kahešsas* ~ *kahešsamas* : *kahešsanda* ~ *kahešsandama*, *kahešsa* : *kahešsama* jt. (vt. § 57, 68).

4) *i* pro *e*:

a) üksikuis sõnus: *iši* 'ise', *miņik*, *miņi* 'mine', *vūpi*: *vūpid*, *tiŗtipiŗ* (~ *tiŗte* — vrd. *tiŗta*);

b) *i* üldistumine nominatiivist teistesse kaasustesse (vrd. teiselt poolt *e* üldistumist nominatiivi § 143⁶): *kivi*, -*d*, *savi*, -*ga*, (*tēbid* ~ *tēbed* — näikse võõras sõna), *jāŗgimūda* (aga *jāŗjekoŗras*), *jēgipiŗi*;

c) -*ja* partitsiipides on esindus vankuv: „*pēle miņijad egā tegijad*“, „*sī on juva vana oleja*“, *lugeja*, *surija* ~ *sureja*, *paņija* ~ *paneja*, *nācija* (vt. Kettunen, Kod. II 122).

5) *u* pro *e*: *tēšsub* 'tõuseb', *kohūveli* ~ *kohūvilī* 'kohevili', *karistu* (kn.) 'Kariste'.

o.

139. 1) > *u* igalpool, arvatud välja *h* ja *i* järel: *kodu*, *orud*, *kācu* (: *kāod* — vt. § 6⁴), *kāsud*, *tākkud*, *elu*, *pesu*, *luķkud*, *usun* (vdj. *uzgon*), *liŗgud*, *iŗmu*, *kañnud*, *alud*, *kasud* (*pū külles*).

2) $\acute{o} \sim o$ esineb h ja i järel: $ro^h o_D \sim roh_u$, $kajo \sim kaj_u$ (vrd. § 141²).

3) Üksikuid sõnu: „*eisa olga*“ $\sim$ *olgu* (vrd. Kettunen, Kod. I 118), muidu alati 3. isiku imperatiivis esineb u : *miõgu*, *tulgu*, *veõku*; *kudada* (vrd. sm. kutoa): *koettud*, *kuõmali* (sm. kumollaan), *jõõst*: *jõõsta* (ka kn., sm. juusto).

õ.

140. Ei ole esinenud algsoomes, ei esine ka kusagil kirjeldatavas murdes.

u.

141. 1) Üldiselt esineb u : *koõpuõttama*, *sugulane*, *ullud*, *pugu*, *iõmus*, *viõgub*, (*peris*) *kimppus*.

2) $> \acute{o} \sim o$, h ja i järel: $ko^h os \sim koh_u$, $pajo \sim paj_u$ (vdj. *paju*, sm. *paju*), *vajob*, *vajuda* (vps. *vajuda*), *vajoõttada*, *ojoma ojuda* (vps. *ujuda*).

3) $u \sim a$. Nagu a - ($\ddot{a}$ -) ja e -vokaalilised sufiksids segi on läinud ja ühe vokaali üldistanud, nii tunnukse sama tendents ka u - (o -) ja a -vokaalilistes sufiksites. Nii näit. on Karksis algupärased $-kka$ ja $-kko$ sufiksids segi läinud ja ainuvalitsevaks tüübiks on kujunenud $-k$: $-kku$ esindus. Paistus näikse samuti suur ülekaal $-kku$ esindusel, olgugi et säääl, eriti põhjapoolsemas osas, üsna rohkesti esineb juba ka $-kka$ tüüp (nähtavasti põhjaeestiliste murrete mõju). Kõpus domineerib täiesti tüüp $-kka$ (nominatiivis $-kkas$), mis analoogiliselt on levinud kaugelt üle oma algupäraste piiride (näiteid vt. § 38). Nagu teada, on vanemad eesti lainsõnad u -tüvelised, — Kõpus on isegi siia tunginud a .

ü.

142. 1) $> i$ (vrd. Kettunen, Kod. II 128): *äbi*, *lülü*, *küõski*: *küõsib*, *veõida*, *tülü*, *leõppima*, *süõõtima*.

2) $> u$: *äõpõrdus*, *võõsimus*, *lõõpstud*, *eõmõttus*.

3) Üksikuid sõnu: *mõõnd*: *mõõna* (sm. *mõõnty*).

i.

143. 1) üldiselt esineb i : *kerilõõvad*, *vahin*, *õkkiga*, *ehiõttada*, *leõppuni*.

2) Adverbide tüüpides leiame ka *i*: *üleni, illuſti, peſciitti, seliitti, küliitti, nuſkitti, vägisi, edesi, sügisi, maoli kehuli, kohoveli ~ kohuveli, riſpaſkili, elevili* (korra üles tähendatud ka *~ elevile*), *käppaſkil, nühäſkil, paramini, alamini, siſtemini, segämini, libamesi, pikkamesi, luippamesi* (selgesti kuulukse ka palatalisatsioon: *-ſti, -li, -ši, -ni*).

3) *-hi(-) > -he(-)*, nagu kõigepäält *hj > hi > he* noomenites jm.: *pehe: peſja, ohe, kuhe, ahe, vähe: väſjä, sohe (laſs), juhe: (va)ſkre juhed, taſt: tahega, rohe: rohõd: roſtu, rohelane, jaſt: jahe, (veõ) jahega, lõhedalt, ta kõheb, juheb, vaheb, rõheb: rõſki, vahe-miſ, piri vahed: piri vaſt, rehetsema, „kust sa seda tohed — ei tohe!“, äv kõhele, kolme-tahelene* (sm. tahkoinen), *tihe* (sagedam *tehe*), *tihe* (kaardimängus — vt. § 10, vrd. *murdeti tiſt ~ tiſk ~ tihi*), *lahendik* 'lahing'. Ainult paaril korral esineb siiski *i*: *rehe ~ rehi, tühi* (*murdeti töhe*), *ei pühi* (*oodanuks põhe, vrd. lõhedalt*).

4) **-stin* adverbides *> -ste*: *alvaste, siſtaste, kuſjaste, tige-daste, arvaste, vedelaste, selgeſte, vanaste, kevaste, parajaste, kär-meste, irmsaste, sageſte, kiſnlaſte, julgeſte, änämeſte, rumalaſte*. Selle kõrval üsna sagedane esindus on ka *-st*: *elſſaſt, rumalaſt* jt. Paar korda on tähendatud isegi *-sti*: *kevasti, kenasti, ilusti* (Paistus ka üldiselt *-ste* esindus, S.-Jaani pool kuuludub tihti *-sta*).

5) *-llinen* adjektiivides *> -lene*: *tülene, mägilene, pikkaletse-mad, seſſalene, suilene, päilene: päileſt* (nom. pl.), *vaſkaleſe (koſti), vaſtaleſt* (nom. pl.), *vallaleſed, livilene, liſnaleſt ja kirik-leſt* (nom. pl), *roeklene (aib), mitmekarvaleſed, ürilene, kaſnileſt, mäilene, külene, teſve-arulene, omataõleſt, (tið on) aukleſt, maſtu-saleſt, „miſ-sa leſõud taſt raſmiles“, paſmalene, kolmetahelene ~ tahilene*. Ainult harva-harva kuuludub *i*: *juſtilene: juſtiliſt*. Selle-vastu esineb küll *i* tuletises *-lik*, kuid see esineb murdes üldse harva: *iſi-ärälik, vaelelik*.

6) *e* üldistunud teistest kaasustest nominatiivigi algsoome *i* asemele (vrd. ümberpööratud juhte § 138⁴): *nimeð: nime, süle, tüve, suve* (sagedam *suil*), aga vrd. *talve: tali, peſi* jt. (§ 95).

7) *e ~ i* tüvevaheldusi: kirjakeelse *i* tüve asemel esineb Kõpus väga sagedasti *e* tüvi, eriti nooremais lainsõnus: *toſter: toſtre, meiſter: meiſtre, ſaſver: ſaſvre, muſter: muſtreð, leſter: leſtreð, nāſkel: nāſkleð, paſſer: paſre, paſſerl, piſel: piſle, keller: keðre*,

âmer: âmre, ašpel: ašple; vrd. ka: *pāhkleð, keštled, vahtred, vaņķ-red* jt.; *māreſs*. Küllap siin *e* esinduse lähtekohaks on olnud nominatiivi üldistus.

8) *-minen > -mene*: *vīdamene, vētmene, peksmene, viatmene, kūnmene, kiīsmesega, lāmumene, kajumene, nuramene, iñdamene, âmene, tūmene* jt. (vt. näiteid § 146); selle kõrval ka veel: *kešk-mese põhā, pārāstmene, jārgmene, eōimene* (murdeti *-mane*).

9) *i ~ a* (vrd. *a ~ e* — § 138³ ja *a ~ u* — § 141³): *pube-lašše, revelad, sibulad, karītulad, reņvi: rehvīb* 'trehvata', *māņci: māņgāb, ūlma* 'voolima': *ōlab, ōlaīta, ōlatse, ōlaītud ~ ōleītud*.

10) *i ~ u*: *sīl: sīlud* 'siilid', *oīmukseleīe, oīmukku* (kirjak. *h o m m i k*).

XI Vokaalide kadumisi.

Sisekadu.

144. Esimese silbi pika olles on lahtise teise silbi lühike vokaal kadunud, kusjuures algupäraselt diftong oma järelkomponendi selleks ajaks on kaotanud ja lühikeseks vokaaliks muutunud kadumisest osa on võtnud (kriteeriume ja kronoloogilisi andmeid vt. Kettunen, Kod. II 144—146 ja VKÄH § 249, 254). Näiteid: *sîmned*, *ûlmed*, *veŕmed*, *iŕsmed*, *aegne*: *aeksed*, *jalgne*: *jalksed* (*kârbes* :) *kârpsed*, *ûlsad*, *sûltŕsed*, *naŕksed*, *kiutŕsed*, *kûlsad*, *elpsast*, *jâb* *ûksamaŕ*, *ainsama*, *aiglane*, *tuŕvaŕ* (< *tuttavaksi*), *kauplemas*, *ûtlema*, *eŭ* *ûtle*, *aŕtma*, *kaklevad*, *puŕk(le)ma*, *eikma*, *topŕime*, *aŕnev* (< *happenepi*), *sûilane*, *raŭilane*, *lâilane*.

145. *u-* (*o-*), *i-* (*ü-*)tüvesed verbid alluvad ka täiesti esitatud häälikseadusele: *kaŕma*, *raŭma*, *kiŕkma*, *otŕma*, *paŕma*, *tempma*, *kûŕma*, *kûlma*, *sâŭmä*, *pûŕkma*, *kaŕsma*, *kâlma*, *kiŕsma*, *ropŕsma*, *viŕtma*, *eŕma*, *jaŕtma*, *soŕŕma*, *rŕsma*, *aŕŕtma*, *neŕksma*, *mâŕmä*, *nŭlma*, *lêŕsma*, *kâlsime*, *lêŕksid*, *kûŕksin*, *kûŕkmas*, *kuŕs(i)d*, *lûkŕŕt* 'lûkkisivad', *iŕtke*, *otŕŕke*, *lêŕŕke*, *paŕlu* *paŕjiv*, *tampmas*, *tampŕŕte* 'tampisite' ~ *tampŕŕtte*, *raŕŕsja*, *raŭdmas*, *teŕŕŕid*, *vaŕŕŕsime*, *eŕŕmaŕtta*, *lêikmene*, *taŕŕja* 'tassija', *raŭdja*, *aukmas*, *keikmaŕtta*, *eŕŕŕid* jt.

146. *-minen* > *-mene* sufiksi eel on sisekadu üldine (osa näiteid vt. § 143⁸): *lêŕŕkmene*, *rŕŕvmene*, *lina* *kaŕmese eŕi*, *tâŕmene*, *kiŕŕkese*, *rûiŕŕmespû*, *pûilŕmest ei ole*, *aŭŕmene*, *raŕŕsmene*, *telŕmest*, *keŕŕmest* (nom. pl.), *aŕŕŕmest* (nom. pl.), *taŕŕmene* jt. Nende eeskujul *-mene* esineb aga süsteemsunduse üldistusena ka sõnus *jûmene*, *sûŕmene*, *kûŕmene*, *jâmene*, *sâmene* jt. (oodatava *i* > *e* sisekao asemel **jûmne*).

147. Verbide 3. isikus esineb oodatava sisekao asemel vokaal 1. ja 2. isiku analoogial, NB! ka mitmuses (vrd. näiteid § 28): *aŕŕnan*, *aŕŕnad* eeskujul ka *aŕŕnav* (< **antaŕi*), *eŕŕpin* : *eŕŕpiv* jne.;

samuti mitmuses: *jältavad*, *teõsuvad*, *leõnavad*, *lälavad*, *kuõkuvad* jt. (murdeti *jätvad*, *tõusvad*, *lendvad*, *laulvad* jt.).

148. Üksikjuhtudel rõhutus asendis vahelduvad: *tahavad* ~ *taõvad*, *taõme*, *taõte*, *lähäväd* ~ *lähväd*, *lähme*, *lähte*.

149. (-ke :) -kese > -kse (vt. Kettunen, Kod. II 187): *kõrikke*: *kõrikse*: *kõrikst*, *lühikke*: *lühikse*: *lühikst*, *sihukke*: *sihukse*: *sihukst*, *terukse*, *tallekse*, *õhukse*, *õmmukse* *õõsa*, *veikke*: *veikse*: *veikst* (nom. pl. ja part. sing., part. sing. ka ~ *veikkest* — vrd. *päikke*: *päikse*: *päikkest*, *päiksed*).

150. -kesken > -kesi > -ksi: *kaheksi*, *kolmeks*, *nellaks*, *seitsmeks*.

151. Ainsuse nominatiivis on mitmesilbilis sõnus sagedasti kinnises lõppsilbis esinevad kõige ebasonoorsemad vokaalid *u* ja *i* helitus ühendis kadunud (vrd. Kettunen, Kod. II 147): *lälats* 'laulatus', *põrits*, *valits* 'valitsus', *vajuts* 'vajutis' jt. (näiteid vt. § 25^{3b}).

152. Mitmuse nominatiivi lõppsilp on teadagi algkinnine. Ometi on selle vokaal kaugemal teist silpi harilikult kadunud, nii et mitmuse nominatiiv on sarnanenud ainsuse partitiivile: *inimest* ja *õnest* (~ *õnesad*), *sakslast*, *kõrikst*, *sihukst*, *veikst*, *põnikst*, *tõllikst*, *kõllatst*, *eõnetst*, *jõlutst*, *sõlatst*, *juõtilest*, *võstalest*, *linnalest*, *kaõpilest*, *sugulast*, *venelast*, *maõtust*, *põlõjatlast*, *tõõrukukust*, *meõslast*, *kaõtust*, *jumalõ*, *karõtulõ*, *rebelõ* (~ *rebelad*). Vokaali kadumise tendents on tunginud juba isegi teise silpi: *teist* (~ *tõsed*), *naist*.

153. Ainsuse partitiivis ilmneb sama kadu, mis mitmuse nominatiiviski: *lälatst* 'laulatust', *kõlutst*, *sihukst*, *veikst*, *alekst*, *tubakst*, *kõrikst*, *mõaretst*, *leõpitst*, *kuõvatst*.

154. Ka mitmuse partitiivis esineb mõnikord analoogilises *õõ*-lõpus vokaali kadu > -õst: *tõõlõksõõ* ~ *tõõlõkst*, *sihukõst*, *kõõriks(i)t* jt. (vrd. part. pl. § 171). — Nii leiame siis sõnarühmi, kus lõpude lõpuks on kokku langenud ainsuse partitiiv ja kogu nominatiiv ja partitiiv mitmuses (vastav laiaulatuslik areng on iseäranis selgesti jälgitav liivi ainsuse partitiivi ja mitmuse nominatiivi kokkulanguses).

155. Ainsuse inessiivi ja elatiivi kinnise silbi vokaal on helitus ühendis tihti kadunud: *õõs* ~ *õõses* (~ *õõsas*), *õõst* ~ *õõsest*,

meis (~ *meises*), *meist* (~ *meisest*), *pujattu* (kn.), *pujats*, *puijatst*, *rā mats*, *rā matst*, isegi *kōriks* (~ *kōrikses*), *mārets* (~ *māretsēs*).

156. Ainsuse translatiiviski tunnukse ikka seesama vokaali kao tendents: *lähāB kellatš* (~ *kellatšēs*), *tī puatš* (~ *puatašše*), *lēl uēmātš*, „*sa lēgud ta sedasi rāmmiles*“ (~ *rāmmileses*), „*miū vanuš sād*“ (~ *vanuses*), „*kajus kañdiles*“, „*loetse terve-arules*“ (vt. näiteid § 14^{ab}).

157. Ja lõpuks osutab seda Kõpu murdele nii tüüpilist vokaali kadu veel paar suurt verbide rühma nagu enne kõike imperfekt. — Domineeriv on siin analoogiline *s* (+ *i*)-moodustus: *-sin*, *-sid*, *-s* jne. (*s* ~ *ś* puhul vt. § 97), mis on õige üldine ka kirjakeeles. Seejuures on märgata mitmelaadilisi sisekao juhte:

a) Vastavalt § 144-s fikseeritud reeglile on igalpool läbi viidud teise lahtise silbi lühikese vokaali kadu, esimese silbi pika olles (kirjakeeles ainult *a-* (*ä-*)tüvelistes verbides):

a- (*ä-*)tüved: *veļsin*: *veļsid*: (*veļtis*): *veļsime*: *veļsiite*: *veļsid*, *tapšin*, *nīšsin*, *muŗdsid* (mitte *muršid*!), *jāšsime*, *kīļsiite*, *jeūdsin*, *lūšsid* jt.;

*e-*tüved: *lepšid* (*sa*, *nad*), *eišid* (3. is. ainsuses *eišes*, *lepšes*); samuti ka *ūšsin*: *ūšsid*: *ūšsime*: *ūšsiite* 'ütlesin' jne.; *meļsin*: *meļsid* jne.; esineb ka *meļlid*, *ūļlid*, mis on täitsa häälikseaduslik (< üttelit);

u- (*o-*)tüved: *kukšin*, *kušid*, *vañdsime* (mitte *vanšime*!), *ušk-sin*, *ērsime*, *raidsin*;

i- (*ü-*)tüved: *ošsin*, *topšime*, *tõñsem* 'tõnnisime', *rākšsiite*, *sašsime*.

b) Teisest silbist kaugemal on konstateeritav, et *-tta-* lah-tise silbi vokaal analoogilise *s*(+ *i*)-tunnuse ees on kadunud: *ma sekkukšin*, *nikkatsin*, *istufsin*, *me leppetsime*, *jahvatsime*, *te kirjutsiite* (~ *kirjuittašte* — vt. alamal), *seà* (~ *nād*) *kūlmetsid*, *kīgufsid*, *soetšid*, *purustšid*; vrd. sellevastu *vaēvastāšin*, *nāluittašime*, *kōõit-tašid*.

c) Lõpuks on ka *-sin*, *-sid* jt. tunnustes kinnise silbi *i* kadunud teises ja kolmandas isikus: *seà* (~ *nād*) *magašt*, *pidašt*, *lubašt*, *leidst*, *eēgašt*, *kenelašt*, *vīdašt*, *aēdašt*, *vādašt*, *kāñst*, *kaēvašt*, *meļlešt*, *ūlēšt*, *āšt*, *juļgešt*, *telje kirjjuittašt(e)* (vrd. ülemal *kirjutsiite* jt.), *āšte* 'ajasite', *temā tantš* 'tahtis', *sāds* (mitte *sāšs*!), *lūšs*, *añds*, *veļs*, *rākš*, *lepš*, *topš*, isegi *ūšs*, *meļs* (selle kõrval ka *üttel*,

meßtel — vrd. ülemal *üßlid*, *meßlid*). Kao kõrval esineb ometi üsna tihti vokaali säiliminegi: *sābs* ~ *sābis*, *nāris* ~ *nārs*, *jūsis* ~ *jūš-kis* (vt. § 9), *lēgas* ~ *leikkus*, *vidās*, *nēlsid* ~ *nēlst*, *vīris*.

d) Ülevaatlikkuse pärast olgu esitatud lõpuks eraldi üksikud paradigmid, et näidata missugused analoogiate rägastikud on mõjunud imperfekti kirjava ja mitmelaadilise esinduse kujunemisel.

Lähtekohast *olli* (< *olihin* — vt. § 75, vrd. ka Kettunen, Kod. II 181—182) on tekkinud ka: *meà ollin*, *seà olliv* ~ *oļv*, *ollime*, *ollitte*, *nāv olliv* ~ *oļv*; niisama *ta tullī* (~ *ta tulī*) eeskujul *meà tullin*, *seà tulliv* ~ *tuļv* jne., *ta pañ'ni* (~ *pañ*) — *meà pañ'nin* jne.; selle kõrval aga esineb *-sin* analoogial veel: *meà pañ-sin*, *pañsid*, *pañsis* (vrd. *keñdis*), *meà surrin*, *ta surri* ~ *suresin*, *sures*. Edasi vrd. *lašsin*: *lašsid*: *lašsis*: *lašsime*: *lašsiite* ~ *laš-sin*, *lašksid*, *laškis*; niisama *kīšsin* ~ *kīšksin*, *kāšsin* ~ *kāšksin*, ka *kūšsin* ~ *kūšksin* (vrd. § 15).

Aga veelgi kirjumaks on muutnud analoogilised kujud esinduse sõnus *pesema*, *kusema*: *pešsin*, *pešsid*, *pešsis* ~ *pešksin*, *pešksid*, *peškis* ~ *pesesin*, *peses*; *kušsin*, *kušsis* ~ *kušksin*, *kuškis* ~ *kusesin*, *kuses*.

158. *nut-partitsiip* > *-nd*. Vokaali kadu esineb haruldase järjekindlusega absoluutselt igal pool. Esitagem alamal näiteid rühmiti:

1) Ühesilbised tüved: *sānd*, *jānd*, *kēnd*, *vīnd*, *müēnd*, *veēnd*, *jōnd*, *tōnd*, *kāēnd*, *lāēnd*, *nāēnd*, *tēnd*, *olnd* ~ *olņd*, *peļnd*, *tuļnd*, *suřnd* ~ *suřņd*, *miñd*, *pañd*.

2) Kahesilbised tüved esimese silbi lühikese olles: *jagand*, *lagund*, *mādānd*, *peđend*, *vidand*, *luband*, *raband*, *lisand*, *kahand*, *kohand*, *unund*, *vanund*, *sigind*, *tūđind*, vrd. ka *kujund*, *karind*, *kajund*, *ulund*, *saland*.

3) Kahesilbised tüved esimese silbi pika olles:

a- (*ā*-)tüved: *nīņd*, *leikņd*, *kļņd*, *jātņd*, *sūtņd*, *sātņd*, *vetņd*, *lūtņd*, *teštņd*, *leidņd*, *pūidnd*, *meļņd*, *neidņd*, *tādņd* ~ *tānd*, *leind*, *pūind*, *neind*, *añd*, *muřnd*, *kūñd* (vrd. § 27);

e- (*ē*-)tüved: *leņņd*, *kūļnd*, *eišņd*, *jūsnd*, *lašnd*, *kāšņd*, *pušnd*, *kušnd*, *pešnd*;

u- (*o*-)tüved: *līšņd*, *maātņd*, *laūsņd*, *ērnd*, *pūtņd*, *sītņd*, *rikņd*, *kukņd*, *kaķņd*, *pīļņd* ~ *pīļnd*, *ušnd*, *kīšnd*, *kušnd* (vt. § 15);

i- (*ū*-)tüved: *ropšņd*, *rākņd*, *salņd*, *kūļņd*, *paķņd*, *sāgņd*, *tōņk-sņd*, *vaātņd*, *māļgņd*; *vīšnd*, *soņd* (~ *soļgņd*) — vt. § 15, 25.

Mõnikord on siiski tüve lõppvokaal *-nd* lõpu ees juhuslikult säilinud: *eppind* ~ *eṗṇd*, *kukkund* ~ *kukṇd*, *viṇdund*, *tṭṇind*.

4) Kontraheeritud ja kolme- ning enamsilbised tüved: *akkand*, *karand*, *teṃmand*, *leḡgand*, *tuēsand*, *roḡdund*, *ärkkind*, *lūkkänd*, *sülländ*, *aḡdund*, *tüittänd*, *vādand*, *aēdand*, *puṇdund*, *tättänd*, *unētand*, *lāmättand*, *iṃmustand*, *ūrisend*, *komistand*, *eṗpettand*, *pušk-lend*, *kaklend*, *ūplend*.

160. Passiivi preesensi esinduses võime jälgida kaht rühma:

1) vähearvuliste ühesilbiste tüvede lähtekohaks passiivi moodustamisel on lõpp **-daksen*, mille arenemist on käsiteldud juba eelpool konsonantismis (vt. § 16): **tōdaksen* >> *tuūvašse*, *juūvašse*, *puūvašse*, **lōdaksen* >> *lūijāšse*, *mūljāšse*, *viljašse*. Ja siiaagi väikesse rühma on tunginud analoogiliselt määrutu suure teise rühma moodustus: *mūitše*, *vītše*, *kāitše*. Sel puhul on huvitav võrrelda paralleelseid vorme: *miñnāšse* (< **mendaksen*) ~ *mintše*, *tehašse* ~ *teatše*, *tullašse* ~ *tultše*.

2) Rõhuvas enamuses verbides ja nimelt kõigis mitmesilbistes tüvedes on kujunenud passiivi moodustuse skeemiks > *-ltakse* > *-ltašse* > *-tše*, mis on saanudki siis murde pea ainudomineerivaks passiivi väljendajaks preesensis:

a) kahesilbised tüved: *a*-, *ä*-tüved: *pētše*, *vētše*, *püitše*, *aetše*, *oitše*, *küntše*, *anīše*, *vēetše*, *maetše*, *kaetše*, *kärätše*, *tānātše*, *valatše*, *avatše*, *ošetše*, *seḡbetše*, *lāletše*, *eḡbetše*, *tahetše*, *kēletše*, *rūlštātše*, *kānetše*, *peksetše*, *kēvetše*;

e-tüved: *peštše*, *laštše*, *panīše*, *teuštše*, *loetše* *kuštše*;

i-, *ü*-tüved: *kūštše*, *nařritše*, *juhitše*, *rācitše*, *nūlletše*, *ūritše*, *rōcitše*, *eṗpitše*, *sořcitše*, *ehitše*, *kōritše*;

u-, *o*-tüved: *kištše*, *auštše*, *uštše*, *leḡcutše*, *kuštutše*, *rištutše*, *vihutše*, *seḡkutše*, *nēlutše*, *raļjutše*, *kaštutše*, *kālutše*, *lehutše*;

b) kontraheeritud tüved: *akkatše*, *eḡcatše*, *rūbātše*, *nūmatše*, *keōrātše*, *ōlatše*, *teṃmatše*, *oljatše*, *ařvatše*, *leḡcatše*, *pōhatše*, *sūl-lātše*;

c) kolme ja enamsilbised tüved: *vahetše*, *kiřjutše*, *peletše*, *seḡkutše*, *kērutše*, *leṗpetše*, *raṃmutše*, *kuṗpatše*, *tařvitše*, *oljatše*, *pīnutše*, *eḡentše*, *eļjenvatše*; ütteltse kõrval palju sagedamini esi-neb *ōetše* (vrd. *kaetše*, *maetše* § 36°).

Lõppkadu.

161. Esimese silbi pika olles on teise silbi alglahuline lühike vokaal kui ka diftong kadunud, samuti kolme- ja enamasilbiliste sõnade alglahuline lõppvokaal (kriteeriume ja kronoloogilisi andmeid vt. Kettunen, VKÄH § 262, 263 ja Kod. II 160—165). Seda võime jälgida ainsuse nominatiivis: *silm*, *îr*, *ušk*, *kuĳ* (< **kukkegi*); ainsuse ja mitmuse partitiivis — vt. § 16, 18, 170—175; ainsuse ja mitmuse inessiivis — vt. § 48; essiivist näiteid Kõpus ei esine; ainsuse ja mitmuse elatiivis — vt. § 49; ainsuse ja mitmuse adessiivis: *tulel*, *mâl*, *vêral*, *jumalal*; ainsuse ja mitmuse ablatiivis — vt. § 17, 18; ainsuse ja mitmuse translatiivis (vt. § 14): *puruš*, *paremaš* tüübi kõrval esineb ka -šse, kus lõpu *e* on tekkinud kahtlemata hilisemal ajal, vist puhthäälikfüsioloogilistel põhjustel lausefoneetilises ühendis, et hõlbustada lõpu -š artikuleerimist (vrd. *miš* ~ *mise*, *kuš* ~ *kuse* jt.); I partitsiibis: *leñdav*, *rûmav* (sagedam on ometi -ja moodustus, vt. § 28); verbide 3. isiku ainsuses: *jûb*, *tîb*, *tuleb*, *ar̥mastab* jt. (vt. § 28); konditsionaali ainsuse 3. isikus (vrd. Kettunen, Kod. II 153, 156): *sâs* (mitte *sâš*), *veřtas* jt. (vt. § 14); üksikuil juhtudel nagu näit. illatiivis: *aganikkuš* jt. (vt. § 47), imperfektis *olli* ~ *ta ol*, *ta pañ'ni* ~ *ta pañ* (vt. § 157).

162. -ja tegijasõnus on lõppvokaal teistest kaasustest üldistatud nominatiivigi, kus ta häälikseaduslikult oleks pidanud kaduma: *tegiĳa*, *miniĳa*, *tuleĳa*, *sureĳa*, *keñeleĳa*, *akkĳa*, *sĳa*, *tûĳa* jt. (vrd. § 88, 171).

163. Passiivi II partitsiibis on lõppsilp algupäraselt olnud lahuline *-*ttu* ja järelikult lõppkaole alluv (vrd. lõunaeesti esindust), aga aktiivi partitsiibist on lõppklusiil analoogiliselt kandunud passiivigi ja sulgenud lõppsilbi: *kāñeřtud*, *riřuřtud*, *vaheřtud*, *õlařtud* ~ *õleřtud*, *sāduđ*, *kāittud*, *kiřjuřtud*, *kāluřtud*, *vigařtud*, *ar̥venduđ*, *ūhenduđ*, *vaĳjelduđ*.

164. *-*stin* adverbides on algupärane lõpu -*n* takistanud vokaali kadumist. Hiljem sõna lõppu jõudnud *i* on alanenud *e*-ks (vt. § 143⁴) ja paaril korral rõhutuse asendis redutseerunud isegi täieliku kadumiseni: *rumalaste* > *rumalast*, *āñāmeřte* ~ *āñāmeř*, *el̥psast*; üldiselt see esineb siiski harvem kui -*ste* esindus.

165. Lõppvokaali üldistusi kõrvalkaasustest nominatiivi (vrd. Kettunen, Kod. II 159): *očki, kappi, jakki, râvi, tûri, pûbi, vahva, kehvä, tašku, rušla, rešla, kohvi, palidu*; eriti isikunimedes: *kařla, kârli, kušta, lēna, līna, līsu, mīna, mīli, maoli, jūla, rūtta, kaõri* jt., aga siiski *añ, el, rīt* jt.

XII Vokaalide kontraktsioone.

Samaste vokaalide ühend.

166. Spirantide γ , δ ja h kadumisel kõrvu jõudnud samased vokaalid on ühinenud pikaks vokaaliks, mis hiljem taas on lühenenud lühikeseks; h järel esinev e on assimileerunud h eelse vokaali sarnaseks ja ühiselt osa võtnud üldisest samavokaalide ühendi arenemisest.

Näited koonduvad järgmistesse rühmadesse:

1) a - ($\ddot{a}$ -)tüvede ainsuse partitiiv: *kala*, *niha*, *metsa* jt. — vt. § 16;

2) a - ($\ddot{a}$ -)tüvede I infinitiiv: *tappa*, *veſta* jt. — vt. § 16;

3) a - ($\ddot{a}$ -)tüvelised kontraheeritud verbid: *akkan*, *kaſgan*, *teſman* jt.;

4) e -tüvede mitmuse genetiiv (? — vt. Kettunen, Kod. II 205): *seſme*, *leške*, *tänte* jt. — vt. § 176;

5) kogu ainsuse illatiiv — vt. § 47;

6) kontraheeritud noomenid:

a -tüved: *vaſad*, *taevad*, *peſad*, *pilppad*;

$\ddot{a}$ -tüved: *teivad*, *mättad*;

e -tüved: *tüved*, *kirved*, *rūšte*, *kaštega*;

i -tüved: *kallid*, *nârid*, *rükkid*;

7) passiivi imperfekt (vt. § 37² ja 38¹): *sâdi*, *jâdi*, *jûdi*, *lûdi*, *vütti*, *müitti*, *käitti*, *oitti*, *vegetti*, *öetti*, *säetti*, *añtti*, *lašti*, *pañtti*, *teñfi*, *küliitti*, *koſgiitti*, *ošteitti*, *aēdaitti*, *pikkeni*, *külüttadi* (§ 37, 38) jt. Palatalisatsiooni vahelduse $-di \sim -\acute{d}i$ kohta vt. § 97.

Eri vokaalide ühend.

167. Konsonantolluse kadumisel on eri vokaalid ühinenud kõigepäält diftongiks, ei ole aga niisugusel kujul kirjeldatavas murdes mitte kuski säilinud, vaid on arenenud edasi kahelaadi-

lises suunas: 1) järgmine vokaal on sulanud eelmisesse ja 2) eelmine on sulanud järgmisesse.

168. Järgmise vokaali sulamisel eelmisesse on järgnevakts vokaaliks olnud alati *a* (*ä*). Näited koonduvad järgmistesse rühmadesse:

1) Ainsuse partitiiv:

o-, *u-* (*ü*-)tüved: *aukku*, *peðu*, *laðu*, *juðu*, *keðu*, *pütti*;

e-tüved: *kuõe*, *kaške*, *leñe*, (*jegi pidi* vt. § 138);

i-tüved: *koitti*, *poissi*;

2) **eda-*, **edä*-adjektiivid (vt. § 16): *lage*, *jahe*, *kare*, *julge*, *kaõe*, *keõe*;

3) I infinitiiv (vt. § 16):

o-, *u*-tüved: *kaitsu*, *kišku*, *kuitsu*, *kikku*, *leppi* (vt. § 146);

i-, *ü*-tüved: *salli*, *püäki*, *oñsi*;

4) mitmuse partitiiv — vt. § 170—175;

5) üksikuid sõnu: *eñta*, *leña* (aga: *leüne*).

169. Eelmise vokaali sulamisel järgmisesse (vt. Kettunen, VKÄH § 279) võime konstateerida järgmisi rühmi:

1) Mitmuse genetiiv — vt. § 176, 177;

2) imperatiivi 2. isik mitmuses (vt. Kettunen, Kod. II 217): *tõe*, *sõe*, *müõe*, *paõe*, *jüşke*, *laške*, *veñke*, *teñke*, *oñke*, *iñke*, *leñke*, *oñske*, *üñtelge*, *meñtelge*, *akkañke*, *leğgañke*, *kiñjuñtage* (vt. -*g*- esindust § 6);

3) II infinitiiv (vt. Kettunen, Kod. II 215 jj.): *laüles* (~ *laülde*s — analoogiline moodustus), *nütes*, *sürres*, *iñtes*, *añtes*, *kañses*, *leppes*, *timmes*, *toppes*, *oñses*, *mäñges*, *kaottes*, *tülüñtes*, *toruñtes*, *kuñnañtes*, *sikkuñtes*, *koñpuñtes*, *koñpperdes*, *tuñgerdes*; ilmselt kirjakeele mõjul kuuldu mõnel nooremal ka: *keğguñtades*, *kükküñtades*; lisaks vt. § 16 (*käñjes*, *tuüñves*, *karañtes*);

4) *u-* (*ü*-)refleksiivverbid (vt. Kettunen, Kod. II 219 jj.): *lañkuma*, *vaļuma*, *añgund*, *jürdub*, *neñgub*, *veñsub*, *näļguma*, *seļgub*, *vêrdund*;

5) abstraktsubstantiivid (vt. Kettunen, Kod. II 222 jt.): *vaļus*, *eñus*, *peñjus*, *kñus*, *tāñus*, *alñus*;

6) üksikuid sõnu: *meñsa*: *meñsa*, *leüne*, *leünele* (aga *leña* — vt. § 168⁵), *peñcu* (vt. Kettunen, Kod. II 226).

Mitmuse partitiiv.

170. Algsoome mitmuse partitiivi moodustamise skeemiks on olnud tüvele liidetav mitmuse tunnus *i* ja partitiivi tunnus — pää- ja kõrvalrõhu järel *-ta*, rõhutus asendis **-ða*. Dentaalne kluusiil on muutunud meediaks (vt. § 16^{1, 12, 15}), spirant on kadunud (vt. § 16¹⁴). Tüve lõppvokaalid ja tunnus *i* on moodustanud diftongi. Esinduse arenemine laseb end süstematiseerida järgnevate rühmade järele:

171. Kolme- ja enamasilbistes tüvedes:

1) on eelalgsoomeaegse diftongi asemele arvatavasti juba algsoome lõpuajal astunud ainuesinev *i*, mis Kõpuski sellisel kujul esineb, aga mujal murdeis ja kirjakeeles tihti kontraheeritud tüvede (vt. alamal) analoogial hilisemal ajal uuesti on diftongiseerunud:

a) *punasid* (murdeti analoogiline diftong *punaseid*), *jumalid* (< *jumali.ta*), *vanemid* (< **vanhemi.ta*), *tillemid*, *mašimid*, *purikid*, *muraḱkid* '1) marju 2) murdeid', *soëmid* (< **sõjemi.ta*), *perandid*, *pimedid*, *taḱkutsid*, *ilusid*, *mõnaḱkid*, *mulḱikid*, *aganid*, *räl'tikid*, *tubaḱkid*, *karḱtulid*, *elajid*, *tegiid*, *pakḱid*, *veḱid*, *vidajid*, *õhaḱkid*, *pihiḱkid*, *paluḱkid*, *keḱnitsid*, *jānesid*, *varesid*, *kattusid*, *põliḱkid*, *sigurid*, *aḱmaḱ'id*, *aluḱkid*, *kuširaū'sikid*, *sāremid*, *alamid*, *āppemid*, *obesid*, *linaḱkid*, *pudelid* ja *pudelavaḱriḱkid*, *tulejid*, *pūleikkajid*, *rušsaḱkid*, *lahiḱid*, *asemid*;

b) *tūtrid*, *veḱmid*, *jūsid* (< **hiḱuksi.ta*), *saḱlid*, *kūrmid*, *sešt-rid*, *pašlid* ~ *paštlid* 'pastlaid', *vaḱkrid*, *kūnlid*, *paḱrid*, *meištrid*, *lauḱlid*, *veḱtid*, *aḱojid*, *tārḱmid*, *pālsid*, *muḱrid*, *kaḱvḱlid*, *tādrid*, *taḱtjid*, *muištsid*, *tīnrid*, *aḱnid*, *kaḱlid* jt.; *palavamid*, *raḱkemid*, *jāmmemid*, *juḱgemid* (vrd. § 16, 30).

2) Esitatud sarja mугanenud on isegi niisugused uusmoodustised nagu *ēnāmid* 'heinamaid' (vt. § 109), *ēnaḱpid* 'õunapuid' (vt. § 115), *tāmmutsid* 'tänavusi', *mēriḱkid* '(a)meerika-kartulaid'; ka näit.: *sihuḱsid*, *mihuḱsid*, *tīlluḱsid* jt.; *tinaneḱtsittid* (§ 41), *sāināmid*.

3) Ometi esineb rühm mitmesilbilisi sõnu, kuhu *-id* esindus pole suutnud juurduda, ja nimelt niisugusel korral, kus partitiiv oleks samanenud nominatiivile ja niiviisi tähenduslikke segadusi ähvardanud. Selle ärahoidmiseks on analoogia haaranud lõpu *-si*, mille häälikseaduslikuks lähtekohaks on näit. *-line* tuletiste part.

pl. *-lisi*, niisama *-lane: -lasi* jne.: *kaŗvalesi*, *vallalesi*, *vakkalesi* jt. (vt. § 143), *venelasi*, *sakslasi*, *vainlasi* jt. Siit *-si* on kandunud ka sõnusse nagu: *kurabisi*, *seŗurisi*, *solbat̃tisi*, *miljonisi*, *pal̃idusi*, *sal̃jakugelisi*, *nārisi*, *taŗkuŗi*, *tūŗi* ja koguni *klaveriŗi*. Palatalisatsiooni kohta *-si* ~ *-ŗi* vrd. § 16^{14d} ja vt. § 97.

172. Kolmesilbistest kahesilbisteks kontraheerunud tüvedes on tüve lõppvokaalist ja mitmuse tunnusest moodustunud diftongis eelmine komponent sulanud järgmisesse (vrd. § 169), nii et siingi, nagu ka eelmises rühmas, mitmuse partitiiv on kujunenud *-id* lõpuliseks (murdeti diftongiline esindus): *raŗtid* (murdeti *rattaid* < *rattahi:ta*), *lām̃mid*, *am̃mid*, *rūkkid*, *māŗtid*, *pilppid*, *tekkid*, *valgid*, *uākid*, *kaŗgid*, *keŗgid*, *tervid*, *ernid*, *ŗrid* (< *ŗrtehita*), *rūppid*, *sāppid*, *raŗvid*, *tuŗvid*, *rūdid*, *rēvid*, *kiŗdid*.

173. Kahesilbistes tüvedes esimese silbi pika olles:

1) on igalpool domineerivaks üldistunud (nagu lõunapoolseis murdeiski) analoogiline *-e* esindus. Selle lähtekohaks on olnud esimeses joones algupärased *e-*, *ē-*tüved, kus *-e* partitiivis on häälikseadusliku arengu saadus: **-eidā > eđā > eā > ē > e* (samuti **-ēidā >> e*). Teiseltpoolt on *e* analoogilist üldistumist õhutanud eriti veel mitmuse genetiivi moodustus, kus ka *e* esineb häälikseaduslikult *a-* (*ā-*), *e-*tüvedes ja on üldistunud säält kogu genetiivi (vt. § 176). Nii on mitmuse genetiiv ja partitiiv käesolevas sõnaderühmas täiesti samanened (vrd. Kettunen, Kod. II 196—197, 202, 204—206):

a) *e*-tüved: *leāŗe*, *tāŗte*, *sīŗe*, *kūŗe*, *jālŗe*, *sāŗke*, *ŗŗe* (~ *ŗŗe*), *ēlŗe*, *lille* (Holstres *i*-tüveline), *kāŗŗe*, *sūŗŗe* (vt. § 43);

b) *a-*, *ā-*tüved: *poēŗe*, *oŗre*, *ēune*, *sukke*, *rūŗe*, *aŗŗe*, *kāŗŗe*, *nāŗŗe*, *maŗŗe*, *lūŗŗe*, *nūŗŗe*, *laūŗŗe*, *aŗrataŗŗe*, *oŗŗe*, *veŗŗe*, *ūlŗkoŗŗe*, *vāŗŗe*, *leŗŗe*, *kiŗŗe*, *āŗŗe*;

c) *i-*, *ū-*tüved: *poisse*, *pūŗŗe*, *pakke*, *pūkŗe*, *sūŗŗe*, *tūkŗe*, *sekke*, *nūŗŗe*, *roŗŗe*, *nirkke*, *aŗŗe*, *rūŗŗe*, *mūŗŗe* (murdeti *a*-tüveline), *lūŗŗe* 'ploomisid', *kurŗŗe*, *kāŗŗe*, *rūŗŗe*, *kūŗŗe*, *viŗŗe*, *palkke*, *sāŗŗe*, *rīŗŗe*, *koŗŗe*, *laŗŗe*, *anŗvāŗŗe*, *raŗŗe*;

d) *o-*, *u-*tüved: *līŗŗe*, *aŗŗe*, *lūŗŗe*, *uŗŗe*, *viŗŗe*, *roŗŗe*, *paŗŗe*, *maukke*, *lāŗŗe*, *pīŗŗe*, *luiske*, *kāŗŗe*, *pakke*, *alŗŗe*, *kīŗŗe*, *tāŗŗe*, *maŗŗe*, *laūŗŗe*, *pauŗŗe*, *auŗŗe*, *kaŗŗe*, *kaŗŗe*, *pīŗŗe*, *liŗŗe*, *tāŗŗe*, *karkke*, isegi ka *tāŗŗaŗŗe*.

2) Analoogiliselt domineerima pääsnud *e* esinduse kõrval kuulub siiski mõnikord ka veel algupärasemate kontraktsioonide esi-

dusi, kus partitiivi lõppvokaal on erinev, olenedes tüve lõppvokaalist, ja nimelt järgmiselt:

a) $a + i + \delta a > oi\delta a > o\delta a > oa > \bar{o} > o > u$ (kui esimeses silbis ei esine labiaalset vokaali; kui aga esineb, siis part. pl. lõpuks on e : *koñne* jt. — vt. ülmal); olgu ometi lisatud, et $-u$ kõrval esineb ka $-e$: *pētru, vaīju, kāru, nālu* (vrd. $\sim nāle$), *marju* ($\sim -e$), *aīsu* ($\sim aīse \sim$ juhuslikult isegi *aīsa*), *tallu, malkku, eñne-aēgu, ašju, ģūnu, paūnu*; a -tüvedest u on kandunud ka $\bar{a}$ -tüvedesse (vrd. Kettunen, Kod. II 202): *leibu, eīnu, seīnu, ārgu* ($\sim \bar{a}rge$), *vāhju*;

b) e -tüvedes esineb üldise $-e$ kõrval mõnikord ka $-i$. Niisugusel korral oleks arenemine: $e + i + \delta \bar{a} > i\delta \bar{a} > i\bar{a} > \bar{i} > i$ (vt. Kettunen, Kod. II 203): *āri, vīri, sīni, ēlgi, ūsi* ($\sim ūse$), *teisi* (selle kõrval ka juhusliku analoogia moodustatud *teisa* ja isegi $\sim teisu$), *lapsi, naēsi* ($\sim naisu$);

c) i -tüvedes esineb ainult paaris sõnas üldise e asemel niisama analoogiline (häälikseaduslik oleks ju i) a , mis põhjapoolsema naabermurdeis (S.-Jaani, Toris) laiemale on lagunenud ja säältpoolt Kõppu näikse tunginud, ilma et oleks suutnud siin domineeriva e esinduse kõrval üldisemat levingut leida: *ūppa, vīsa* (selle kõrval korra isegi ka *vīsu*), *kārāa*;

d) u -tüvedes esineb ainult e -line esindus.

3) Lõpuks esineb veel harva mõnes sõnas analoogiline $-sid$ moodustus (vt. § 174): *kiŗjusid, jakkisid, okkisid, kaŗpisid*, ka *sanittā:risid*.

174. Kahesilbistes tüvedes esimese silbi lühikeses olles:

1) on domineerivaks pääsnud analoogiline $-sid$ moodustus, mille lähtekohaks on *punasid, rebāsid* jt. (vt. § 171): *lugusid, ēdesid, kivisid* (korra kuulnud *kīvesid* näikse kontaminatsioon: *kīve + kīvisid*), *nisusid, majasid, nugasid, jagusid, juhesid, pihisid, tulesid, sugasid* $\sim$ *sugašt* (vt. § 154), *lubasid, talusid, padasid*.

2) Ometi on mõnes sõnas säinud ka häälikseaduslik esindus:

a) a -tüvedes: $a\delta a > oi\delta a > o\delta a > oa > \bar{o} > o > u$, kui esimeses silbis ei ole labiaalset vokaali: *linu, sigu, vanu, kanu*; kui esimeses silbis esineb labiaalvokaal (u), siis on areng läinud: $a\delta a > ģ\delta a^1 > ģ\delta a > ģa > \bar{ē} > e > e$: *nuce, suge* ($\sim sugasid$), *mune, ube*;

1) Vt. vdj. esindust Kettunen, Kod. II 197.

b) *ä*-tüvedes: *äiä* > *iä* > *iä* > *i* > *i*: *pühi, teri*;

c) lisaks esinevad veel paralleelselt *nisusid* ~ *nisu*, *jahusid* ~ *jahu*.

175. Ülevaatlikkuse pärast olgu esitatud lõpuks ka ühesilbised tüved: *puid*, *maid* (< *maita*), *päid*, *äid*. Häälikseadusliku esinduse kõrval on tunginud siiagi analoogiline *-sid*: *tüsid*, *süsid*, *püsid*, *tüsid* (korra ka *tüsi*).

Mitmuse genetiiv.

176. Mitmuse genetiivi algsoomeaegseks lähtekohaks on kas konsonant-, või vokaaltüvele liidetav mitmuse tunnus *-de-*, *-de-* (resp. *-te-*, *-te-*)¹⁾ + genetiivi tunnus *-n*. Muid momente mitmuse genetiivi arenemisest on käsiteldud *t* : *δ* ajaloos (vt. § 16, 17, 18, 19). Siinkohal olgu esitatud näiteid, kus vokalismis on sündinud kontraktatsioon, ja nimelt kahesilbistes tüvedes, esimese silbi pika olles: tüvevokaalist ja tunnusest *e* moodustunud diftongi esindab Kõpus *e*, mis osutab eelmise komponendi sulamist järgmisesse (vt. § 169). Arvatavasti see on esialgu häälikseaduseks olnud *a-*, *ä-* ja *e-* tüvedes, ja nende eeskujul on siis *e* analoogiliselt üldistunud ka *o-*, *u-*, *i-*, *ü-* tüvedesse (vt. Kettunen, Kod. II 205):

a-tüved: *laude* (< **lautaden*), *jalge*, *keetre*, *malke*, *kuñje*, *karve*, *nukke*, *kohte*, *pulme*, *pihte*;

ä-tüved: *äoge*, *leame*, *kiñge*, *seppe*, *külme*;

e-tüved: *lehte*, *tähte*, *señme*, *leške*, *eñge*, *jälge*, *telge*;

i-tüved: *selise*, *sortte*, *pükse*, *pütte*, *tañge*, *sekke*, *vätte*, *tätte*, *piltte*, *partte*, *sañtte*, *koñtte*, *koñte*, *poisse*;

o-, *u*-tüved: *leñse*, *järñke*, *peñde*, *liñde*, *verkke*, *pippe*, *piñde*, *kañde* jt., ka *täñsäñtiñe*.

Nõndasiis on selle rühma sõnus mitmuse genetiiv ja partitiiv ühesugused. Moodustusest *meisnikke* vt. § 16^{13b}.

Mitmuse moodustusest.

177. Algsoomeaegseks mitmuse moodustamise lähtekohaks on olnud sõnatüvele liidetav mitmuse tunnus *i* + vastavad kaasuste tunnused. Eesti keeles on selle asemele suuremalt osalt astunud analoogiline moodustus, mille lähtekohaks on mitmuse genetiiv:

1) Teatud juhtudel redublitseeritud mitmuse tunnus *-ide-*: *puide*, *päide* — vt. § 16.

sellele liidetakse kaasuste lõpud. Järelikult sisaldab mitmuse genetiivi ajalugu eneses *eo ipso* juba ka mitmuse ajaloo üldse. Sama esindus valitseb Kõpugi murdes: mitmuse lähtekohaks on gen. pl. Nõndasiis kordub muis mitmuse kaasustes vokaalide kontraktiooni nähtus samal alusel mis genetiiviski ja nimelt:

1) kahesilbistes tüvedes esimese silbi pika olles: *seltsel, sõttest, sišikoõnest, pükses, ketrest, pihtega, poissega, malkkettagi, neřaa koõttega, jeřvešše, mařjega, siřtest, takkest, pūpešše, nukkega, jaļcega, karppega, keřvest, laūdest, lippega, jūttel, koõttest, kañdešše, pūttest, lūñdele, lūmele*;

2) ainult harva esineb siin *pidudel, jegides, sigadega* eeskujul ka analoogiline *-de*: *elebele* (~ *elēle*), *lōmadel* (*lūmeļta*), *liñnades* ~ *liñnes*, *koñnadel* ~ *koñnel*, *leħmadel* ~ *leħmel* (vrd. ka *leħmil*); vrd. ka näit.: *rařvadel* ~ *rařvastel*, *vařvabest* ~ *vařvastest*, *sañlade* ~ *sañmalde*, isegi *kīredega* ~ *kīřdega*; see kõik osutab, et *-de* esindusel on siiski kalduvusi üle oma algupäraste piiride tungimiseks ja üldistumiseks.

3) Teiseltpoolt esineb mõnikord ka rudimentaarseid jälgi algupärasest *i*-mitmuse moodustusest. Seejuures tekkinud diftongi arenemine on läinud sedasama rada, nagu juba näidatud mitmuse partitiivi ajaloos (vt. § 174):

a-tüved: *rēvišše, rēvis, rēvist, poēoil, keřvust, mařjule, riñnus, riñdu, ajapiķkul, miū aēcus*;

ā-tüved: *leħmil, tānāpāēni, ādāpāivis*;

e-tüved: *pařsile*;

u-tüved: *tūđruķkil, rušsakkist*.

XIII Lisa.

178. Deklinatsioon.

1) Nominatiiv:

a) ainsuses: on paragrahvides, kus astmevaheldust käsitletakse, tugeva astme väljendajaks, nõrga astme seal, kus teine silp algkinnine olnud (vt. § 40¹, 46, 53, 58); eraldi vt. § 151 (sisekadu), § 161 (lõppkadu);

b) mitmuses: esitatakse sageli astmevaheldusparagrahvides; eraldi vt. § 41 ($-t > -p$), § 152 (sisekadu).

2) Genetiiv:

a) ainsuses: esitatakse sageli astmevaheldusparagrahvides (eriti vt. § 6, 16, 28); eraldi vt. § 58 ($-n > \emptyset$);

b) mitmuses: vt. alamal eraldi.

3) Akusatiiv — vt. genetiiv.

4) Partitiiv:

a) ainsuses: vt. § 166¹ — *a*-(*ä*-)tüved, § 168¹ — *e*-(*ē*-), *i*-(*ü*-), *u*-(*o*-)tüved, § 16¹ ja ^{12a} ($-t > -p$), § 16^{14c} ($-\delta > \emptyset$), § 16^{16b} ($-\dot{t}$), § 19¹ ($-n\dot{t}$, $-\dot{t}\dot{i}$, $-r\dot{t}$), § 20¹ ($-st$), § 153 (sisekadu), § 161 (lõppkadu);

b) mitmuses — vt. alamal eraldi.

5) Illatiiv — vt. § 47 (kogu moodustus); eraldi vt. § 6³ (*kokku*), § 16³ (*paita*), § 28⁶ (*tüppa*), § 43² (*veßsa*), § 75 (*sülle*), § 84 (*meerre*), § 51 ($---h- > \emptyset$), § 166⁵ (kontraktsioonid), § 161 (lõppkadu).

6) Inessiiv — vt. § 48 (kogu moodustus), eraldi vt. § 155 (sisekadu), § 161 (lõppkadu).

7) Elatiiv — vt. § 49 (kogu moodustus), eraldi vt. § 20¹ ja ³ ($-st$), § 155 (sisekadu), § 161 (lõppkadu).

8) Allatiiv — vt. § 78 (kogu moodustus), eraldi vt. § 58 ($-n > \emptyset$).

9) Adessiiv — vt. § 77 (kogu moodustus), eraldi vt. § 161 (lõppkadu).

10) Ablatiiv — vt. § 19² (kogu moodustus), eraldi vt. § 161 (lõppkadu).

11) Translatiiv — vt. § 14^{4b} (*-ksi* > *-š* ~ > *-šse*), eraldi vt. § 156 (sisekadu), § 161 (lõppkadu).

12) Terminatiiv — vt. § 40³ (*-k* > *ø*), § 56³ (*-nn-* > *-n-*).

13) Abessiiv — vt. § 37^{1b} ja 38 (*-tta*), § 37² (*-da*), § 40² (*-k* > *ø*).

14) Komitatiiv — vt. § 40⁴ (*-k*).

15) Essiiv — ei esine (vt. § 56³ ja § 161).

16) Instruktiiv — rudimente vt. § 58 (*-n* > *ø*).

17) Mitmuse moodustus — vt. § 177 (üldmoodustus), eraldi vt. § 19³ (*-nde-*, *-lde-*, *-rde-*).

18) Mitmuse genetiiv — vt. § 176 (üldmoodustus), eraldi vt. § 16⁵ (*puide*, *maeide*), § 16⁹ (*meide*, *päide*), § 16^{13b} (*kiriikkide*, *paremaitte*, *meisniikke*), § 16^{14e} (*kuñje*), § 16^{15c} (*vanade*), § 16^{16c} (*telge* ~ *tellette*), § 17^{5b} (*akkande*), § 18^{4b} (*paštalde*), § 19³ (*sõñde*, *näñalde*), § 20¹ (*ušte*), § 20³ (*vareste*), § 37^{3a} (*paremaitte*, *kiriikkide*), § 166⁴ (*sežme*), § 169¹ (kontraktsioonid).

19) Mitmuse partitiiv — vt. § 170—175 (üldmoodustus), eraldi vt. § 16¹ ja 12^b (*-t* > *-n*), § 16^{14d} (*-d-* > *ø*), § 43² (*süšse*, *käšse*), § 154 (sisekadu), § 161 (lõppkadu), § 168⁴ (kontraktsioone).

179. Nominaalsed sufiksid.

1) Komparatiiv — vt. § 30 (kogu moodustus), eraldi vt. § 29³ (*mp:mb*), § 138^{3d} (*e*).

2) *-eða*, *-eðä* adjektiivid — vt. § 16^{14b} (*ð* > *ø*), § 16^{15b} (*ð* > *o*), § 16^{16a} (analoogiaid), § 168² (kontraktsioone).

3) *-tu* karitiivid (*:-tuma*) — vt. § 67 (kogu moodustus), eraldi vt. § 58 (*-n* > *ø*).

4) *-ne* : *-tse* ~ *-se* — vt. § 25^{3a} (kogu esindus).

5) *-line* > *-lene* — vt. § 143⁵ (kõik näited).

6) *-βa* (~ *-va* ?) > *-v* — vt. § 28^{10c}.

- 7) (*-kke*;) *-kkese* > *-kse* — vt. § 149.
 8) *-n* noomenid — vt. § 58.
 9) *-k* ~ *-kkas* — vt. § 6¹³ (*kada**kkas* jt. analoogilised), § 39² (*-kkas*), § 40¹ (*-k*), § 141³ (*-u* ~ *-a*).
 10) *-sk* — vt. § 9.
 11) *-ks-* noomenid — vt. § 14⁵ (*s*-esindus), § 138^{3a} (*e* ~ *a*).
 12) *-ts* noomenid — vt. § 25^{3b}.
 13) *-us* abstraktnoomenid — vt. §§ 14⁵, 16^{16d}, 169⁵.
 14) Kontraheeritud noomenid — vt. § 166⁶.

180. Verbaalsed sufiksids.

- 1) *-ht-* (*-st-*) — vt. §§ 20³, 21⁴, 52²;
 2) *-ts-* — vt. § 25^{3c};
 3) *-βu-* — vt. § 28¹¹, 169⁴;
 4) *i-* (*ü-*), *u-* (*o-*)verbide tüevokaali kadu vt. § 145.

181. Konjugatsioon.

1) Isikud: ainsuse 1. isik — vt. § 58 (*-n* ≡); mitmuse 1. isik — vt. § 40⁹ (*-k* > *ø*), § 66 (*-mme* > *-me*); ainsuse 2. isik — vt. § 41² (*-t* > *-d*); mitmuse 2. isik — vt. § 36² (*säde*, *saēde*), § 37^{1b} (*kirjutta:tte*), § 37² (*kirjutta:de*), § 38 (*olette*), § 40⁹ (*-k* > *ø*); ainsuse 3. isik — vt. § 28⁹ (*-B*), § 36^{4a} (nõrk aste), § 147 (sisekadu), § 161 (lõppkadu); mitmuse 3. isik — vt. § 28^{10a} (*-B* > *-v-*), § 36^{4a} (nõrk aste), § 41² (*-t* > *-d*), § 147 (sisekadu).

2) Indikatiiv:

a) preesensis — vt. astmevaheldusparagrahvides; eitavat kõneviisi vt. § 40⁸;

b) imperfektis — vt. § 157 (üldmoodustus); eraldi vt. § 9 (*kuškis*, *seiskis*), § 27 (*pañ'nin* ~ *pañsin*), § 36² (*aēvasin*), § 51 (*h* > *ø*), § 75 (*olli*, *tulli*), § 84 (*surri*), § 145 (*u-*, *i-*verbide sisekadu); § 161 (*ol*, *pañ* lõppkadu).

3) Konditsionaal — vt. § 14^{4c} (üldmoodustus), eraldi vt. § 161 (lõppkadu).

4) Imperatiiv: ainsuse 2. isik — vt. § 40⁷ (*-k* > *ø*); mitmuse 2. isik — vt. § 6¹¹ (> *-ce*), § 145 (*u-*, *i-*verbide sisekadu), § 169² (kontraktsioone); 3. isik — vt. § 6² (> *-gu*), § 58 (*-n* > *ø*)

5) Partitsiibid:

- a) *-pa: -βa > -v* — vt. § 28^{10b} (*-v*), § 161 (lõppkadu);
 b) *-nut > -nd* — vt. § 158 (kogu esindus), eraldi vt. § 15 (*kāšnd*), § 16¹⁴ⁱ (*suřnu: -le*), § 41³ (*-t > -d*), § 56³ (*karand*);
 c) passiivi partitsiip — vt. § 163 (üldmoodustus), § 36⁶ (*kaettud* jt.);
 d) *-ja* tegijasõnad — vt. §§ 88¹, 138^{4c}, 145, 162.

6) Infinitiivid:

- a) I infinitiiv *-ðak* — vt. § 9 (*kāške, kuške*), § 16^{5b} (*salja*), § 16^{6b} (*tuuva*), § 16^{13a} (*kirjuřta:va*), § 16^{14g} (*ð > ø*), § 16^{15d} (*ð > v*), § 18^{4c} (*kenelva*), § 20¹ (*jōřta*), § 36² (*kāñvā*), § 40⁶ (*-k > ø*), § 166² (*a-, ā-tüved*), § 168³ (*u-, o-, i-, ü-tüved*);
 b) II infinitiiv — vt. § 16^{5b} (*saljes*), § 16^{6b} (*tuuves*), § 16^{13c} (*tulutes*), § 16^{14h} (*toppes*), § 16^{15e} (*ð > v*), § 169³ (kontraktsioone);
 c) III infinitiv — tihti astmevaheldusparagrahvides verbide tugeva astme väljendajaks; vt. § 145 (*u-, o-, i-, ü-tüved*);
 d) IV infinitiiv — vt. § 27 (*kūñmene*), § 143⁵ (*-mine > -mene*), § 146 (sisekadu).

7) Passiivi moodustus:

- a) preesensis — vt. § 160 (üldesindus), eraldi vt. § 14^{4d} (*ks > šs*), § 16^{5b} (*saljašse*), § 16^{6b} (*tuuvašse*), § 36⁶ (*maetse*), § 58 (*-n > ø*);
 b) imperfektis — vt. § 166⁷ (üldesindus), eraldi vt. § 37² (*kirjuřta:di*), § 36⁶ (*maetti*), § 38 (*maksett*), § 58 (*-n > ø*);
 c) passiivi eitavat kõneviisi vt. § 16⁹ (*ei sāva, ei vřtta*), § 40 (*-k > ø*).

182. Adverbid:

- 1) *-veli ~ -vili* — vt. § 28^{10d}.
 2) *-k > ø* — vt. § 40¹⁰.
 3) *-řik > -ai* — vt. § 40¹¹.
 4) *-ni, -ti, -si, -li, -kil, -mini, -mesi* — vt. § 143².
 5) *-ķkesi > -ksi* — vt. § 150.
 6) *-stin* — vt. §§ 58, 143⁴, 164.

183. Rõhk.

Rõhk on muidugi üldiselt esimesel silbil, üksikuis sõnus siiski ka järgsilpidel — liitsõnus, hüüdsõnus, mõnikord lihtsalt sõna eraldi rõhutamiseks: *lepmaṭṭā*, „*sṭi on peris veḡmaṭṭā*“, *maṭiṭm*, *maṭiṭmaṭtu paṭṭu*, *maṭiṭrmus*, *paraḡcu*, *sāṭsaṭmmast*, *sisaṭmmune*, *üksaḡnuḡke*, *üksaḡnumas*, *odoṭ tuḡknaṭ!*, *ksanḡḡ!* Võõrsõnus *maṣsid* pro *kamaṣṣid* — vt. alamal § 184.

184. Võõrsõnu.

1) Näiteid rõhu käsitlemisest:

a) rõhu eelse silp on kadunud: *maṣ: maṣsid* (ka-), *loṣ: loṣsid* (ka-), *meḡdist* (tse-), *leḡter* (e-), *miṣte sṛitte* ~ *paṭsṛitte*, *renski raha* (~ *kṛenski*), *mṛikkide vaṣtu* 'ameerika kartulite vastu';

b) mõnikord rõhk on kandunud esimesele silbile: *kālenḡer*, *teḡalterṭ tṭiḡ*, *aṭṭiḡker*;

c) teinekord taas esineb ka rõhk järgsilpidel: *kiṭṭaṭre*, *poveṣkusid* (part. pl.), *maṣṭri* 'masseerida'.

2) Näiteid üksikute häälikute ja võõraste häälikuühendite moonutamistest: *niḡrūt: -rāṭid*, *reḡnūt: -nūṭid*, *saḡt: saḡtid* 'sahvt', *ekstraṭ* 'ekstrakt', *lūt: lōṭi* ~ *lūtṭe: lūtṭed* 'flööt', *muskoṭpskid* 'moskva jahud', *moṣka*, *siṣna* (-*vṭn*), *kirssel* ~ *kiṣsel*, *rṭṣtaḡid*, *supṭervāṭ* ~ *supṭervuṣ*, *paṭjas* ~ *paḡris ḡlu*, *voḡa mṭs*, *iṭḡdameṣe koḡmesjuṭ*, *variṭṭavaḡ*, *uṭḡreḡt*, *taḡrik: -u* (Holstres *tāller*), *tiṣlār*, *kaṭṭepaḡli meḡed*, *muṣṣled* ~ *muṭṭsred* 'muskliid', *anṣtaḡt: anṣtaḡes* 'Anstalt', *kaṭṭaloḡv: -i* ~ *kaṭṭaloḡ*, *mṭsejuṭmi lṭṣ*, *vaḡvārḡ*, „*sāṣkopṭi* (~ *raṭṭa*) *māḡḡus ei sāṭd tiṭḡkiḡ*“, *liḡjan: -i* 'liineal'.

185. Lühenemisi.

1) *mā > ma > -m: meṭsa mā*, *ḡḡāma*, *kaṭjamav*, *teṭramalt* (kn.), *ḡnamaṣṣe*, *maṭsemameḡed*, *ḡḡām* (vrd. *maṭiṭm*);

2) *pū > -ṭpu > -ṭ: ḡnaṭṭpuḡ: ḡnaṭ*, *saraṭ*, *saraṭṭpu pṭ*, *kūṭṭnāṭ*;

3) *mṭs* (~ *-mis*): *meḡed > -med: peremed*, *meremeṣte*, *jaḡemed*, *vaname kāḡ*, *veḡmumed*, *vaḡemis*, *vaḡemel*;

4) *pāḡ: pāḡvā > -va: pōḡvā*, *eṣṭava*, *teḡṣiḡa*, *koṭṭava*, *neṭṭava*, *lauḡbase pāḡvā* (aga *igapāḡ*);

5) *minevāṣta*, *sōmaḡḡ*, *vaṣtaḡḡant*, *kaṭṭnauḡ*, *ṭṭṭṭatse*, *avenāḡa*, *rēḡal*, *rēḡalla*, *kuṣkil*, *kuṣkis*, *kuṣki*, *kiṣṭid*, *kiṣsi*, *ei kiṣki*, *keḡci*,

jušku, kañi, kañis, las, nd ~ nüld, vada ~ vaĩ, vaišt, päšt ~ päräst, eĩsa, ksannäe, mäřdisahttis ja kaõrinas, miitü·ategi, pele 'ei ole', parae·gu ~ paergu, sedaši, kudaši, sedaštaon, niñukke, siñukke, neñnat ~ neñna_ei, äm ~ änäm, pũldid, señisku, kañskümmõd (20), küšmõd (60).

Referat:

Lautgeschichte des Dialekts von Kōpu.

I. Die Verschlusslaute.

A. Im Wortanlaut: normalerweise sind die Verschlusslaute in ihrer ursprünglichen Form erhalten (§ 1), wobei es einige Abwandlungen gibt (§ 2). Auch im zusammengesetzten Wort sind die Verschlusslaute im allgemeinen erhalten (§ 3). In den Lehnwörtern erscheint nur die Tenuis (§ 4), in Lehnwörtern, die mit mehreren Konsonanten beginnen, hat sich nur der letzte Konsonant erhalten (§ 5).

B. Die einzelnen Verschlusslaute im Wortinneren und ihr Stufenwechsel.

1) **k.** Im Silbenanlaut nach Vokalen erscheint normalerweise $g : \varphi$, wobei in grossem Masse Ausgleich der starken oder schwachen Stufe und Gruppenverschiebungen vorkommen (§ 6). Nach Nasalen erscheint ηg (§ 7), nach Liquiden aber $-lg- : -l-$, $-\bar{r}g- : -r-$ in postvokalischer Stellung und $-\bar{l}g- : -\bar{l}l-$, $-\bar{r}g- : -\bar{r}j-$ in antevokalischer Stellung (§ 8). Nach Spiranten erscheint $-\bar{s}k- : -s-$ (§ 9) und $-\bar{n}k : -h-$ (§ 10). Im Silbenauslaut treten vor Halbvokalen Ausgleich der schwachen oder starken Stufe auf (§ 11), vor Nasalen Vokalisierung des spirantischen Elements (§ 12), ebenso auch vor Liquiden, wobei Ausgleich der schwachen Stufe stattgefunden hat (§ 13). Vor Spiranten erscheint $-\bar{k}s- : -\check{k}s-$ nach kurzem haupttonigem Vokal, sonst aber allgemein $-s-$ oder $-\check{s}s-$ (§ 14). Interkonsonantisches k ist normalerweise erhalten, nur in einigen Partizipien geschwunden (§ 15).

2) **t.** Im Silbenanlaut nach Vokalen erscheint $d : \varphi$, wobei reichlich Ausgleich und verschiedene Analogiebildungen vorkommen, besonders in den Nachsilben (§ 16). Nach Nasalen er-

scheint $\bar{n}D- : \bar{ñ}n-$ nach kurzem haupttonigem Vokal, $-n-$ nach langem haupttonigem Vokal, und in den Nachsilben gewöhnlich $-nD-$ (§ 17). Nach Liquiden erscheint $\bar{l}D- : \bar{ll}-$ und $\bar{r}D- : \bar{rr}-$ nach kurzem haupttonigem Vokal, $-l-$ und $-r-$ nach langem haupttonigem Vokal, in den Nachsilben normalerweise $-lD-$ und $-rD-$ (§ 18). Analoges Dental erscheint im Partitiv Sing., Ablativ Sing. und Genitiv Plur. (§ 19). Nach Spiranten erscheint $-st-$ (§ 20), $\bar{st}- : \bar{h}-$ und in den Nachsilben $\bar{t}t-$ (§ 21). Im Silbenauslaut erscheint vor Halbvokalen Ausgleich der starken Stufe (§ 22), ebenfalls auch vor Nasalen (§ 23) und vor Liquiden (§ 24). Vor Spiranten erscheint $-ts-$, das bei den *ne*-Adjektiven und den *ts*-Nomina breit vorkommt (§ 25). Vor Verschlusslauten hat sich Assimilation von $tk > kk$ vollzogen (§ 26). Interkonsonantisches t hat sich in der starken Stufe erhalten, in der schwachen hat es die Tendenz zu schwinden (§ 27).

3) **p.** Im Silbenanlaut nach Vokalen erscheint $B : v$ und $v > \varphi$ unter Einwirkung eines labialen Vokals, wobei reichlich Ausgleiche und Analogiebildungen vorkommen (§ 28). Nach Nasalen tritt Ausgleich der schwachen Stufe auf, ebenso in den *-m*-Komparativen (§ 29). Vertretung des Komparativs (§ 30). Nach Liquiden tritt gewöhnlich Ausgleich der schwachen, seltener der starken Stufe auf (§ 31). Im Silbenauslaut erscheint vor Halbvokalen Ausgleich der starken Stufe (§ 32), ebenso auch vor Liquiden (§ 33). Vor Spiranten erscheint $\bar{p}s : \check{p}s$ (§ 34). Interkonsonantisches p ist erhalten in der starken Stufe, dagegen weist es in der schwachen Stufe Schwundtendenz auf (§ 35).

C. Die geminierten Verschlusslaute und ihr Stufenwechsel. — In haupttoniger Stellung erscheint nach kurzer Silbe $\check{k}k : \check{t}t, \check{p}p : \check{p}p$, nach langer Silbe aber $kk : g, tt : d, pp : b$; auch kommen reichlich Ausgleiche und Gruppenverschiebungen vor (§ 36). Die gleiche Erscheinung lässt sich auch in nebetoniger Stellung konstatieren, zusammen mit verschiedenen Analogiebildungen (§ 37). In unbetonter Stellung erscheint $\check{k}k, \check{t}t, \check{p}p$ (§ 38). Vertretung von in den Silben- oder Wortauslaut geratenen Geminaten (§ 39).

D. Verschlusslaute im Wortauslaut: $-k > -\varphi$ (§ 40), $-t > -D$ (§ 41).

II. Die Spiranten.

Vertretung von *s* im Wortanlaut (§ 42), im Silbenanlaut im Wortinneren (§ 43), im Silbenauslaut (§ 44), in der Geminierung (§ 45) und im Wortauslaut (§ 46), wo überall im allgemeinen Erhaltung von *s* zu konstatieren ist. Gesondert analysiert wird die Bildung des Illativs (§ 47), des Inessivs (§ 48) und des Elativs (§ 49).

h im Wortanlaut ist geschwunden (§ 50), jedoch erhalten im Silbenanlaut in haupttoniger Stellung, wobei nach Diphthong *h-*Metathese mit dem 2. Bestandteil des Diphthongs entstanden ist; in Nachsilben ist *h* geschwunden (§ 51). Im Silbenauslaut hat sich *h* nach dem Hauptton erhalten, während in den Nachsilben Assimilation von *ht* > *tt* stattgefunden hat (§ 52). Im Wortauslaut ist *h* geschwunden (§ 53).

III. Die Nasale.

n ist erhalten im Wortanlaut (§ 54), im Silbenanlaut im Wortinneren (§ 55), in der Geminierung (§ 56) und im Silbenauslaut innerhalb des Wortes (§ 57), während *-n* im Wortauslaut geschwunden ist (§ 58).

η erscheint im gewöhnlichen quantitativen Wechsel (§ 59)

m ist erhalten im Wortanlaut (§ 60) und im Wortinneren (§ 61), wobei auch einige Fälle von Schwund vorkommen (§ 62), Abwandlungen (§ 63), *m* ~ *mm* (§ 64), *m* > *mm* unter Einwirkung von in den Nachsilben erfolgter Kontrahierung (§ 65). Weiterhin wird die Geminata *mm* einer Betrachtung unterzogen (§ 66); über die Vertretung von *tu*-Karitiven (§ 67) und von analogischem *m* (§ 68).

IV. Die Liquiden.

l ist erhalten im Wortanlaut (§ 69) und im Wortinneren (§ 70). In einigen Fällen kommt *l*-Schwund vor (§ 71), Abwandlungen (§ 72), Dissimilationen (§ 74), *l*-Geminierung (§ 75) und *l* ~ *ll* (§ 76). Die Geminata ist nur nach kurzem haupt- oder nebetonigem Vokal erhalten (§ 77), während in den übrigen Fällen im Allativ *-le* erscheint (§ 78).

r ist erhalten im Wortanlaut (§ 79) und im Wortinneren (§ 80). In einigen Fällen kommt auch Schwund von *r* vor (§ 81),

Abwandlungen (§ 82), Dissimilationen (§ 83), Geminierung (§ 84) und $r \sim rr$ (§ 85). Die Geminata hat sich nur nach kurzem haupttonigem Vokal erhalten (§ 86).

V. Die Halbvokale.

j ist erhalten im Wortanlaut (§ 87) und zwischen Vokalen (§ 88), auch in der Geminierung (§ 89). Nach Konsonant ist *-lj-* zu *-ll-* geworden, während sich *-rj-*, *-sj-*, *-hj-* erhalten haben, und *-j-* > *φ* geworden ist unter der Einwirkung von folgendem *i* oder *e* (§ 90). Das an das Wortende geratene *j* ist nach Apokope vokalisiert worden (§ 91).

v ist erhalten im Wortanlaut, nur vor ursprünglichem *o* und *ö* ist *v* > *φ* geworden (§ 92). Intervokalisches *v* ist sonst erhalten, jedoch in labialvokalischer Verbindung ist *-v-* > *-φ-* geworden (§ 93). In einigen Fällen tritt Geminierung auf (§ 94). In Konsonantenverbindungen ist *v* in nichtlabialer Verbindung erhalten, während in labialvokalischer Verbindung *v* > *φ* geworden ist, in einigen Wörtern ebenso auch unter der Einwirkung von *i*. Durch Apokope in den Wortauslaut geratenes *v* ist vokalisiert worden, falls das nicht durch die Palatalisation verhindert worden ist (§ 95). Es kommen auch einige Abwandlungen vor (§ 96).

VI. Die Palatalisation.

Jeder dentale Konsonant ist unter dem Einfluss von folgendem oder irgendeinmal gefolgt habendem *i* palatalisiert worden, obgleich auch einige Unregelmässigkeiten vorkommen (§ 97 und 98).

VII. Die kurzen Vokale in erster Silbe.

Die Vokale haben sich im allgemeinen erhalten, wobei auch verschiedene qualitative und quantitative Abwandlungen aufgezeichnet werden (§ 99—108).

VIII. Die langen Vokale.

Langes *ā* erscheint gewöhnlich im quantitativen Wechsel, oder es ist unter bestimmten Bedingungen gekürzt worden (§ 109), ebenso auch langes *ā* (§ 110) und langes *ē* (§ 111), während bei *ē* der Wechsel *ē* : *î* erscheint (§ 112); ebenso tritt der Wechsel *ō* : *û* auf (§ 113) und *ō* : *û* (§ 114). Langes *ā* erscheint in ge-

wöhnlichem quantitativem Wechsel (§ 115), während bei $\bar{u}$ nebeneinander $\bar{u} : \check{u}$ und noch häufiger $\bar{u}l : \check{u}l$ vorkommen (§ 116). Langes l erscheint in gewöhnlichem quantitativem Wechsel (§ 117). Bei allen langen Vokalen werden auch verschiedene qualitative und quantitative Wechsel dargestellt.

IX. Die Diphthonge.

Die allgemeine Tendenz bei den *i*-Diphthongen ist die Schwächung des *i* im 2. Bestandteil des Diphthongs $> \acute{e} > e$ in der schwachen Stufe (§ 118). So erscheint dann der Stufenwechsel $a\grave{i} : a\check{e} \sim a\grave{e}$ (§ 119), $\grave{a}l : \check{a}\acute{e} \sim \check{a}\check{e}$ (§ 120), $e\grave{i} : e\check{e}$ (§ 121), $e\grave{i} : \acute{e}$ (§ 122), $o\grave{i} : o\check{e} \sim o\check{e}$ (§ 123). Für ursprünglichen *öi*-Diphthong gibt es keine Beispiele (§ 124); $u\grave{i} : u\check{e} \sim u\check{e}$ (§ 125); für ursprünglichen *üi*-Diphthong gibt es keine Beispiele (§ 126). Neben der allgemeinen Darstellung werden auch für jeden einzelnen Diphthong die abweichenden Fälle registriert, die durch verschiedene Nachbarlaute bedingt sind.

Bei den *u*-Diphthongen wird ein zweifaches Erscheinen konstatiert: 1) meistens ist der 2. Bestandteil *u* auch in der schwachen Stufe erhalten, 2) zum Teil tritt Schwächung des 2. Bestandteils in der schwachen Stufe auf, was zur Assimilierung von *u* an den 1. Bestandteil des Diphthongs und dann zur Kontrahierung zu langem Vokal geführt hat (§ 127). So werden dann nebeneinander Beispiele für $a\grave{u} : \acute{a}$ und $a\grave{u} : a\check{u}$ gebracht (§ 128), $e\grave{u} : \acute{e}$ und $e\grave{u} : e\check{u}$ (§ 129), $i\grave{u} : i\check{u}$ (§ 130).

Bei den *ü*-Diphthongen ist $\bar{ü} > i$ entrundet (§ 131); ferner erscheint der Wechsel $\check{ä}l : \check{ä}\acute{e} \sim \check{ä}\check{e}$ (§ 132), $\check{o}l : \check{o}l \sim \check{o}\acute{e}$ (§ 133).

X. Der Vokalismus der Nachsilben.

Die langen Vokale sind gekürzt worden, und die Diphthonge haben ihren 2. Bestandteil verloren, so dass der ganze Vokalismus der Nachsilben faktisch nur durch kurze Vokale gebildet wird (§ 134). Vokalharmonie erscheint in unserem Dialekt nur teilweise, und zwar folgt den Vorvokalen in erster Silbe $\acute{a}$ in 2. Silbe, während in der 3. und den weiteren Silben statt zu erwartendem $\acute{a}$ oft auch a vorkommt (§ 135). Weiter werden Beispiele gebracht über das Auftreten einzelner Vokale, zusammen mit zahlreichen Abwandlungen, Gruppenverschiebungen usw. (§ 136—143),

wobei der Wechsel von *o* zu *u* in der Nachsilbe vermerkt sei (§ 139), sowie die Schwächung von *i* > *e* nach *h* und in einigen Suffixen (§ 143).

XI. Der Vokalschwund.

Synkope: Falls die 1. Silbe lang gewesen ist, ist der kurze Vokal, wie auch der Diphthong bei offener 2. Silbe geschwunden (§ 144). Dieser Regel unterwerfen sich auch die *u-* (*o-*) und *i-* (*ü-*) stämmigen Verben (§ 145) und der vor dem Suffix *-minen* > *-mene* stehende Vokal (§ 146), während bei den Verben unter Systemzwang in der 3. Person statt der zu erwartenden Synkope der Vokal der 1. und 2. Person analog erscheint (§ 147). Weiter folgen Einzelfälle in unbetonter Stellung (§ 148), Bildung der Suffixe *-kese* > *-kse* (§ 149), *-kesken* >> *-ksi* (§ 150) und eine Betrachtung der Synkope im Nominativ Sing. (§ 151), Nominativ Plur. (§ 152), Partitiv Sing. (§ 153), Partitiv Plur. (§ 154), Inessiv und Elativ Sing. (§ 155), Translativ Sing. (§ 156), im Imperfekt (§ 157), beim Partizip *-nut* > *-nd* (§ 158) und im Präsens Passivi (§ 160).

Apokope: Wenn die 1. Silbe lang gewesen ist, ist der ursprüngliche offene Vokal wie auch der Diphthong der 2. Silbe geschwunden, ebenso der ursprüngliche Endvokal bei den drei- und mehrsilbigen Wörtern (§ 161). Getrennt wird die Vertretung des *ja*-Infinitivs behandelt (§ 162), ebenso die des II. Partizips Passivi (§ 163), von *-stin* > *-ste* > *-st* in Adverbien (§ 164), und es wird die analoge Einführung des Schlussvokals in den Nominativ aus den obliquen Kasus erörtert.

XII. Die Kontraktion der Vokale.

Die durch Schwund der Spiranten *γ*, *δ* und *h* zusammengetroffenen ähnlichen Vokale sind zu langem Vokal kontrahiert, der seinerseits wiederum gekürzt worden ist (§ 166). Bei Konsonantenschwund sind verschiedene Vokale zu einem Diphthong vereinigt, der sich in zwei Richtungen entwickelt hat (§ 167): 1) der 2. Vokal *a* (*ä*) ist mit dem ersten zusammengeschmolzen (§ 168) und 2) der 1. Vokal ist mit dem zweiten zusammengeschmolzen (§ 169). Der Verlauf der ursprünglichen Bildung des Partitivs Plur. wird verfolgt, gruppenweise nach drei- und mehrsilbigen Stämmen (§ 171), nach den aus dreisilbigen zu zweisilbi-

gen kontrahierten Stämmen (§ 172), nach den zweisilbigen Stämmen mit langer erster Silbe (§ 173), nach den zweisilbigen Stämmen mit kurzer erster Silbe (§ 174) und nach den einsilbigen Stämmen (§ 175). Weiterhin wird eine Übersicht über die Entwicklung des Genitivs Plur. geboten (§ 176) und über die Pluralbildung überhaupt (§ 177).

XIII. Nachtrag.

Um eine Übersicht zu gewinnen, wird darauf verwiesen, wo in den einzelnen Paragraphen im Laufe der Arbeit die Deklination der Nomina behandelt ist (§ 178), wo die Nominalsuffixe (§ 179), die Verbalsuffixe (§ 180), die Konjugation der Verben (§ 181) und wo die Adverbien (§ 182). Es folgen Beispiele von einzelnen Abweichungen des Akzents, der normalerweise auf der 1. Silbe liegt (§ 183), und von dem Vorkommen von Fremdwörtern im Dialekt (§ 184). Schliesslich werden einige ausserordentliche Abkürzungen registriert (§ 185).

Trükivigu.

17. lk., 9. rida ülevalt: *kaštiĳkud* (mitte *kaštiĳkud*)
18. lk., 6. „ „ : *-ši* (mitte *-ši-*)
41. lk., 2. „ „ : *pořcańD* (harvem *pořcand*)
51. lk., 10. „ alt: märgatavam (kuigi mitte just alati),
51. lk., 8. „ „ : teinud). Olgu rõhutatud, et noorema generatsiooni
häälduses jääb palatalisatsioon sageli juba ka väl-
jendamata: *unĳk* ~ *unĳk*, *karašk* ~ *karask*, *saĳslasi* ~
saĳslasi, *ķiřjuĳtadi* ~ *ķiřjuĳtadi* jne.